

รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี่
จังหวัดนครราชสีมา

ภัทชา ณิชังโส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2550

**Types of Communication Supporting Ecological Tourism Management at
Khao Yai National Park Case Study : Gaur Conservation and Tour
Guide Club, Wang Mee District Nakhon Ratchasima Province**

Patcha Nilangso

**A Thesis Submitted Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Communication)
Department of Development Communication
Graduate School, Dhurakij Pundit University**

2007

หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี
ชื่อผู้เขียน	ภัทษา ฉิ่งโส
อาจารย์ที่ปรึกษา	รศ.ดร.อุษา บิ๊กกินส์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา	2549

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 24 คน อันประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน(เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ และเอกชน) และกลุ่มนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี ประกอบไปด้วย 5 รูปแบบ ที่สำคัญ คือ (1) รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ (2) รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก (3) รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย (4) การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ (5) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบลวังหมี ประกอบไปด้วย 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ (1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยที่เป็นบริบท(สิ่งแวดล้อม)ภายนอก อันประกอบด้วย นโยบายของ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นโยบายมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และการส่งเสริมจาก สื่อมวลชน (2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพพื้นที่ของชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของ ชุมชน และผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ

3. ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบลวังหมี ประกอบด้วย (1) ปัญหภายใน ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างมัลลเทศก์อาสาเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ ความ สับสนด้านข้อมูลและการให้บริการนักท่องเที่ยว และ ชมรมขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่อการปฏิบัติงาน ด้านนโยบาย (2) ปัญหภายนอก ได้แก่ ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐใน การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนา ศักยภาพของคนในชุมชน และ ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิง นิเวศจากหน่วยงานของรัฐ

โดยสรุปได้ว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบลวังหมี ประสบ ความสำเร็จในปัจจุบันได้นั้น ต้องประกอบไปด้วยรูปแบบการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม และปัจจัยเกื้อหนุนการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้การสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประสบความสำเร็จได้อย่าง ยั่งยืนตลอดไป

Thesis Title	Types of communication Supporting Ecological Tourism Management at Khao Yai National Park Case study :Gaur conservation and Tour Guide Club, Wang Mee District Nakhon Ratchasima Province
Author	Patcha Nilangso
Thesis Advisor	Assoc.Prof.Dr.Ousa Biggins
Department	Development Communication
Academic Year	2006

ABSTRACT

This research, entitled “Types of communication Supporting Ecological Tourism Management at Khao Yai National Park Case study : Gaur conservation and Tour Guide Club, Wang Mee District Nakhon Ratchasima Province , is a qualitative study which aimed to study the modes or types of communication which can be adapted to ecological tourism management at Khao Yai National Park along with studying the supporting factors, problems and obstacles of ecological tourism management. The Gaur club of Nakhon Ratchasima province Wang Mee district was the case study of this research. Research methods were applied to this study including documentary research, in-depth Interview of concerned persons and also conducting participant observation. The sample collected in this research had a size of 24 people, which consisted of influential group, village headmen, locals, state officials and tourists.

The research results:

1. There were five important types of communication which supported ecological tourism management at Khao Yai National park, using the Gaur conservation and Tour guide club as the case study. The five essential types are (1) Unofficial two-way communication (2) Official two-way communication with high level transition among commuters (3) Unofficial two-way communication with low level transition among commuters (4) Unofficial one-way communication (5) Participation communication.

2. Factors which support ecological tourism management at Khao Yai National Park case study Gaur conservation and Tour guide club were divided into two parts. (1) External

factors which included policies of Khao Yai Nation Park, policies Khao Yai Nation Park foundation and support of the media. (2) Internal factors which included the community's geography, the way of life, local culture, customs and benefits from fees.

3. Problems and obstacles in ecological tourism management at Khao Yai National Park case study Gaur conservation and Tour guide club consisted of (1) Internal problems and obstacles which were a conflicts among volunteering tour guides and the benefits they received, confusion of supplying information and service for tourists, and the club was lack of a leader who was willing to continue the policy. (2) External problems and obstacles which were lack of financial support from the government to promote ecological tourism management, lack of human resources supported by the government who are able to improve local people's quality to promote local tourism, and having insufficient support from the state in terms of public relations of ecotourism.

In conclusion, the most effective communication which can create a long-term success of ecological tourism management in the area must be consisted of participation communication and positive internal and external factors.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีผู้คนมากมายที่อยู่เบื้องหลังทั้งที่คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และคอยช่วยเหลืออย่างดียิ่ง ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ รศ.ดร.อุษา บิ๊กกินส์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยชี้แนะแนวทางและให้กำลังใจตั้งแต่เริ่มต้นเขียนเค้าโครงวิทยานิพนธ์จนเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ พร้อมกันนี้ขอขอบพระคุณประธาน และคณะกรรมการทุกท่านที่เมตตาให้คำแนะนำในข้อบกพร่อง และให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ขอบพระคุณลุงผู้พัน พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง และพี่ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี ที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษา ขอบคุณลิลลี่ รัชนิวรรณ ดวงแก้ว ที่ชักชวนและช่วยเหลือทำให้มีโอกาสในการศึกษาระดับปริญญาโท ขอบคุณสุธิษา ประทุมกุลที่ช่วยเหลือเมื่อยามที่มีปัญหา ขอบคุณพี่บู๊ ดวงพร อัสวีไล และพี่ดิ่งน้อย อรัญญา อุ่นแสง ที่เปิดโอกาสและให้เวลาในการศึกษา

ขอขอบคุณแจ้ว ศรีณยพัชร์ สุขชนิทรธรรม ที่คอยดูแลด้านสุขภาพ เป็นกำลังใจ และคอยช่วยเหลือตั้งแต่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจนถึงวันสอบปิดเล่ม และผู้วิจัยคงไม่สามารถจะมีวันนี้ได้ ถ้าไม่มีคุณพ่อเปี้ยก คุณแม่ตึก และคุณยายบุญสมที่คอยห่วงใยและเป็นกำลังใจอย่างดียิ่ง ขอขอบพระคุณที่ทำให้ลูกได้มีวันนี้

กัทธา ณิชังโส

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
สารบัญตาราง.....	๘
สารบัญภาพ.....	๘
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหาคำวิจัย.....	6
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.5 นิยามศัพท์.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 แนวคิดเรื่องรูปแบบการสื่อสาร	10
2.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	18
2.3 ทฤษฎีการสื่อสารโน้มน้าวใจ	29
2.4 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม	36
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ	43
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	47
2.7 แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน.....	55
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	62
3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	65
3.1 กรอบแนวคิด.....	67
3.2 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย.....	68
3.3 การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	69
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	70

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	74
3.6 การนำเสนอข้อมูล.....	75
4. ผลการวิจัย.....	77
4.1 ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และ ความเป็นมาของชมรมอาสาสมัคร พิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่.....	78
4.2 ตอนที่ 2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของผู้เกี่ยวข้องกับ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวัง หมี่.....	93
4.3 ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริม การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของผู้เกี่ยวข้องกับ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์ กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่.....	113
4.4 ตอนที่ 4 ปัญหา และอุปสรรค ในการส่งเสริม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่กรณีศึกษาชมรมอาสา สมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่.....	134
4.5 ตอนที่ 5 ประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อส่งเสริม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรม อาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่.....	143
5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	149
บรรณานุกรม.....	164
ประวัติผู้เขียน.....	169

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 แสดงโครงสร้างวัตถุประสงค์และ ความสัมพันธ์ของแนวคิด/ทฤษฎีและวิธีการดำเนินการ.....	66

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงภาพการสื่อสารแบบทางเดียว.....	11
2.2 แสดงภาพการสื่อสารกลับ.....	12
2.3 แสดงภาพกระบวนการมีส่วนร่วม.....	24
2.4 แสดงภาพแบบจำลองเชิงถ่ายทอดและแบบจำลองเชิงพิธีกรรม.....	26
2.5 แสดงภาพหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	52
2.6 แสดงภาพปฏิสัมพันธ์ของ 4 สถาบันที่มีต่อธุรกิจชุมชน.....	61
4.1 แสดงภาพป้ายประกาศให้เขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติ.....	81
4.2 แสดงภาพด้านหน้าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่.....	81
4.3 แสดงภาพศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่.....	82
4.4 แสดงภาพป้ายประกาศให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นพื้นที่มรดกโลก.....	84
4.5 แสดงภาพเห็ดป่าที่หาชมยาก.....	86
4.6 แสดงภาพอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง.....	90
4.7 แสดงภาพป่าชุมชนตำบลวังหมี.....	90
4.8 แสดงภาพศูนย์ประสานงานอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง.....	93
4.9 แสดงภาพป้ายให้ความรู้เส้นทางแหล่งท่องเที่ยว.....	104
4.10 แสดงภาพประธานมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่.....	106
4.11 แสดงภาพสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง.....	107
4.12 แสดงภาพหัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 และประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง.....	109
4.13 แสดงภาพเจ้าหน้าที่อบต.วังหมีพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว.....	111
4.14 แสดงภาพน้ำตกวังเหว.....	111
4.15 แสดงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	112
4.16 แสดงภาพโครงการปลูกป่าครั้งแรกหน่วย ขญ. 4(คลองปลากั้ง).....	114
4.17 แสดงภาพสถานที่ตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง.....	114
4.18 แสดงภาพประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง.....	117
4.19 แสดงภาพคุณเจษฎาภรณ์ ผลดี ถ่ายทำรายการเนวิเกเตอร์.....	118
4.20 แสดงภาพหอดูกระทิง.....	119

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.21 แสดงภาพเส้นทางเรียบอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง.....	121
4.22 แสดงภาพบรรยากาศยามเย็นบริเวณอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง.....	121
4.23 แสดงภาพมัลลเทศก์อาสาชี้ให้เห็นรอยเล็บหมีที่ปรากฏอยู่บนต้นไม้.....	122
4.24 แสดงภาพรอยเท้ากระทิง.....	122
4.25 แสดงภาพทิวทัศน์ที่มองลงมาจากหอดูกระทิง.....	123
4.26 แสดงภาพฝูงกระทิงที่ถูกบันทึกไว้.....	123
4.27 แสดงภาพหีดป่า.....	124
4.28 แสดงภาพน้ำตกวังเหว.....	125
4.29 แสดงภาพอบต.วังหมีสำรวจเส้นทางน้ำตกขุนโจร.....	126
4.30 แสดงภาพโฮมสเตย์ของคุณไพบูลย์ สังข์ไทย.....	129
4.31 แสดงภาพกิจกรรมของชุมชน.....	130
4.32 แสดงภาพผู้อำนวยการ โรงเรียนบุญเจ้าคุณทำกิจกรรมชุมชน.....	130
4.33 แสดงภาพคุณไพบูลย์ สังข์ไทย แสดงรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย.....	131
4.34 แสดงภาพรวมปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	133
4.35 แสดงภาพนักท่องเที่ยวรอบันที่ภาพฝูงกระทิง.....	137
4.36 แสดงภาพสภาพเส้นทางเข้าชมกระทิง.....	139
4.37 แสดงภาพการอธิบายโป่งดินเทียม.....	140
4.38 แสดงภาพรวมปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	142
4.39 แสดงภาพนักท่องเที่ยวกางเต็นท์ค้างคืน.....	145
4.40 แสดงป้ายประชาสัมพันธ์ประชาสัมพันธ์.....	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่” เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2505 มีพื้นที่ 2,168.64 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตคาบเกี่ยวติดต่อกัน 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา นครนายก สระบุรี และปราจีนบุรี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ มีความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพสูง พบพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด ตลอดจนมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม จนได้รับสมญาว่าเป็นมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN Heritage) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีสภาพทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาศึกษาและชื่นชมความงามทางธรรมชาติหลายรูปแบบ สามารถเดินทางได้สะดวกจึงทำให้นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเดินทางไปท่องเที่ยว และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี (ทัศนาวลัย อุทการสกุล , 2544 : 1)

Ralf Buckley (2003 : 93) กล่าวว่า “อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่” เป็นอุทยานที่เก่าแก่และมีนักท่องเที่ยวไปเยือนมากที่สุด โดยเป็นพื้นที่ป่าหลักของประเทศที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และช่วยในการป้องกันภัยธรรมชาติ ในต้นปี 1990 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าในเขตอนุรักษ์มากกว่าร้อยละ 12.6 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีสัดส่วนสูงกว่าประเทศอื่นในแถบเอเชีย ยกเว้นภูฏาน ทำให้พื้นที่เขตอนุรักษ์แห่งนี้ได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนมากกว่า 10 ล้านคนต่อปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทย เนื่องจาก อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพ และมีระยะทางเพียง 160 กิโลเมตร เขาใหญ่จึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวประมาณร้อยละ 5 จากผู้ที่นิยมการท่องเที่ยวป่า ซึ่งส่วนใหญ่ต้องการท่องเที่ยวและชื่นชมธรรมชาติ ทั้งภูมิประเทศ ทิวทัศน์ น้ำตก สัตว์ป่า

ความสมบูรณ์ของ “อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่” ทำให้องค์การยูเนสโก ได้ลงทะเบียยนให้เป็นมรดกโลกแหล่งที่ 5 ของไทย และเป็นอันดับที่ 2 ของมรดกทางธรรมชาติไทย เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2548 ณ กรุงเคอแบ่น ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ โดยรวมพื้นที่ครอบคลุมจากเดิมอีก 2 จังหวัด คือ

จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม เป็นภูเขาสลับซับซ้อน เป็นป่าดิบชื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยสภาพป่าแบ่งได้เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบแล้ง ป่าดงดิบชื้น ป่าดิบเขา ทุ่งหญ้า และป่ารุ่น หรือป่าเหล่า จึงทำให้มีพันธุ์ไม้ และสัตว์ป่านานาชนิดที่เป็นสัตว์อนุรักษ์อยู่เป็นจำนวนมาก

ในอดีตกว่า 100 ปีมาแล้ว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นป่าดงดิบที่หนาที่บตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก และมีสัตว์มากมาย ไม่มีถนนตัดผ่านเช่นในปัจจุบัน หากใครที่ต้องเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังภาคอีสานหลายคนต้องเสียชีวิตด้วยไข้ป่าหรือไข้มาเลเรีย หรือเสียชีวิตเพราะสัตว์ป่า จึงไม่ค่อยมีใครกล้าเข้ามาในดินแดนแห่งนี้ และตั้งชื่อให้ว่า ป่าดงพญาไฟ ส่วนคำว่าป่าดงพญาเย็น นั้น หลักฐานจากบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ เรื่อง เทียบตามทางรถไฟ ระบุว่า “สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเคยพระราชดำริไว้ว่า ‘ไม่ควรเรียกดงพญาไฟเพราะทำให้คนครั่นคร้าม จึงทรงกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอให้เปลี่ยนชื่อจาก ดงพญาไฟ เป็น ดงพญาเย็น แต่หลายๆคนก็ยังเรียกว่าป่าดงพญาไฟอยู่ดั้งเดิม”

เมื่อการคมนาคมเริ่มเข้ามาทั้งการสร้างทางรถไฟ และถนนมิตรภาพ ซึ่งเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นจากภาคกลางไปสู่ภาคอีสาน ทำให้ผู้คนเริ่มอพยพเข้าไปลงป่าเพื่อทำนา ทำไร่ โดยเมื่อ 70 ถึง 80 ปีก่อน ได้มีกลุ่มชาวบ้านจากบ้านท่าชัย และบ้านท่าด่าน จังหวัดนครนายก อพยพเข้ามาบริเวณริมหนองจิ่ง ซึ่งอยู่บริเวณกลางผืนป่าเขาใหญ่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ จนทำให้พื้นที่ป่าถูกถากถางออกไปมากถึง 18,750 ไร่ หรือ ราว 30 ตารางกิโลเมตร ในปี 2465 ชุมชนประมาณ 40 หลังคาเรือนได้ขออนุญาตจัดตั้งเป็นตำบลเขาใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ชื่อเขาใหญ่จึงเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่นั้น

สภาพพื้นที่ของตำบลเขาใหญ่อยู่ใจกลางป่าและไม่มีถนนตัดผ่าน ชุมชนเหล่านี้จึงกลายเป็นแหล่งซ่องสุมของโจรสลัด ทำให้ในปี 2475 จังหวัดนครนายก จึงได้ส่ง “ปลัดจ่าง” มากวาดล้างโจรบนเขาใหญ่ได้สำเร็จโดยใช้เวลานับเดือน แต่ปลัดจ่างต้องเสียชีวิตลงด้วยไข้ป่า ผู้คนจึงร่วมกันเชิดชูความกล้าหาญด้วยการสร้าง “ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่” เพื่อให้คนกราบไว้จนถึงปัจจุบัน ขณะที่จังหวัดนครนายกได้อพยพชาวบ้านกว่า 1,000 คน ให้มาอยู่อาศัยในพื้นที่ราบ และสั่งยกเลิกตำบลเขาใหญ่ เพื่อปล่อยให้ทุ่งหญ้ารก้าง และคงสภาพของป่าไว้เช่นในปัจจุบัน และอยู่ในความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ความสมบูรณ์ของผืนป่าเขาใหญ่ถูกห้อมล้อมด้วยชุมชน กว่า 100 หมู่บ้าน ทำให้ในอดีตที่ผ่านมา มีการบุกรุกพื้นที่ป่า ทั้งการล่าสัตว์ ตัดไม้ โดยเฉพาะไม้กฤษณา หรือไม้หอมที่เป็นไม้ยืนต้นในป่าดงดิบ เพราะเมื่อนำมาต้มกลั่นเป็นหัวน้ำหอมจะมีราคาแพง โดยเฉพาะการส่งออกไปขายในตะวันออกกลาง ซึ่งปีหนึ่งมีมูลค่าการซื้อขายและส่งออกในตลาดมีดนับพันล้านบาท ทำให้

เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ต้องทำงานอย่างหนักในการปราบปราม เพราะชาวบ้านเหล่านี้จะรู้เท่าทันกลวิธีในการติดตามของเจ้าหน้าที่ ขณะที่ในบางครั้งเมื่อมีการติดตามไล่ล่าได้ ก็มักมีการต่อสู้เผชิญหน้า อันนำไปสู่ความสูญเสียตามมา

Ralf Buckley (2003 : 93) กล่าวว่า ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีหมู่บ้านอยู่รอบๆ ประมาณ 150 หมู่บ้าน โดยในต้นปี 1990 มีตำบลที่อยู่ใกล้เคียงกัน และมีประชากรมากกว่า 50,000 คน ซึ่งบางครั้งได้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในชุมชน กับเจ้าหน้าที่อุทยาน เพราะมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างผิดกฎหมาย มีการตัดต้นไม้เข้าไปในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ที่อยู่ห่างไกลการดูแล ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่ไม่แตกต่างจากปัญหาของเขตอนุรักษ์อื่น และเป็นปัญหาของทั่วโลก

ปัจจุบันการเข้าป่าเพื่อหาไม้หอมได้ลดลง หลังจากที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ได้ประสานความร่วมมือกับชุมชนรอบๆป่าหรือชุมชนล้อมป่า ที่ส่วนใหญ่มีความชำนาญในพื้นที่ป่าเป็นอย่างดี ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ด้วยการจัดโครงการมัคคุเทศก์อาสา เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชน ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์อาสาให้กับนักท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ได้มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อเสริมสร้างรายได้แก่ราษฎร
3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนท้องถิ่นและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อันเป็นจุดเริ่มของการเกิดแนวร่วมในการอนุรักษ์ต่อไป

สำหรับชุมชนล้อมป่าที่เข้าร่วม โครงการมัคคุเทศก์อาสา กับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

อาทิ

- จังหวัดปราจีนบุรี เรียกว่าหน่วยสายใหญ่ แก่งหินเพลิง จะเป็นกลุ่มที่คอยอำนวยความสะดวก และช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยบริการแบกเรือยาง และพายเรือล่องแก่ง
- จังหวัดนครนายก เป็นหน่วยที่ดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวบริเวณน้ำตกวังตะไคร้ และนางรอง
- จังหวัดนครราชสีมา บริเวณคลองปลากั้ง ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จะนำนักท่องเที่ยวดูฝูงกระทิงในธรรมชาติ

โครงการมัคคุเทศก์ในตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะนอกจากลักษณะของพื้นที่เป็นตำบลที่อยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สภาพป่าในบริเวณดังกล่าวยังมีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุม และมีธรรมชาติอื่นๆที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ นอกจากนี้การจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังเกิดขึ้นได้จากความต้องการของคนในชุมชนตำบลวังหมี ที่รวมตัวกันเพื่อต้องการให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่แก้ไขปัญหาสัตว์ป่าเข้ามากินพืชไร่เช่น ข้าวโพด ทำให้ได้รับความเสียหายจำนวนมาก ขณะที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ก็ต้องการแก้ไขปัญหาที่คนในชุมชนมักเข้ามาในพื้นที่บริเวณอุทยาน เพื่อหาของป่า ล่าสัตว์ และหาไม้หอม เป็นรายได้ จึงมีการจัดประชุมร่วมกันและได้ข้อสรุปที่เป็นข้อเสนอจากชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในบริเวณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) โดยมีชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ ชาวบ้านคลองปลากั้ง บ้านนุเจ้าคุณ บ้านสันกำแพง บ้านโคกสะอาด บ้านคลองสะทอน และบ้านวังไผ่ทอง

ความน่าสนใจของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในโครงการ มัคคุเทศก์อาสาตำบลวังหมีนั้น อยู่ที่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยการนำจุดเด่นของพื้นที่มาเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การนำเที่ยวชมกระทิง ลูก ส่องสัตว์ นอกจากนี้ยังมี เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เช่น การศึกษาพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ร่องรอยการหากินของสัตว์ป่า หมี กระทิง กวาง กระรอก ไก่ป่า ภายใต้งานบุกเบิกของอดีตนายตำรวจตระเวนชายแดน พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ที่เกษียณอายุราชการ และเป็นผู้นำชาวบ้านที่มีความคิดแก้ไขปัญหาให้ชุมชน เกิดการพัฒนาและมีรายได้ สามารถอยู่ร่วมกันได้ทั้งชาวบ้าน และสัตว์ป่า โดยมีคุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่มีความสำคัญในการร่วมกันผลักดันการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการดำเนินงานของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี และ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง หรือร่วมกันที่จะจัดตั้งองค์กรขึ้นมารองรับการจัดการท่องเที่ยว จึงได้ประชุมร่วมกับกลุ่มมัคคุเทศก์อาสา เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 และมีมติให้ตั้งชื่อชมรมว่า “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกิจกรรมหารายได้เสริมจากการนำเที่ยวให้ชุมชน และเป็นการรวมกลุ่มคนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน และร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์ต่อคนในชุมชนเอง โดยมี พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง เป็นประธานชมรม

“ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้วยการจัดฝึกอบรมจากอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี กิจกรรมในการฝึกอบรม ประกอบด้วย การให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ในตำบลหมูสี และอบต.หมูสี ความรู้เกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สภาพธรรมชาติ สัตว์ป่า แหล่งท่องเที่ยว ข้อปฏิบัติของมัคคุเทศก์ในการนำเที่ยวประเภทเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ฝึกการเป็นมัคคุเทศก์เดินป่าศึกษา

ธรรมชาติ ศึกษาชีวิตสัตว์ป่าจากกิจกรรมส่องสัตว์ ดาราศาสตร์ ดูดาว กิจกรรมดูนก แหล่งท่องเที่ยว ที่ควรทราบในพื้นที่ใกล้เคียง ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และในช่วงท้ายจะมีการเปิดอภิปรายแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนท้องถิ่นตำบลวังหมี่

จากการมีส่วนร่วมเข้ารับการฝึกอบรม ได้มีการนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวในตำบลวังหมี่ ให้กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ทราบถึงวิถีชีวิต ธรรมชาติ สภาพของพื้นที่ ที่จะใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ ที่สามารถพบเห็นสัตว์ป่า เช่น หมี กระต๊อ ไก่ป่า หม่าจิ้งจอก กวางป่า กิจกรรมชมค้างคาว ชมน้ำตก ลอดถ้ำ ดูกระทิง ชมสวนกล้วยไม้ ป่านจักรยาน แวะซื้อของฝาก จิม่า ล่องแพ ควบคู่คุณธรรมชาติ คุณก ตกปลา

การดำเนินการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในพื้นที่ จึงจำเป็นต้องมีที่จะต้องมีให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของการเป็นผู้นำเที่ยว หรือเป็นนักสื่อความหมายที่จะเป็นผู้บรรยายถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมเพื่อให้ราษฎรในพื้นที่สามารถปฏิบัติงานดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การดำเนินการดังกล่าวยังช่วยเสริมสร้างให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว อันเป็นการให้ประโยชน์ที่จะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นได้เห็นความสำคัญของอุทยานแห่งชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย (ฝ่ายนันทนาการและสื่อความหมายธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, 2548 : 3)

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติในอนาคต โดยอาจอยู่ในรูปของการเข้าร่วมเป็นกรรมการอุทยานแห่งชาติในพื้นที่นั้นๆ การดำเนินการฝึกอบรมให้ชุมชนท้องถิ่นรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นมัคคุเทศก์อาสา จึงนับเป็นการเริ่มต้นในด้านหนึ่งที่จะส่งเสริมให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติประจำพื้นที่ขึ้นได้ต่อไป อันจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกว้างขวางขึ้น (ฝ่ายนันทนาการและสื่อความหมายธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, 2548: 3)

แนวทางในการส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงสอดคล้องกับ Ralf Buckley (2003:93) ที่กล่าวว่า วิธีการลดการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กร และกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติระหว่างประเทศ มีการจัดตั้งหมู่บ้านตัวอย่างที่จะสาธิตการนำเสนอโครงการอนุรักษ์เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้คนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวและมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน

จากการมีส่วนร่วมของ “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่” อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่จากเดิมคนส่วนใหญ่จะเลี้ยงชีพด้วยการหาของป่า และลักลอบตัดไม้ ทำการเกษตร มามีส่วนร่วมในการจัดการการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในการทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์อาสา จึงเป็นที่ น่าสนใจศึกษาว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” เป็นอย่างไร ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีอะไรบ้าง และปัญหาและอุปสรรค ในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีอะไรบ้าง ซึ่งการศึกษาจะทำให้ได้ประโยชน์ในการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิง นิเวศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังเป็นแบบอย่างในการร่วมมือของชาวบ้านในการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้คงความ สมบูรณ์

1.2 ประเด็นปัญหาการวิจัย

1.2.1 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขา ใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” เป็นอย่างไร

1.2.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” มีอะไรบ้าง

1.2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” มี อะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี”

1.3.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี”

1.3.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการร่วมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี”

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” โดยวิเคราะห์ภายใต้บริบทของการสื่อสาร

1.4.2 การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษา เฉพาะประชากรชุมชน ต.วังหมี อ.วังน้ำเขียว จ. นครราชสีมา ที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี

1.4.3 การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษาข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม 2549 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2550 รวมระยะเวลา 5 เดือน

1.5 นิยามศัพท์

รูปแบบการสื่อสาร

หมายถึง วิธีการสื่อสารในลักษณะต่างๆ ที่สมาชิกใน “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” ใช้ในการติดต่อระหว่างสมาชิก ผู้นำ และบุคคลภายนอก จนสามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ได้แก่ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อันได้แก่ การสื่อสารจากล่างขึ้นบน และการสื่อสารแนวระนาบ

การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยว

หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และความคิดเห็น ระหว่างบุคคล และระหว่างหน่วยงาน หรือระหว่างบุคคลและหน่วยงาน ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของ “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี”

ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยว

หมายถึง เหตุที่ช่วยในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของสมาชิกในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง เช่น ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ของ ชุมชน ผลประโยชน์จากรายได้ที่จะ

ได้รับ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นโยบายมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และการส่งเสริมจากสื่อมวลชน

ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

หมายถึง สมาชิกในโครงการมัลลเทศก์อาสา ตำบลวังหมี่ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ บริเวณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) โดยให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ธรรมชาติ และให้บริการด้านความสะดวก คอยช่วยเหลือนักท่องเที่ยว และ ได้รับค่าตอบแทน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเอื้อประโยชน์คืนกลับให้ชุมชน หรือท้องถิ่น

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หมายถึง การจัดเตรียมความพร้อมของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ที่เป็นประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ และการควบคุม ดูแลทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด โดยไม่ทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศ

ปัญหาและอุปสรรค

หมายถึง สิ่งที่ขัดขวางการส่งเสริมการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เช่น ปัญหาภายใน ได้แก่ ความสับสนด้านข้อมูล ความขัดแย้งภายใน ขาดผู้นำสานต่อนโยบาย ปัญหาภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนด้านงบประมาณ ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐขาดการสนับสนุนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เพื่อทราบรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่”

1.6.2 เพื่อทราบปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่”

1.6.3 เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ กรณีศึกษา “ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจฉุเทศก์ตำบลวังหมี”

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ รูปแบบการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ” ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบในการอ้างอิงประกอบ การศึกษา ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเรื่องรูปแบบการสื่อสาร
- 2.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- 2.3 ทฤษฎีการสื่อสารโน้มน้าวใจ
- 2.4 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.7 แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องรูปแบบการสื่อสาร

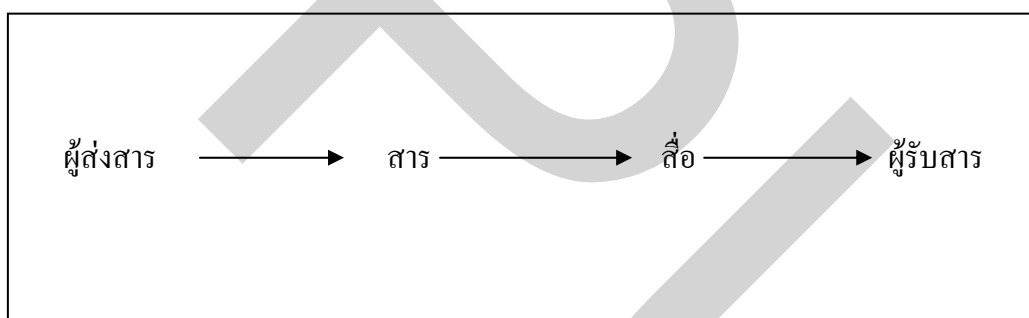
ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน ของสมาชิกในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งที่มาช่วยกันทำงานในรูปแบบของ โครงการมัลลเทศก์อาสา โดย ในการทำงานมีระบบของการติดต่อสื่อสารระหว่างส่วนต่างๆ ภายในกลุ่ม การติดต่อกับภายนอก เพื่อให้เกิดการประสานความสัมพันธ์สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใน โครงการมัลลเทศก์อาสาได้อย่างราบรื่น

ทั้งนี้โดยอาศัยรูปแบบของการสื่อสารลักษณะต่างๆ ซึ่งได้มีการจำแนกรูปแบบการ สื่อสารในหลายลักษณะตามเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาที่แตกต่างกันไป ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบ ของการสื่อสาร 4 ลักษณะ คือ (นพรัตน์ มุณีรัตน์ , 2541 : 30)

1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร
2. จำแนกตามลักษณะการใช้
3. จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร
4. จำแนกตามการไหลของข่าวสาร

1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1.1 การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัย หรือแสดงความคิดเห็น จึงไม่มีปฏิกริยาย้อนกลับจากผู้รับสาร การสื่อสารแบบนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรง จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง ปราศจากการคำนึงถึงปฏิกริยาโต้ตอบจากผู้รับสาร ทำให้ปริมาณของข้อมูลสะท้อนกลับ (feedback) จากผู้รับสารมีน้อย หรือ ไม่มีเลย ซึ่งแสดงเป็นแผนภาพจำลองได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงภาพการสื่อสารแบบทางเดียว

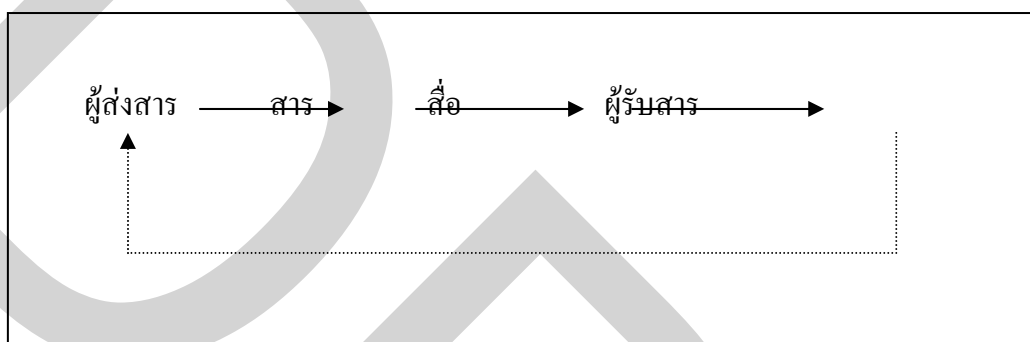
ที่มา: ภิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2548). **ปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร**. หน้า 212.

การสื่อสารในลักษณะนี้จะออกมาในรูปของนโยบาย แผนงานคำสั่งต่างๆของผู้บริหาร หรือผู้นำ โดยผ่านสื่อชนิดต่างๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสารแบบทางเดียว มักจะเกิดขึ้นกับสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ที่มีการเสนอข่าวสารสู่ประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียว

1.2 การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว

ก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารอีกทางหนึ่ง จึงเป็นการสื่อสารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สามารถรับและส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อข้องใจหรือข้อสงสัยต่างๆมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะตอบสนองต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารจะให้ความสำคัญกับปฏิกิริยาโต้กลับ (feedback) ของผู้รับสาร ดังแผนภาพแบบจำลอง

ภาพที่ 2.2 แสดงภาพการสื่อสารกลับ(feedback)

ที่มา: บุญเลิศ สุกคิดก. (2548).ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. หน้า83.

ทั้งนี้เสถียร เขยประทับ(อ้างถึงใน กฤษฎา สุริยวงศ์ , 2549:40) กล่าวว่า การสื่อสารแบบสองทางมีผลทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการให้ความสำคัญต่อการสื่อสารกลับ (feedback) นั้น เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้รับสารและผู้ส่งสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร โดยไม่มีฝ่ายใดมีอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการได้อย่างดี

2. จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

2.1 การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่และตำแหน่งระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารเป็นสำคัญ ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประกาศ แจ้งนโยบาย คำสั่งปฏิบัติงาน เป็นต้น

2.2 การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) หมายถึง การสื่อสารกับบุคคลอื่น โดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่ และมีได้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ แต่เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากความสนิทสนมคุ้นเคยและจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ในทางส่วนตัวมากกว่า การติดต่อสื่อสารในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารโดยใช้คำพูด ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนา

3. จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

3.1 การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ หรือ วจนภาษา (Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยการพูด (word) หรือ ตัวเลข (Number) เป็นสัญลักษณ์ของการสื่อสาร สัญลักษณ์นี้อาจเป็นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน หรือ ภาษาทางคณิตศาสตร์ก็ได้ เพื่อใช้ในการสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและตรงตามที่ต้องการ ลักษณะการส่งสารแบบวจนภาษานี้ ได้แก่ การสนทนา การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึก การเขียนรายงาน การประกาศข่าวสาร การประชุม เป็นต้น

3.2 การสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ หรือ อวจนภาษา (Non-Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารโดยปราศจากการพูด แต่แสดงออกทางท่าทางสีหน้าการเคลื่อนไหวส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายตามธรรมชาติของคน ซึ่งแต่ละบุคคลก็สื่อสารกับบุคคลอื่นโดยมีความหมายเฉพาะของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเราอยู่ในสภาพเช่นใด เช่น การสั่นศีรษะแสดงถึงการปฏิเสธ การพยักหน้าแสดงถึงความเข้าใจ หรือเห็นด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การตีความหมายของแต่ละคนที่รับข่าวสารว่าจะสอดคล้อง และตรงตามที่ต้องการหรือไม่ ทั้งนี้การสื่อสารทั้งแบบวจนภาษา และการสื่อสารแบบอวจนภาษา ต้องดำเนินควบคู่กันไปเพื่อให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพ เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

4. จำแนกตามการไหลของข่าวสาร การสื่อสารในลักษณะนี้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

4.1 การสื่อสารตามแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยแบ่งออกเป็น

4.1.1 การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down หรือ Downward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า โดยออกมาในรูปของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้จะทำให้ผู้รับสารที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ขาดความคิดริเริ่ม คอยรับฟังคำสั่งอยู่เสมอ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ และไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

4.1.2 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up หรือ Upward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากผู้ส่งสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งต่ำกว่าขึ้นไปสู่ผู้รับสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่สูงกว่า ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ติดต่อสื่อสารกัน โดยมีทั้งส่งสาร และรับสารอย่างเท่าเทียมกัน การสื่อสารรูปแบบนี้จะออกมาใน

ลักษณะของการประชุม ปรีกษาหารือ การสัมมนา เป็นต้น ทั้งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเสริมสร้างให้มีการคิดสร้างสรรค์ และทำให้สมาชิกทุกส่วนของสังคมนั้น มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเต็มที่

4.2 การสื่อสารตามแนวนอน หรือ แนวราบ (Horizontal Communication) หมายถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่มีระดับ หรือมีตำแหน่งที่เสมอกัน ใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้จะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

จากรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การสื่อสารทางเดียวกันคือการสื่อสารจากบนลงล่าง ส่วนการสื่อสารสองทางคือ การสื่อสารทั้งจากบนลงล่าง และจากล่างขึ้นบน ทั้งนี้การสื่อสารจากบนลงล่าง หรือจากล่างขึ้นบนอาจใช้รูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการก็ได้ อาจใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาควบคู่กันไปก็ได้

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้นั้น Schramm (อ้างถึงใน กฤษฎา สุริยวงศ์, 2549 : 43) มองว่าได้แก่ รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง การสื่อสารจากล่างขึ้นบน และการสื่อสารในแนวนอน ทั้งนี้เป็นไปในลักษณะของการสื่อสารที่ผสมผสานกัน ทั้งการสื่อสารในแนวตั้ง และแนวนอน โดยมีการสื่อสารแบบสองทางเป็นแกนหลัก เพื่อช่วยก่อให้เกิดพลัง และกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

คุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารมีดังต่อไปนี้

1. ระดับความยาก-ง่ายของสื่อ ต้องเหมาะสมกับระดับและความสามารถในการรับสารของชาวบ้าน โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ต้องคำนึงความสามารถในการอ่านของชาวบ้าน
2. ประเภทของเนื้อหาของสื่อ ต้องเป็นเรื่องที่เน้นหนักลงไปปัญหาเร่งด่วนหรือปัญหาในชีวิตประจำวันของคนในสังคมนั้นๆ
3. กลุ่มเป้าหมาย สื่อแต่ละชนิดควรจัดทำขึ้นสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
4. วิธีการนำเสนอ สื่อควรนำเสนอสิ่งที่เป็นปัญหา หรือสภาพที่ก่อให้เกิดปัญหา แล้วเสนอแนะหรือกระตุ้นให้ผู้รับสารช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าว
5. ความเกี่ยวพันของเนื้อหา เนื้อหาของสื่อควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

6. บทบาทของสื่อ สื่อจะต้องมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

7. ความน่าสนใจ สื่อต้องมีลักษณะง่ายๆแต่น่าสนใจ และดึงดูดความสนใจโดยอาศัย ภาพและเสียง เป็นตัวดึงดูดความน่าสนใจ

8. ความเกี่ยวข้องกับผู้รับ สื่อควรมีส่วนที่ช่วยให้ผู้รับสามารถประเมินตนเองได้ ตัวอย่างเช่น หลังจากที่นำเสนอปัญหาและสาเหตุของปัญหาแล้ว อาจจะมีส่วนของเนื้อหาที่ตั้งคำถามว่า ผู้รับสารเป็นส่วนใดของสาเหตุของปัญหา เป็นต้น

เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน เป็นเป้าหมายที่สอดคล้องกับทิศทางกรไหลของข่าวสาร เพื่อเป็นช่องทางในการแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community Self-Expression) ซึ่งรวมความ ตั้งแต่การแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีในการพัฒนา ศักยภาพในทางความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลในชุมชนอย่างเต็มที่ เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (Need-oriented) เป็นหลัก

หน้าที่ของการสื่อสารเพื่อชุมชน ประกอบด้วย

1. หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือ ทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถ แสดงออกได้ เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน

2. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน

3. หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสาร

4. หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติงาน(Control Activation Function) เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง

Berrigan F.J. ได้สนับสนุนคุณลักษณะของสื่อเพื่อชุมชนดังนี้ (กรिताพร สุขโกศล, 2547:16)

1. สื่อชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน
2. สื่อเพื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้หาข่าวสาร ความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง
3. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participates) ในหลายๆบทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผน ผู้ผลิต ฯลฯ

4. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน ตัวคนที่แสดงออกไปนั้น ต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่ผู้อื่นเป็นผู้กำหนด

5. สื่อชุมชนต้องเป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนคติของทุกคน

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร และเกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (2549:32) กล่าวถึงกิจกรรมการสื่อสารในชุมชนว่า กิจกรรมการสื่อสารมีความหมายค่อนข้างกว้าง เนื่องจากการกระทำที่มุ่งในการติดต่อสื่อสารมีหลากหลายลักษณะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารนั้นๆ รวมไปถึงเนื้อหาสาระและภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อให้เข้าใจลักษณะของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสื่อสาร จึงได้จำแนกปรากฏการณ์ที่ค้นพบจากการศึกษาไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการสื่อสารประเภทการพูด แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

- การสนทนาแบบเผชิญหน้า (face to face) หรือการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสนทนาที่มีส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีกับคนรอบข้าง ซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถตอบโต้ข้อสงสัยระหว่างสองฝ่าย และสามารถสังเกตเห็นอาการปฏิกิริยา ส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายสามารถประเมินผลการรับข่าวสารได้ง่ายไม่ซับซ้อน

- การจับกลุ่มสนทนา เป็นการสนทนาแบบเผชิญหน้า โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนามากกว่า 2 คนขึ้นไป โดยสังคมที่มีลักษณะเครือญาติในชนบท จะมีกิจกรรมจับกลุ่มสนทนามากกว่ากิจกรรมประเภทอื่น โดยเนื้อหาที่พูดคุยจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นรอบตัว จึงมักมีองค์ประกอบในส่วนของความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นตัวตั้ง เนื่องจากเหตุผลทางจิตวิทยาของการรวมกันของมนุษย์ในสังคม

- ข่าวลือ (rumor) และซุบซิบ (gossip) เป็นลักษณะของการรับเอาสถานการณ์ที่น่าเคลือบแคลงสงสัยมาสร้างเป็นเรื่องที่ดีความให้มีความหมายได้ ต่างกันเพียง การซุบซิบ เป็นข่าวที่สนใจอยู่เฉพาะใน “กลุ่มเพื่อนบ้าน” ส่วน ข่าวลือเป็นเรื่องผลประโยชน์ระดับกว้าง นอกจากนี้ยังอาจเป็นการสนทนาเรื่องราวของบุคคลต่างๆในหมู่บ้าน อาจจะเป็นด้านดี หรือด้านลบขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนบุคคล

- การสนทนาผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นกิจกรรมการสื่อสารที่เกิดกับกลุ่มชนชั้นสูงในชุมชน ยกเว้นกลุ่มวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา ที่จะติดการใช้โทรศัพท์มากกว่ากลุ่มอื่น เพราะโทรศัพท์มือถือในชนบทถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกฐานะ การสนทนาผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ จึงเป็นกิจกรรมการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้นำชุมชนใช้โทรศัพท์โทรนัดหมายการประชุม ของคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน

-วิฤตสื่อสาร เกิดขึ้นเฉพาะผู้นำชุมชน ติดต่อกับหน่วยงานราชการ แต่ปัจจุบันถูกลดบทบาทลง เพราะมีโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ามาแทน

-การฝากข้อความด้วยวาจา แตกต่างจากการฝากข้อความสั้น หรือ SMS ที่ส่งผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นลักษณะของการกล่าวฝากด้วยวาจา

-การประชุม เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนของชุมชนไปในทิศทางต่างๆ เพราะเป็นหัวใจสำคัญที่จะใช้วัดความต้องการของชุมชนว่าเป็นอย่างไร ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นหัวหน้าครอบครัว หรือแม่บ้าน

2. กิจกรรมการสื่อสารประเภทการฟัง เป็นปฏิกริยาโต้ตอบ (feedback) ของผู้รับสารไหลย้อนกลับไปยังผู้ส่งสาร โดยมีรูปแบบดังนี้

-การตอบกลับ ของผู้รับสารให้แก่ผู้ส่งสารอย่างทันท่วงที เป็นพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย และมักเกิดทุกครั้งเมื่อมีการสื่อสาร ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะวัจนภาษา หรืออวัจนภาษา

-เสียงสะท้อนหรือการย้อนกลับของสาร เป็นการเดินทางของเนื้อหาข่าวสารจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร

3. กิจกรรมการสื่อสารประเภท การเขียน เป็นกิจกรรมที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นบ่อยนักในชุมชน เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำจึงเกรงที่จะเขียนผิดพลาด กิจกรรมการเขียนจึงเกิดขึ้นเฉพาะในระดับผู้นำเท่านั้น โดยแบ่งเป็น

-การบันทึกการประชุม เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการประชุมแต่ละครั้ง

-การกรอกแบบฟอร์ม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสำรวจข้อมูลของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับความต้องการของหน่วยงานของภาครัฐ

-การเขียนแผนงาน โครงการ เป็นกิจกรรมการสื่อสารที่ต้องดำเนินเพื่อของงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาภายในหมู่บ้าน

4. กิจกรรมการสื่อสารที่อาศัยเครื่องมือสื่อสาร : สื่อมวลชน/สื่อสาธารณะ โดยเครื่องมือที่สำคัญในชุมชนประกอบด้วย

-เสียงตามสาย/หอกระจายข่าว เป็นเครื่องมือที่สำคัญมาของชุมชน เนื่องจากใช้เป็นช่องทางในการติดต่อกับประชาชนในหมู่บ้าน สามารถเข้าถึงทุกจุด และส่งข่าวสารถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง

-โปสเตอร์/ป้าย/คัทเอาท์ ส่วนใหญ่เป็นการใช้ระหว่างการเลือกตั้งท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งเนื้อหาภายนอกชุมชนและเนื้อหาภายในชุมชน

5. กิจกรรมการสื่อสารประเภทกิจกรรม/การกระทำ เป็นกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่นกิจกรรมงานเฉลิมพระเกียรติ กิจกรรมกลุ่มแม่บ้าน การแข่งขันกีฬาซึ่งเกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งประเพณี และกิจกรรมทางศาสนา

การนำแนวคิดเรื่องรูปแบบการสื่อสารที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ ถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภูมิศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ว่าการสื่อสารในแต่ละรูปแบบที่ใช้ระหว่างสมาชิกของชมรม และบุคคลภายนอก (เจ้าหน้าที่รัฐ เอกชน) ใช้รูปแบบการสื่อสารในแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไรบ้าง ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแม้แต่รัฐจะถือนโยบายในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา แต่ในทางปฏิบัติยังเป็นปัญหาอยู่มาก เนื่องจากยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่างสถาบัน หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เกี่ยวกับการตีความของคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (ปัญญา สวัสดิ์เสรี , 2539 : 17)

การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ปัญญา สวัสดิ์เสรี , 2539 : 18)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างถึงใน กฤษฎา สุริยวงศ์ , 2549 : 48) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ

1. ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

4. การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวความคิดอื่นๆอีก เช่น ความศรัทธา ความเกรงใจ และการใช้อำนาจบังคับ

จากแนวความคิดดังกล่าวจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมแบ่งประเด็นได้ 5 ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

1. ร่วมคิด
2. ร่วมกันตัดสินใจ
3. ร่วมปฏิบัติการ
4. ร่วมรับประโยชน์
5. ร่วมประเมินผล

จากความหมายและแนวคิดข้างต้นทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นทั้งวิธีการ และเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งสามารถสรุปเป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ

1. กลไกการพัฒนาต้องเกิดจากประชาชนโดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา
2. เป้าหมายของการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเอง มิใช่การพึ่งพารัฐ หรือ องค์กรพัฒนาเอกชนภายนอก
3. กระบวนการพัฒนาคือหลักความต้องการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นภายในชุมชน จากตัวประชาชนเองมากกว่าความต้องการให้มีความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

World Health Organization (กฤษณา สุริยวงศ์ , 2549 : 49) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ ในความเป็นจริงชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งนั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน

1.2 การได้รับการบอกกล่าวชักชวนจากเพื่อให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้จะเห็นประโยชน์ของช่องทางการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วม หรือเข้าร่วมแล้วไม่ได้รับผลดังที่คาดไว้ ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงมีลักษณะ

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกๆ คน และทุกๆ กลุ่มในชุมชนมีโอกาสในการเข้าร่วมการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยในการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีตัวแทน หรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้

2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพความเป็นจริงของตน

2.3 กำหนดลักษณะของกิจกรรมให้แน่นอน

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมากิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับกำหนัด และการจัดสรรจากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งไม่อาจก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงได้

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน(อ้างถึงใน กฤษฎา สุริยวงศ์, 2549 : 50) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงควรจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษา และวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาค้นหาปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนจัดลำดับสำคัญของปัญหา และการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของตนเอง มิใช่ให้คนนอกมาชี้ปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธี และวางแผนในการแก้ปัญหา

4. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การสละแรงงาน และทรัพยากรต่างๆ

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

ในขณะที่ นอร์แมน อัฟฮอฟ (Norman Uphoff, 1981)(อ้างถึงใน กฤษฎา สุริยวงศ์, 2549 : 51) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ปารีชาต สถาปิตานนท์ (2549 : 27) กล่าวว่า นักวิชาการด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Servaes , Jacobson , White ,1996 ; Gumucio Dagron , 2001 ; Sthapitanonda , 2004 and Singhal , 2004) ต่างลงความเห็นพ้องต้องกันว่า “การสื่อสาร” มีบทบาทสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมอย่างชัดเจน และที่สำคัญ บุคคลในวงการด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการพัฒนาสังคม ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสื่อสารแบบเดิม ซึ่งได้แก่ การสื่อสารภายใต้กระบวนการทัศนหลักแห่งความทันสมัยนิยม ซึ่งเน้นการสื่อสารจากบนลงล่าง หรือ การสื่อสารจากผู้มีอำนาจในสังคม (อาทิ รัฐ) ลงไปยังประชาชน ไปสู่การสื่อสารแบบใหม่ ภายใต้กระบวนการทัศนแบบทางเลือก ซึ่งให้ความสำคัญกับ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participation communication) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสนทนาโต้ตอบกันในลักษณะของการปรึกษาหารือกัน เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พูดยา เจริญกัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสาร เบื้องต้น หลักการ และแนวทางที่หลากหลายสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมของตน

Grey-Felder (2001) (อ้างถึงใน ปารีชาต สถาปิตานนท์ , 2549 : 33) กล่าวว่า สิ่งที่สำคัญในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่ “สื่อ” แต่เป็น “เสียง” ของบุคคลที่หลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจาก กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นหนักในการรับฟังความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

ดังนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงให้ความสำคัญกับความหลากหลายในด้านต่างๆ มากเท่าไร ไม่ว่าจะเป็น อายุ วรรณะ ประสบการณ์ หน้าที่การงาน เป็นต้น ความหลากหลายดังกล่าว ก่อจูง และเสียงสะท้อนความต้องการต่างๆร่วมกันได้ชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตามกิจกรรมการสื่อสารต่างๆ ซึ่งเน้นความหลากหลายของผู้เข้าร่วม จำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของความ “สมัครใจ” มิใช่การบังคับบุคคลเหล่านั้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

ในกรณีดังกล่าวความสมัครใจ มักเกิดจากการที่ผู้เข้าร่วมมีความสนใจ หรือมีความศรัทธาในประเด็นหรือกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่เข้าร่วม นอกจากนั้นความสมัครใจยังเกิดจากการที่ผู้เข้าร่วมมี “แรงกดดัน” ต่างๆ อาทิ ความกังวล ความเดือดร้อน หรือความไม่พอใจในผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น กลุ่มผู้จัดกิจกรรมการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ อาทิ การประชุม การเสวนา หรือ การจัดกิจกรรมผ่านสื่อต่างๆ จำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับความหลากหลายของประชาชน หรือ กลุ่มบุคคล ตลอดจนการออกแบบกิจกรรมในลักษณะที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่

หลากหลายเหล่านั้น ได้มีโอกาสเข้าถึงสื่อและข้อมูลข่าวสารต่างๆ ตลอดจนดำเนินการสื่อสารกันบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิและความเท่าเทียมกัน

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543:52) กล่าวถึง“ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” ในส่วนที่เกี่ยวกับการสื่อสารชุมชนว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่าง เช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (เป็น feedback) ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้าร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง และทัศนะของตนเอง
5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน
6. ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนเลี้ยวของชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากทว่ายังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง
7. เนื่องจากเนื้อหาของ การสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้กับชุมชน ให้มี

ปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหา (Escapist) ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้าร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกิริยาย้อนกลับ (feedback) ระดับวางนโยบาย

2. ลักษณะสองทางและ Interactivity ของการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลาเพิ่มขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น

3. ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเอง โอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน สักส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไรบ้าง

4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือเปล่า ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันนี้ แม้ในโทรทัศน์จะมีรายการประเภทวิเคราะห์ข่าวและสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ทว่าเนื้อหาทั้งหมดยังคงเป็น “วาระแห่งชาติ” เป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมวลชนยังมีน้อย นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decisionmaking) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

5. ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็กเช่นสื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อประเพณี ก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า การปิดโอกาสโดยสิ้นเชิงสำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่เช่นสื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมและช่องทางแบบใหม่ที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน

6. ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาป้อนกลับ(Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นไม่ใช่ผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้น อาจจะเป็นความรู้คนละชุด ที่แตกต่างจากที่ผู้ส่งสารคาดคิดเอาไว้ ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในหมู่

ประชาชนก็มีแนวคิดเช่นนี้อยู่ และนอกจากผู้รับสารจะมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารแล้ว วิธีการรับสารของประชาชนก็มิได้เป็นไปอย่าง passive หากทว่าเป็นไปอย่าง active และประชาชนผู้รับสารมักจะมีปฏิกิริยาป้อนกลับ ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการประจักษ์พยานที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่เนื้อหาสื่อ่นั้นมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน เช่น การพูดคุยหลังจากดูละครโทรทัศน์แล้ว ดังนั้นไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ปารีชาติ สถาปิตานนท์, 2549 : 23) ได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 5 ประการ ดังรายละเอียดในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 กระบวนการมีส่วนร่วม

ที่มา: ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2549). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน. หน้า 23.

ภารกิจที่ 1 : การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in planning) อันได้แก่ การที่ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ นับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน การกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ภารกิจที่ 2 : การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in implementation) อันได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ และการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ภารกิจที่ 3 : การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in utilization) อันได้แก่ การนำเอากิจกรรมต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

ภารกิจที่ 4 : การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ (Participation in benefit – sharing) อันได้แก่ การแจกจ่ายประโยชน์ต่างๆในการพัฒนาอย่างยุติธรรม

ภารกิจที่ 5 : การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) อันได้แก่ การให้ประชาชนได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขในลำดับต่อไป

ปาริชาต สถาปิตานนท์ (2549 : 24) ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนมิได้อยู่แค่เพียงการปรากฏตัว หรือให้ข้อคิด หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในโครงการพัฒนาต่างๆเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่างๆของประชาชน จากผู้รับบริการต่างๆ ไปสู่การก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในภารกิจต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนแบบเคียงบ่าเคียงไหล่กับหน่วยงานภาครัฐ อาทิ การกำหนดวาระในการพัฒนา การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อผลักดันให้การพัฒนา ลุ่่วงไปด้วยดี และการแสดงความรับผิดชอบต่อ “ผลต่างๆ” ซึ่งสืบเนื่องจากการดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่ ตลอดจนการติดตาม/ประเมินผล เพื่อปรับปรุงแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสม

ส่วนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว ก็คือ การเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน และการจัดการชุมชนบนพื้นฐานของความสำนึกร่วมในฐานะ “ พลเมือง” และการพึ่งพิงกันเอง

ปาริชาต สถาปิตานนท์ (2549 : 43) กล่าวว่า องค์ประกอบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

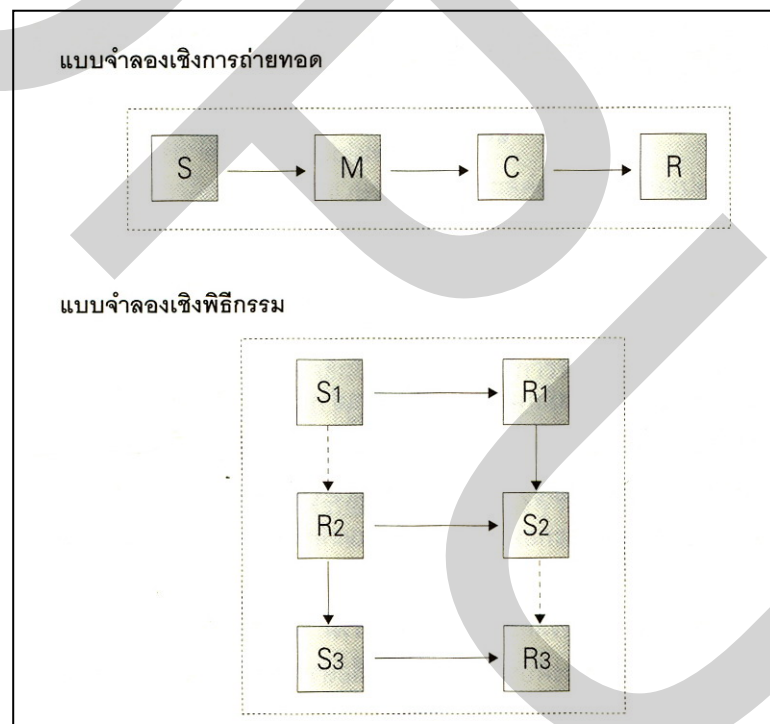
Transmission vs Ritualistic Models

ในปี ค.ศ. 1975 James Carey นักวิชาการด้านการสื่อสารและวัฒนธรรม ได้นำเสนอแนวทางในการทำความเข้าใจกับกระบวนการสื่อสารในสังคม โดยชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสื่อสารในสังคมดำเนินไปใน 2 ลักษณะ คือ

ก. **Transmission approach** แนวทางดังกล่าว เชื่อว่า การสื่อสาร คือ การถ่ายทอด สัญญาณ (signal) และสาร(message) จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งซึ่งอยู่ห่างไกลกัน โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อการควบคุม (control)

ข. **Ritual approach** แนวทางดังกล่าวเชื่อว่า การสื่อสารไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงแค่ การขยายขอบเขตของสารให้ครอบคลุมพื้นที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง หรือเป็นแค่ความพยายามในการ ส่งข้อมูลข่าวสารให้แพร่กระจายออกไปในวงกว้าง แต่การสื่อสารมีความสำคัญในสังคม ในฐานะที่ เกี่ยวข้องกับการดำรงรักษาสังคมให้คงอยู่ (maintenance) ภายใต้วงระยะเวลาหนึ่งๆ ทั้งนี้เนื่องจาก การสื่อสารเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน (share beliefs)

กาญจนา แก้วเทพ (2547 : 44) ได้อธิบายแนวคิดดังกล่าวข้างต้นผ่านแบบจำลองการ สื่อสารเชิงถ่ายทอด หรือที่เรียกว่า transmission model และแบบจำลองเชิงพิธีกรรม หรือ ritualistic model ดังนี้

ภาพที่ 2.4 แบบจำลองเชิงถ่ายทอด (transmission model) และแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (ritualistic model)

ที่มา: ปารีชาติ สถาปัตตานนท์และคณะ.(2549). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน. หน้า 44.

แบบจำลองเชิงถ่ายทอด (transmission model)

แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดเน้นการสื่อสารทางเดียวจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความ “ตายตัว” กล่าวคือ ภายหลังจากการรับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะรับรู้ หรือติดตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ส่งสารทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้รับสารมีบทบาทและมีส่วนร่วมเป็นเพียงผู้รองรับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดเท่านั้น

แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (ritualistic model)

แบบจำลองเชิงพิธีกรรม เน้นการสื่อสารสองทางโดยผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสลับบทบาทไปมา เช่น การสนทนาและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆร่วมกัน ดังนั้นหลังจากที่คู่สื่อสารได้ดำเนินการสื่อสารกันเป็นระยะหนึ่งแล้ว สิ่งทีคาดว่ามีเกิดขึ้นตามมา ก็คือ การที่คู่สื่อสารทั้งสองฝ่ายได้เรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง (shared meaning) ซึ่งหมายความว่า กระบวนการดังกล่าว คือ การเปิดโอกาสให้สองฝ่ายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารมากกว่าแบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสารนั่นเอง โดยคุณลักษณะที่แตกต่างของแบบจำลองทั้งสอง ดังตารางต่อไปนี้

ปารีชาต สถาปิตานนท์ (2549 : 50) สรุปว่า กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้น ต้องประกอบด้วย

- เป้าหมายของการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เน้นการทำความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายหรือไม่
- ข้อมูลข่าวสารมีการไหลแบบสองทิศทางในแนวระนาบหรือไม่
- ทุกฝ่ายมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการเป็นผู้ส่ง-ผู้รับสารหรือไม่ หรือมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผูกขาดบทบาทการเป็นผู้ส่งสารหรือไม่
- หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดแล้ว ทุกฝ่ายได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน บนพื้นฐานของการเข้าใจและตัดสินใจร่วมกันหรือไม่

ปัญหาและอุปสรรค

ในการดำเนินงานการสื่อสารชุมชนนั้น อาจเกิดปัญหาและอุปสรรคจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ยังเป็นการมีส่วนร่วมในระดับยิ่งสูงเท่าไร? ความซับซ้อนของปัญหาที่จะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เช่น การให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับวางแผนนโยบาย ซึ่งจะต้องมีการตัดสินใจ เรื่องการจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน การจัดสรรงบประมาณ การควบคุมติดตามการดำเนินงาน และเนื่องจากเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างตัวแทนชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ/เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีภูมิหลังและวิถีคิดที่แตกต่างกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงย่อมเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และภายในกลุ่มต้องมีทักษะในการแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน ท่ามกลางความแตกต่างให้ได้

2. ในส่วนของชุมชนเองก็มีปัญหาเรื่องขีดความสามารถที่จะดำเนินการกิจใหม่ๆ ดังกล่าวได้ ดังนั้นตัวแทนชาวบ้านอาจจะมีความรู้ไม่พอหรือเลือกลำดับความสำคัญของกิจกรรมไม่ถูกต้อง ในกรณีดังกล่าว ปัญหาที่จะตามมาคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะมีฐานะเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น ฉะนั้นข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ต้องยอมรับคือ ในชุมชนเดียวกัน ความสามารถของชาวบ้านแต่ละคนที่จะมีส่วนร่วมในระดับต่างๆจะไม่เท่ากัน และในระดับของแต่ละชุมชนก็มีขีดความสามารถที่จะเข้าร่วมแตกต่างกันเช่นกัน

3. ในกลุ่มของเจ้าหน้าที่พัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนเอง อาจจะมีความเข้าใจผิดว่า เมื่อใช้แนวทางการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) หรือ การพัฒนาแบบชาวบ้านมีส่วนร่วมแล้ว บทบาทของนักพัฒนา นักวางแผน เช่นเดียวกับนักสื่อสารมวลชนก็ไม่จำเป็นต้องทำอะไรเลย อันที่จริงแล้วยังมีการพัฒนาแบบใหม่หรือการสื่อสารแนวใหม่ บทบาทของนักพัฒนาและนักสื่อสารก็ยังคงมีเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น การปล่อยให้ชาวบ้านทำงานไปตามลำพัง ก็เท่ากับปล่อยให้เกิดสภาวะวุ่นวายสับสนอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ทักษะและความเข้าใจของนักพัฒนาและนักสื่อสารที่จะแสดงบทบาทในสถานการณ์ใหม่นี้ ก็แตกต่างไปจากรูปแบบการพัฒนาและการสื่อสารแบบเดิมที่เคยเป็นมา

4. ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้ที่เคยมีอำนาจในการพัฒนามาก่อน เช่น นักวางแผน ผู้กำหนดนโยบาย เมื่อมีการเปิดให้มีการอภิปราย การทำประชาพิจารณ์แผนงานและโครงการที่เจ้าหน้าที่ระดับสูงผู้นี้เคยรับผิดชอบ นอกเหนือไปจากปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจที่อาจแอบแฝงเข้ามาในโครงการแล้ว แม้จะไม่มีประเด็นผลประโยชน์ดังกล่าว แต่ผู้วางแผนและกำหนดนโยบายก็อาจจะรู้สึกเสียหน้า รู้สึกเสียกำลังใจ และมีเชื่อว่าคำวิจารณ์ทั้งหมดนั้นจะถูกต้องไปเสียหมด ภายใต้อาณัติเช่นนี้ มีข้อเสนอแนะว่า ให้บรรดาผู้ที่มีความรับผิดชอบระดับสูงเหล่านี้ สร้างความเข้าใจว่า การเปิดโอกาสให้มีการพูดอย่างเปิดเผยนั้น ดีกว่าสร้างการปิดกั้นการสื่อสาร(ให้เงียบ) แล้วปะทุออกมาเป็นการต่อต้านประท้วงโครงการในชั้นหลัง นอกจากนั้น เวทีการสื่อสารดังกล่าวก็เป็นโอกาสที่จะแก้ไขข้อข้องใจและให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้

จากแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา และทำความเข้าใจการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ยังใช้แนวคิด การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในเรื่องของขั้นตอนการมีส่วนร่วม รูปแบบของการมีส่วนร่วมมาเป็น กรอบในการศึกษาวิจัยรูปแบบการสื่อสารทั้งระดับภายในกลุ่ม และการสื่อสารภายนอกกลุ่ม ให้เกิด การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.3 ทฤษฎีการสื่อสารโน้มน้าวใจ

การสื่อสารของมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนรู้เพื่อการโน้มน้าวใจบุคคลอื่น ทั้งนี้ เนื่องจากว่าการโน้มน้าวใจจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากระบวนการสื่อสารนี้ ความสำเร็จของ การโน้มน้าวใจหรือความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นนั้นมีผลเกี่ยวข้องกับสื่อสารของมนุษย์ ทั้งสิ้น แต่การสื่อสารของมนุษย์นี้เป็นสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (อรุณีประภา หอมเศรษฐี, 2531:1)

อัญชลี ลีสวรรค์ (อ้างถึงใน ภาระณี ประถมบุรณ์, 2525:18) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อการ โน้มน้าวใจเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้บ่อยๆในชีวิตประจำวัน และสามารถพบเห็นได้ เสมอไม่ว่าจะเป็นการโน้มน้าวใจให้เข้าเป็นสมาชิกชมรมใด ชมรมหนึ่ง หรือ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะการโน้มน้าวใจเป็นกระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารพยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วย ความสมัครใจทั้งด้านทัศนคติและ / หรือ ด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร ในแนวทางที่ผู้ส่งสาร ประารถนา

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ เป็นทักษะการสื่อสารที่มนุษย์สามารถที่จะเรียนรู้ได้ และนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันของแต่ละคนที่ต้องเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่ตัว บุคคล ครอบครัวชุมชน ระดับประเทศและระดับโลก การสื่อสารโน้มน้าวใจ มีความแตกต่างจาก การสื่อสารทั่วไป ตรงที่การสื่อสารโน้มน้าวใจเป็นการศึกษาถึงวิธีการที่บุคคลพยายามที่จะใช้ อิทธิพลชักจูงพฤติกรรมบุคคลอื่น โดยผ่านกระบวนการสื่อสาร เพื่อเข้าไปสร้างหรือเปลี่ยนค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนการกระทำของบุคคลอื่นๆ การโน้มน้าวใจเกิดขึ้นตลอดเวลาขณะที่มี การสื่อสารกันทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ (ปาจรีย์ อ่อนสะอาด, 2546: 1)

วัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวใจ (พุนทรัพย์ สิทธิพรหม, 2539:61)

ในการสื่อสารโน้มน้าวใจให้บุคคลเกิดการสนองตอบอย่างเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นความคิด ค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อในผู้รับสารนั้น ต้องมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ให้บุคคลมีความเป็นเอกภาพ ด้วยการสื่อสารที่ต้องเน้นย้ำ กระตุ้น ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง
2. ทำให้ผู้สื่อสารสามารถเลือกใช้สารและช่องทางในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง
3. นำผลของการสื่อสาร เช่น การประเมินผล ปฏิบัติกิริยาสะท้อนกลับ(feedback) มาพิจารณาปรับปรุงการสื่อสารให้เกิดผลดีที่สุดในครั้งต่อไป
4. สร้างแรงจูงใจต่อผู้ทำการสื่อสาร ให้พัฒนาการสื่อสารให้บังเกิดผลให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้
5. ผู้รับสารสามารถที่จะวิเคราะห์สารได้อย่างถูกต้องต่อการเลือกรับสื่อ (Selective Exposure) การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) ตลอดจนการเลือกจดจำ (Selective Retention)

จรรยาบรรณในการโน้มน้าวใจ (พุนทรัพย์ สิทธิพรหม, 2539 : 66)

1. ผู้สื่อสารโน้มน้าวใจ ต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการดำเนินงานที่จะก่อประโยชน์ต่อผู้รับสารให้ปฏิบัติตามเป็นสำคัญ ด้วยการยึดมั่นในสิ่งที่เกิดขึ้นว่าดีที่สุดใน ถูกต้องที่สุด และชอบด้วยเหตุผลและครรลองของสังคม
2. การโน้มน้าวใจ ต้องให้โอกาสผู้รับสารได้เลือกตัดสินใจโดยอิสระ ปราศจากการบีบบังคับขู่เข็ญด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้สินบน การใช้อำนาจจำยอม เป็นต้น
3. การโน้มน้าวใจ ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรงว่าจะเป็นผลดี ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง
4. การโน้มน้าวใจ ต้องเป็นการดำเนินการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จารีตประเพณี และวัฒนธรรมในสังคม
5. การโน้มน้าวใจ ควรเป็นการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้ผู้รับสารได้รับความรู้ ความถูกต้อง เพื่อเป็นแนวทางตัดสินใจต่อไป

องค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวจิตใจ ประกอบด้วย หลัก 4 ประการ
(อรุณีประภา หอมเศรษฐี, 2531: 47)

1. ผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นคนใดคนเดียว หรือเป็นกลุ่มคนก็จะพิจารณาว่าเขามีความน่าเชื่อถือมากขนาดไหน บุคลิกภาพการแสดงออก ความสนิทสนมกับผู้รับสาร
2. ตัวสาร ในการส่งสารออกไปเพื่อโน้มน้าวจิตใจนั้น ควรพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา ลักษณะและรูปแบบของเนื้อหา ตลอดจนวิธีการส่งสารด้วย
3. ผู้รับสาร ควรพิจารณาว่าผู้รับสารอยู่ในสภาพที่พร้อมจะรับสารหรือไม่ ประสิทธิภาพของผู้รับสารเป็นอย่างไร
4. สภาพแวดล้อมที่รับสารเป็นอย่างไร เพราะหากไม่พร้อมหรือไม่เหมาะสมจะทำให้ผู้รับสารไม่ยอมรับสาร หรือเมื่อรับสารแล้วจะไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของการโน้มน้าวใจ พิจารณาได้ 2 ด้านคือ (ปาจริย์
อ่อนสะอาด, 2546: 5)

- ก. พิจารณาจากปัจจัยภายนอกของผู้รับสาร
1. ผู้ส่งสารแต่ละคนมีความแตกต่าง จึงมีคุณสมบัติในการโน้มน้าวใจผู้อื่นแตกต่างกัน เช่น ความน่าเชื่อถือ บทบาททางสังคม อำนาจหน้าที่ สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น เพศ อายุ วัย การศึกษา
  2. สารแต่ละชิ้นมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลีลาการพูด การเขียน เนื้อหา การจัดเรียบเรียงสาร ภาษา เป็นต้น
  3. สื่อแต่ละประเภทมีความแตกต่างในการสร้างความน่าโน้มน้าวใจ กล่าวคือ การสื่อสารระหว่างบุคคล คู่สื่อสารมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 จึงสามารถรับรู้ความรู้สึกได้ลึกซึ้งกว่าสื่อมวลชนทั่วไป
  4. สภาพแวดล้อมแตกต่างกันมีผลกระทบต่อผู้รับสารแตกต่างกันด้วย เช่น ความคุ้นเคยที่มีต่อบุคคล สถานที่ ตัวเร้าทั้งบวกและลบ

- ข. พิจารณาจากปัจจัยตัวผู้รับสารเอง
- ผู้รับสารแต่ละคนมีความอ่อนไหวต่อการถูกโน้มน้าวมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ
1. ลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ
  2. ค่านิยม อารมณ์ ทักษะคติ ความเชื่อ ของผู้รับสารมีผลต่อการยอมรับสารโน้มน้าวใจของผู้ส่งสาร

3. ความรู้ที่ผู้รับสารมีอยู่เกี่ยวกับสารโน้มน้าวใจนั้นๆ
4. สารโน้มน้าวใจมีความสำคัญต่อผู้รับสารเพียงใด
5. วิธีการที่ผู้รับสารสามารถรับรู้ในแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือ ในบางสถานการณ์อาจต้องอาศัยสื่อบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร ทำหน้าที่ในการโน้มน้าวใจ

ปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจประสบความสำเร็จ

(ปาจิริย์ อ่อนสะอาด, 2546:5)

1. อิทธิพลของผู้ส่งสาร ได้แก่
  - ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ความสามารถและความชำนาญพิเศษ และความน่าไว้วางใจ และ ปัจจัยด้านสังคมและความคล่องตัว
  - สถานภาพของผู้ส่งสาร กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีสถานภาพหรือเกียรติยศสูงเท่าใด ย่อมมีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจมากเท่านั้น
  - การเป็นผู้นำความคิด เพราะมีความเป็นแบบอย่างของสมาชิกในกลุ่ม มักมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า มีการศึกษาสูงกว่าสมาชิกในกลุ่ม ได้รับการถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจมากกว่าบุคคลอื่น เป็นผู้รับสื่อมวลชนในระดับสูงมากกว่า และได้รับความรู้จากเนื้อหาของสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สมาชิกได้รับอิทธิพลอยู่ดีกว่าสมาชิกอื่น
  - ความคล้ายคลึงของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านประชากร เช่น เพศ อายุ วัย การศึกษา เชื้อชาติ มีความสำคัญน้อยกว่าความคล้ายคลึงด้านทัศนคติ และความคล้ายคลึงนั้นต้องเป็นความเห็นของผู้รับสาร ไม่ใช่ผู้ส่งสาร
  - ลักษณะของผู้นำแบบบารมีบุคคล หมายถึงบุคคลที่มีความสามารถในการเป็นผู้นำ และสามารถโน้มน้าวใจได้มากกว่าบุคคลทั่วไป
2. การสร้างสารเพื่อโน้มน้าวใจ โดยผู้สร้างสารต้องศึกษาความหมายของคำที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ และสามารถช่วยให้เกิดความชัดเจน และให้ได้ปฏิบัติตามตอบสนองจากผู้รับสารในระดับที่ต้องการ
3. ช่องทางการสื่อสาร การโน้มน้าวใจที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือการใช้ช่องทางผ่านผู้นำความคิด เพราะในบางกรณีการรับสารจากสื่อมวลชนไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้เท่ากับผู้นำความคิด

อรวรรณ ปิณฑน์โหวท (2546:3) กล่าวว่า การโน้มน้าวใจ มีลักษณะดังนี้

1. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ

2. ผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่ง และผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ

3. สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการ คือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้าง หรือการดำรงไว้ซึ่งความคิดเห็น ทักษะคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าว ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยอื่นอันได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบพื้นฐานในการ โน้มน้าวใจ (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2546: 11)

1. ความแตกต่างภายในผู้รับสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยต่างๆกัน ซึ่งทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทในสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ

2. ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นจะมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียนมีความน่าโน้มน้าวใจเหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อหรือเนื้อหาของสาร ลักษณะของการโน้มน้าวใจที่ใช้ การจัดเรียบเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่ใช้ ภาษาตลอดจนลักษณะของท่วงทำนองลีลา

3. ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกันเมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับ การสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

4. ความแตกต่างภายในสถานการณ์ สถานการณ์ที่มีบุคคลหนึ่ง บุคคลใด หรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารสถานการณ์หนึ่งๆ การมีตัวเร้าบวกหรือลบในสถานการณ์

5. สำหรับผู้รับสาร การที่ผู้รับสารคนหนึ่งจะมีความละเอียดอ่อนต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใดอาจพิจารณาได้จาก

- ลักษณะของประชากร
- ทรรศนะ และทัศนคติ
- ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้นๆ
- ลักษณะด้านอารมณ์
- ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่งๆ
- วิธีการที่ผู้รับสารรู้สถานการณ์หนึ่งๆ

อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท (2546:9) อธิบายองค์ประกอบของการสื่อสาร โน้มน้าวใจดังนี้

-แหล่งสาร (SOURCE) หมายถึงลักษณะของแหล่งสารตามที่ถูกมองเห็นสังเกตหรือรับรู้ เช่น ความน่าเชื่อถือ ความตั้งใจที่จะโน้มน้าวใจ หรือ ความคล้ายคลึงระหว่างตัวเขากับผู้รับสาร

-สาร (MESSAGE) หมายถึง เนื้อหาและโครงสร้างของสิ่งที่พูด/เขียน ลักษณะของการจูงใจที่ใช้ การสรุปทำอย่างชัดเจนหรือไม่ คำโต้แย้งจากฝ่ายตรงข้ามมีการโต้ตอบอย่างไร ลำดับของการเสนอสารเป็นอย่างไร

-สื่อ (CHANNEL) หรือ ช่องทางการสื่อสารเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ชนิดของสื่อที่ใช้ เช่น เน้นการฟัง หรือเน้นการพูด

-ผู้รับสาร (RECIVER) เป็นการศึกษาลักษณะผู้รับสาร เช่น บุคลิกภาพและความสามารถ ระดับของการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของผู้รับสาร

-เป้าหมายที่ประสงค์ (DESTINATION) หมายถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของการสื่อสาร เช่น ผลระยะสั้นเปรียบเทียบกับผลระยะยาว การเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ ซึ่งแสดงให้เห็นทางพูดเปรียบเทียบกับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

มิลเลอร์ และเบอร์กัน (อ้างถึงใน อรรถรณ ปิรันธน์โอวาท, 2546:132) กล่าวถึงกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจว่า มี 2 วิธี

วิธีแรก “เท้าค่ออย่างเข้าประตู” (FOOT IN THE DOOR TECHNIQUE) คือ ผู้ส่งสารพยายามโน้มน้าวใจผู้รับสารด้วยการขอร้องที่ละเล็กที่ละน้อยไปจนมาก ข้อสมมติฐานคือ การขอร้องในตอนแรกจะฟังดูมีเหตุผลมากจนคนไม่ค่อยปฏิเสธ และคำขอร้องที่มากขึ้นๆ จะตามมาจนผู้ส่งสารประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจได้ไม่ยาก

วิธีที่สอง “ประตูใส่หน้า” (DOOR IN THE FACE TECHNIQUE) คือผู้ส่งสารขอร้องในปริมาณมากที่สุด จนเชื่อแน่ว่าจะถูกปฏิเสธ เมื่อได้รับการปฏิเสธ ผู้ส่งสารจะค่อยๆลดปริมาณการขอลง ซึ่งคือจำนวนการขอร้องที่ต้องการ สมมติฐานของกลยุทธ์นี้คือ ผู้รับสารภายหลังจากการที่ถูกบีบบังคับจากการขอครั้งแรกมีแนวโน้มที่จะยอมตามในการขอครั้งที่ 2

การโน้มน้าวใจจิตใจกลุ่มคนให้ประสบความสำเร็จต้องพิจารณาสิ่งต่างๆดังนี้(อรุณีประภา หอมเศรษฐี, 2531: 90)

1. ปัญหาของกลุ่มคน
2. ความต้องการของกลุ่มคน
3. ข้อจำกัดภายในของกลุ่มคน

การรับสารของกลุ่มคนอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ

1. รับสารด้วยความเต็มใจ การรับสารเช่นนี้ผู้รับสารแต่ละคนจะตัดสินใจที่จะลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และยอมทำตามกฎเกณฑ์เงื่อนไขต่างๆด้วยความสมัครใจ การรับสารประเภทนี้จะมีประสิทธิภาพสูง และจะคงอยู่ในระยะเวลายาวนาน

2. รับสารโดยสภาพแวดล้อมบังคับให้มีพฤติกรรมร่วมไปกับคนอื่น เป็นการรับสารที่ผู้รับสารไม่ได้คิดขึ้นเองแต่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะทำตามกลุ่มได้ การรับสารจะมีประสิทธิภาพต่ำ และมักจะไม่นคงอยู่นาน การโน้มน้าวใจจึงควรว่าผู้รับสารอยู่ในสภาพไหน การปฏิบัติตามเป็นลักษณะใด ควรพยายามให้ผู้รับสารคิดไปในทางเดียวกันไม่ใช่ถูกกลุ่มบังคับ

อย่างไรก็ตาม การจะโน้มน้าวใจกลุ่มมีความจำเป็นจะต้องพิจารณาจุดประสงค์ของกลุ่มด้วย หากผู้รับสารมีจุดประสงค์ร่วมกัน การสร้างสารก็จะง่ายขึ้น หากผู้รับสารมีจุดประสงค์ที่จะรับสารด้วยตนเอง การสร้างสารเพื่อการโน้มน้าวใจอาจมีความยากลำบากมากขึ้น เนื่องจากความสนใจของแต่ละคนไม่เหมือนกัน

หลักเกณฑ์ประกอบในการดำเนินการโน้มน้าวใจ คือ

1. การที่จะโน้มน้าวใจให้บุคคลอื่นเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อถือเดิม ให้มีความคิดเห็นที่คล้อยตามนั้น ผู้ส่งสารจะต้องยอมรับฟังผู้รับสารก่อน ดังนั้นการที่จะให้ผู้รับสารยอมรับฟัง จำเป็นที่จะต้องหาช่องทาง หรือช่วงเวลา ที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้เกิดความสนใจและยอมรับ นั่นคือ อาจมีการเลือกสื่อหรือเวลาเพื่อให้อาคารณการณที่ผู้รับสารอยากฟังหรือได้ผลดีที่สุด

2. การโน้มน้าวใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดนั้น ควรจะใช้วิธีการดำเนินการด้วยวิธีลึกลับซึ่งละมุนละไม จะให้ผลมากกว่าการดำเนินการที่มุ่งจะชักจูงอย่างเร่งเร้า การใช้วิธีการที่รุนแรงหรือใช้เหตุผลตื้นๆ โดยมุ่งเอาประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว

3. การโน้มน้าวใจควรพิจารณาพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย ว่าตรงกับความต้องการของกลุ่มหรือไม่ และพิจารณาถึงความกดดันของกลุ่มผู้รับสารในการที่จะให้เขายอมรับในเรื่องต่างๆ กรณีที่ผู้รับสารยังไม่มีความรู้หรือความเข้าใจ ก็จำเป็นต้องให้ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานก่อน จึงค่อยดำเนินการชักจูงภายหลัง

4. การให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจถึงภาวะเหตุการณ์ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและแนวบรรทัดฐานของสังคมที่สังกัดอยู่ ตลอดจนความเข้าใจถึงความเหมาะสมกลมกลืนในสังคม เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในสังคม และสามารถสร้างให้เกิดผลดี การอ้างถึงสภาพสังคมที่คล้ายคลึงกัน จะเป็นแนวโน้มนำให้เกิดความเชื่อถือ อันจะนำไปสู่ความสามารถในการจูงใจได้ง่ายขึ้น

5. การโน้มน้าวใจจะได้ผลดียิ่งขึ้น ถ้าผู้ดำเนินการเป็นบุคคลที่ได้รับความน่าเชื่อถือ ความเลื่อมใส ศรัทธา หรือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ หรือเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นเป็นพิเศษ

6. การโน้มน้าวใจจะเกิดผลดีขึ้น หากมีการใช้วิธีการอื่น เช่น การเผยแพร่ผ่านสื่อ หรือ การพบปะ พูดคุย สัมมนา เพราะจะทำให้เกิดความสนใจมากขึ้น

7. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เวลา สถานที่ จะช่วยในการชักจูงทัศนคติ ตลอดจน ความเชื่อถือได้รับผลสำเร็จยิ่งขึ้น

8. การเปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อถือนั้น ในขั้นแรกอย่างเพิ่งเชื่อว่าเขาจะถูก เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เราต้องการ ควรติดตามประเมินผลด้วย

9. กรณีมีความแตกต่างด้านความคิดเห็นเกิดขึ้นในผู้รับสาร ผู้ส่งสารมีความจำเป็นต้อง รับผิดชอบแนวคิดของตนเอง และของอีกฝ่ายให้ผู้รับสารเปรียบเทียบ ซึ่งในระยะนี้อาจต้องมีการจูงใจ เป็นพิเศษ โดยการใช้ข้อความ หรือวิธีการต่างๆ เพื่อหันเหความคิดของผู้รับสารมาทางผู้ส่งสารให้ มากที่สุด

10. บางครั้งการโน้มน้าวใจกลุ่มชนที่มีการพื้นฐานการศึกษาต่ำ การจูงใจมักจะใช้ วิธีการกระตุ้นอารมณ์ มากกว่าการใช้เหตุผลและหลักการ เพราะจะได้ผลมากกว่า

สำหรับทฤษฎีการสื่อสารโน้มน้าวใจ ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจถึง ขั้นตอน และวิธีการสื่อสารโน้มน้าวใจในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ ของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงละมัลลเทศก์ตำบลวังหมี มาเป็น กรอบในการศึกษาวิจัย การสื่อสารทั้งระดับภายในกลุ่ม และการสื่อสารภายนอกกลุ่ม เพื่อให้เกิด การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.4 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation)

โรเจอร์ และชูเมกเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971) ให้คำนิยามเกี่ยวกับการ แพร่กระจายนวัตกรรมไว้ว่า การแพร่กระจายนวัตกรรมเป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งซึ่งมีความคิด ใหม่ สิ่งใหม่ และวิธีปฏิบัติใหม่ ถูกแพร่กระจายหรือถูกถ่ายทอดจากแหล่งกำเนิดไปยังสมาชิก ภายในระบบสังคม แต่การศึกษาเกี่ยวกับการแพร่กระจายนวัตกรรมแตกต่างกันออกไปจากการศึกษา เกี่ยวกับการสื่อสารตรงที่ การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารมักมุ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้ หรือ ทัศนคติ โดยการศึกษาตัวแปรในแหล่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับการ แพร่กระจายนวัตกรรมมุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นั่นคือ การยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมมากกว่าที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือ ระดับความรู้

สเตียร์ เชยประทับ กล่าวว่า การแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation) เป็น การกระจายของข่าวสารและขั้นตอนต่างๆในการส่งผ่านข่าวสาร เรียกว่า กระบวนการแพร่กระจาย (Diffusion Process) ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของการติดต่อสื่อสาร โดยความคิดจากต้นแหล่ง ส่งผ่านไป ยังสถานที่ปลายทางสู่ประชาชน (อ้างถึงใน พุทธทรัพย์ สิทธิพรหม, 2539:189)

เกณฑ์การพิจารณาสิ่งที่เป็นนวัตกรรม

1. จะต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด หรือบางส่วนอาจเป็นของเก่าซึ่งใช้ไม่ได้ผลในอดีต แต่ นำมาปรับปรุงใหม่ หรือเป็นของปัจจุบันที่เราทำการปรับปรุงให้ดีขึ้น
2. มีการนำวิธีการจัดระบบ มาใช้โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญทั้งส่วนข้อมูลที่ใส่เข้าไป ในกระบวนการและผลลัพธ์ โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสมก่อนที่จะทำการ เปลี่ยนแปลง
3. มีการพิสูจน์ด้วยการวิจัย หรืออยู่ระหว่างการวิจัยว่าสิ่งใหม่นั้นจะช่วยแก้ไขปัญหา และการดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าเดิม
4. ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานในปัจจุบัน แต่ถ้าสิ่งใหม่นั้นได้รับการยอมรับจน กลายเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานแล้ว ก็ไม่ถือว่าสิ่งใหม่นั้นเป็นนวัตกรรมต่อไป แต่จะเปลี่ยน สภาพเป็นเทคโนโลยีเต็มที่

นวัตกรรมหรือสิ่งใหม่นี้มีความหมายรวมถึง สิ่งใดที่ท้องถิ่นนั้นไม่เคยมีใช้ปฏิบัติมา ก่อน และจะต้องมีความเหมาะสมกับการใช้ในท้องถิ่นนั้นด้วย

กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (Adoption process)

โรเจอร์ (Rogers) ได้เสนอแบบจำลองการยอมรับของผู้รับสารที่มีก่อนนวัตกรรมและ เทคโนโลยี เรียกว่ากระบวนการยอมรับ โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 ขั้นต้นตัว (awareness) ในขั้นนี้จะรู้จักนวัตกรรมเป็นครั้งแรก โดยการเห็นหรือ การได้ยินข่าวมา แต่ยังมีรายละเอียดไม่เพียงพอ บางสิ่งที่ได้เห็นนั้น อาจยังไม่มีความสำคัญต่อเขา มากนักในขั้นนี้จะมีการกระจายข่าวออกไปในพื้นที่ให้กว้างขวางมากที่สุด นักส่งเสริมจะใช้วิธีการ ที่เหมาะสมในการบอก แจ้งข่าว ซึ่งเป็นความรู้หรือสิ่งใหม่ให้รับทราบผ่านสื่อมวลชน หากเห็นว่า นวัตกรรมนี้มีประโยชน์ต่อเขา นักส่งเสริมก็จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 2 ขั้นสนใจ (interest) เขาจะรู้สึกสนใจนวัตกรรมนั้นทันทีที่เห็นว่า นั่นเป็นคำตอบ ของปัญหาของเขาหรือที่เขาคิดอยู่ เขาจะเริ่มหาข้อเท็จจริงและข่าวสารมากขึ้น โดยอาจสอบถามจาก เพื่อน เจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือสื่อมวลชน ในขั้นตอนนี้เพื่อนบ้านและผู้นำความคิดจะมีอิทธิพลอย่าง มาก โดยต้องอาศัยกลุ่มที่มีความคิดเชิงบวกต่อสิ่งนั้น นักส่งเสริมจะใช้สิ่งนี้เพื่อสร้างความสนใจใน นวัตกรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นไตร่ตรอง (evaluation) ในขั้นนี้เราจะพิจารณาว่านวัตกรรมใดที่น่าจะแก้ปัญหของเขาได้ ผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับ ความคิดใหม่ที่มีความยากและข้อจำกัดกับเขาเพียงใด และจะปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้อย่างไร เกษตรกรอาจค้นหาข้อมูลหรือไปดูการสาธิต หรือเข้าร่วมประชุมเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม แล้วจึงตัดสินใจว่าจะทดลองใช้ความคิดใหม่ๆ ในไรนาของเขาหรือไม่ การไตร่ตรองในขั้นนี้มีอิทธิพลมาจากเพื่อนบ้านและผู้นำทางความคิดในชุมชนนั้นมากกว่าแหล่งอื่นๆ

ขั้นที่ 4 ขั้นทดลอง (trial) หากเกษตรกรพิจารณาเปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย และความเสี่ยงต่างๆ แล้ว ถ้าผลออกมาทางบวก เกษตรกรก็จะพร้อมที่จะทดลองทำตามความคิดใหม่ๆ ในพื้นที่เล็กๆ ก่อน ยกตัวอย่างเช่น เกษตรกรอาจตัดสินใจใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยเคมีในเนื้อที่เพาะปลูกน้อยๆ และเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้เขาต้องการคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมโดยใกล้ชิดและมากยิ่งขึ้น

สำหรับขั้นตอนนี้เขาต้องการทราบวิธีการที่จะปรับใช้นวัตกรรมต่างๆ และเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการ (technical know-how) ของนวัตกรรมนั้น

ขั้นที่ 5 ขั้นยอมรับ (adoption) ถ้าการทดลองของเกษตรกรได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เกษตรกรก็จะยอมรับความคิดใหม่ๆ อย่างเต็มที่ และขยายพื้นที่กว้างออกไป มีการกระทำที่ต่อเนื่อง และนวัตกรรมนั้นก็จะกลายเป็นวิธีที่พวกเขายึดถือปฏิบัติโดยถาวรต่อไป ซึ่งถือเป็นขั้นสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่เราต้องการ

กระบวนการตัดสินใจนวัตกรรม (Inovation decition process)

โรเจอร์และชูเมเกอร์ (Rogers and Shoemaker) ได้เสนอโครงสร้างใหม่เรียกว่า กระบวนการตัดสินใจนวัตกรรม (Inovation decition process) ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1.ขั้นความรู้ (Knowledge) ป็นขั้นตอนที่รับทราบว่ามีนวัตกรรมเกิดขึ้นและหาข่าวสารจนเข้าใจในนวัตกรรมนั้นๆ มีความสามารถทำหน้าที่อะไรได้บ้าง ในขั้นความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1.1 ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม คือ ความรู้ว่ามีนวัตกรรมเกิดขึ้นมาแล้ว และนวัตกรรมนั้นทำหน้าที่อะไรได้บ้าง

1.2 ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้นวัตกรรมได้อย่างไร ความรู้ประเภทนี้ได้จากข่าวสารที่จะช่วยให้ใช้นวัตกรรมได้อย่างถูกต้อง นวัตกรรมยังมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเพียงใด ความจำเป็นที่ต้องมีความรู้ประเภทนี้ก็ยังมีมากขึ้นเพียงนั้น

1.3 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการที่จะช่วยให้เห็นวัตรกรรมบรรลุผล ความรู้ประเภทนี้มีลักษณะทั่วไปยิ่งกว่าสองประเภทข้างต้น ปกติคนอาจยอมรับโดยไม่ต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการ ซึ่งจะช่วยให้เห็นวัตรกรรมบรรลุผลก็ได้ แต่ถ้ามีความรู้ประเภทนี้จะช่วยให้คนเข้าใจและยอมรับวัตรกรรมในอนาคตได้ง่ายขึ้น

2. **ขั้นชักชวนหรือจูงใจ (Persuasion)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใหม่ๆ ในทางที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อ “วัตรกรรม” นั่นๆ ซึ่งในขั้นนี้บุคคลสร้างทัศนคติที่ชอบหรือไม่ชอบเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับวัตรกรรม กิจกรรมในสมองของขั้นความรู้เป็นเรื่องของความคิดหรือการรู้

ส่วนกิจกรรมในสมองของขั้นจูงใจเป็นเรื่องของอารมณ์หรือความรู้สึก บุคคลจะสร้างทัศนคติที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับวัตรกรรมไม่ได้ จนกว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับวัตรกรรมเสียก่อน

ในขั้นจูงใจบุคคลจะมีความรู้สึกผูกพันกับวัตรกรรมมากขึ้น โดยจะแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมอย่างจริงจัง บุคลิกภาพส่วนตัวและปทัสถานของระบบสังคมอาจมีอิทธิพลต่อการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับวัตรกรรม ในแง่ที่ว่าหาข่าวสารจากที่ไหน ข่าวสารอะไร แล้วจะตีความข่าวสารนั้นอย่างไร ในการสร้างทัศนคติที่ชอบหรือไม่ชอบวัตรกรรม บุคคลอาจพยายามลองคิดในสมองว่าจะนำวัตรกรรมนั้นไปใช้อย่างไร จะมีผลดี ผลเสียอย่างไร ด้วยเหตุนี้ลักษณะของวัตรกรรม เช่น ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน การนำไปทดลองได้และการสังเกตเห็นผลของวัตรกรรมได้ จึงมีความสำคัญมากในขั้นนี้

การยอมรับวัตรกรรมเป็นเรื่องของการเสี่ยงภัย ดังนั้น บุคคลจึงต้องหาสิ่งที่มาสนับสนุนทัศนคติที่มีต่อวัตรกรรมของตน บุคคลจะอุ่นใจถ้าได้พูดกับบุคคลที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายคลึงกับตน สื่อมวลชนมีลักษณะกว้างและทั่วไปเกินกว่าที่จะให้ความอุ่นใจได้ ทัศนคติที่เกี่ยวกับวัตรกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 **ทัศนคติเฉพาะที่มีต่อวัตรกรรม** คือ ทัศนคติที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบประโยชน์ของวัตรกรรม ทัศนคติเฉพาะที่มีต่อวัตรกรรมไม่ได้มีอิทธิพลต่อวัตรกรรมที่กำลังเผยแพร่ในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อวัตรกรรมที่เผยแพร่ในอนาคตด้วย ถ้าบุคคลมีประสบการณ์ที่ดีกับวัตรกรรมในปัจจุบันก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อวัตรกรรมในอนาคตด้วยเพราะฉะนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงควรเริ่มงานของตนโดยการเผยแพร่วัตรกรรมที่ง่ายต่อการยอมรับก่อน เช่น วัตรกรรมที่มีประโยชน์เชิงเทียบสูง เข้ากันได้กับปทัสถานของระบบสังคม มีความสลับซับซ้อนน้อย การเริ่มต้นแบบนี้เท่ากับเป็นการสร้างทัศนคติทั่วไปที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะช่วยให้การยอมรับวัตรกรรมอื่นๆ ในภายหลังง่ายขึ้น

2.2 ทักษะคิดทั่วไปที่มีต้องการเปลี่ยนแปลง คือ ทักษะคิดกว้างๆที่เอื้ออำนวยให้กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนแปลง วิธีการอย่างหนึ่งของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการเผยแพร่นวัตกรรม คือ การสร้างทัศนคติทั่วไปในเชิงบวกที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมายเสียก่อน กลุ่มเป้าหมายที่มีทัศนคติเช่นนี้จะรู้จักพัฒนาตนเองและแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง วิธีการสร้างทัศนคติทั่วไปในเชิงบวกที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงมีหลายวิธีด้วยกัน วิธีหนึ่งที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ การเผยแพร่นวัตกรรมเป็นชุดที่เหมาะสม เริ่มด้วยนวัตกรรมที่ง่ายต่อการยอมรับก่อน แล้วตามด้วยนวัตกรรมที่ยากต่อการยอมรับในภายหลัง

อีกวิธีหนึ่ง คือ การใช้ T-group (หรือบางครั้งเรียกว่า sensitivity training ,encounter group หรือ human relations laboratories) ใน T-group บุคคลแต่ละคนจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แต่ละคนจะแสดงออกซึ่งความรู้สึกอย่างเปิดเผย ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มดีขึ้น เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน แต่วิธีการนี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติต่อคนจำนวนมากได้ วิธีการต่อไป คือ การสร้างทัศนคติทั่วไปที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง คือ การระดมให้ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ทันสมัยแก่บุคคล แม้ว่าข่าวสารนั้นจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนวัตกรรมก็ตาม นักวิชาการด้านนวัตกรรมบางท่านเห็นว่า บทบาทของสื่อมวลชนในสังคมเกษตรกรรมที่กำลังพัฒนาอาจมุ่งไปในการสร้างทัศนคติทั่วไปที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “บรรยากาศของการทำให้ทันสมัย” มากกว่าการให้ข่าวสารรายละเอียดที่จำเป็นสำหรับการยอมรับนวัตกรรม

3. **ขั้นตัดสินใจ (Decition)** เป็นขั้นที่บุคคลสนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแล้ว และตัดสินใจว่าจะรับนวัตกรรมนั้นหรือไม่ แต่การตัดสินใจนั้นยังไม่ถาวรอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ภายหลัง ซึ่งในขั้นนี้บุคคลกระทำกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การเลือกที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธนวัตกรรม

4. **ขั้นการยืนยัน (Confirmation)** เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ ซึ่งเป็นการหาข้อมูลมาสนับสนุนการตัดสินใจของบุคคล ซึ่งอาจมีระยะเวลายาวนาน จนกระทั่งยอมรับแนวคิดใหม่ๆไปปฏิบัติเป็นการถาวรจริงๆ ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมที่กระทำไปแล้ว แต่ก็อาจเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจนั้นได้ ถ้าภายหลังได้รับข่าวสารที่ขัดแย้งกับข่าวสารที่นำไปสู่การตัดสินใจในครั้งก่อน

โรเจอร์และชูเมคเกอร์ แบ่งผู้ยอมรับนวัตกรรมเป็น 5 ประเภท

1. **พวกชอบของใหม่ (Innovators)** คือบุคคลประเภทแรกที่ยอมรับนวัตกรรม โดยทั่วไปบุคคลเหล่านี้มีนิสัยชอบเสี่ยงและชอบทดลองของใหม่ทำให้มีลักษณะแตกต่างจากบุคคลอื่นในสังคม

2. **พวกปรับเร็วส่วนแรก (Early Adopter)** เป็นพวกนำเชื่อถือ นำเคารพ มีลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งและเข้ากันได้กับระบบสังคมมากกว่าพวกชอบของใหม่ ในขณะที่พวกชอบของใหม่มีลักษณะเป็นสากลหรือมีลักษณะคล้ายคนนอกระบบสังคม พวกปรับเร็วส่วนแรกมีลักษณะเป็นท้องถิ่นหรือมีลักษณะคล้ายคนนอกระบบสังคม พวกปรับเร็วส่วนแรกมีลักษณะเป็นท้องถิ่น หรือมีลักษณะคล้ายคนในระบบสังคม และมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำความคิดมากที่สุด บุคคลอื่นที่จะยอมรับนวัตกรรมมักไปขอความเห็นหรือข้อเสนอแนะจากพวกปรับเร็วส่วนแรกก่อน จึงเปรียบเหมือนผู้ตรวจสอบนวัตกรรมให้บุคคลอื่นว่าควรยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมนั้น

3. **พวกปรับเร็วส่วนมาก (Early Majority)** พวกปรับเร็วส่วนมาก มีลักษณะรอบคอบ ระมัดระวัง และจะยอมรับนวัตกรรมก่อนสมาชิก โดยทั่วไปในระบบสังคมเพียงเล็กน้อย พวกนี้จะมี การแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือความคิดกับเพื่อนๆ ในกลุ่มของพวกตนเสมอ แต่มีฐานะเป็นผู้นำความคิดในระบบสังคมน้อยมาก พวกปรับเร็วส่วนมากเป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างพวกยอมรับนวัตกรรมเร็วมาก และพวกที่ยอมรับนวัตกรรมค่อนข้างช้า โดยพวกปรับเร็วส่วนมากจะยอมรับนวัตกรรมที่ พวกปรับเร็วส่วนแรกตรวจสอบ

4. **พวกปรับช้าส่วนมาก (Late Majority)** มีลักษณะช่างสงสัย ไม่ค่อยไว้ใจ และยอมรับ นวัตกรรมหลังจากสมาชิกโดยเฉลี่ยในระบบสังคมยอมรับแล้วเพียงนิดเดียว การยอมรับนวัตกรรม ของพวกนี้อาจเกิดจากความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ หรือแรงกดดันทางสังคมที่เพิ่มขึ้น ที่ “บังคับ” ให้ต้องยอมรับ พวกนี้มีทัศนคติไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงนัก จะยอมรับนวัตกรรมด้วยความ สงสัย ระมัดระวัง และจะยอมรับหลังจากที่สมาชิกส่วนมากในระบบสังคมยอมรับแล้วเท่านั้น

5. **พวกช้าหลัง (Late Adoptors or Laggard)** เป็นพวกที่ยึดถือประเพณีที่ถ่ายทอดมาจาก บรรพบุรุษอย่างฝังหัว อาจเรียกพวกนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า “ไดโนเสาร์เต่าล้านปี” เป็นพวกสุดท้ายที่ ยอมรับนวัตกรรมและมีลักษณะของผู้นำความคิดน้อยที่สุด พวกนี้เป็นพวกที่มีลักษณะ “ผูกติด” อยู่ กับท้องถิ่นมากที่สุด ไม่ค่อยมีโอกาสออกเดินทางนอกถิ่นที่อยู่ หรือคบค้าสมาคมกับคนต่างถิ่น

ลักษณะของนวัตกรรม

1. มีความได้เปรียบเชิงเทียบ คือ นวัตกรรมที่ผู้ยอมรับคิดว่าสิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือ ความคิดใหม่ มีประโยชน์กว่าของเดิมหรือวิธีปฏิบัติเก่าที่เคยใช้มา

2. มีความเข้าใจกันได้ คือ การที่นวัตกรรมนั้นเข้ากันได้กับความคิด ค่านิยม ประสพการณ์ในอดีตของผู้ยอมรับนวัตกรรม

3. มีความสลับซับซ้อน คือ นวัตกรรมนั้นมีความยุ่งยาก ขึ้นตอนซับซ้อนสับสน ยากต่อ ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมจะเข้าใจได้ง่าย

4. มีความสามารถในการนำไปทดลองใช้ คือ การที่นวัตกรรมนั้นๆสามารถทำให้ผู้ยอมรับนวัตกรรมนำไปทดลองใช้ในปริมาณน้อยๆก่อนได้

5. มีความสามารถสังเกตได้ คือ ผลของนวัตกรรมนั้นปรากฏเป็นรูปธรรมให้บุคคลในสังคมเห็นได้

ณรงค์ สมพงษ์(อ้างถึงใน พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, 2539:212) กล่าวว่า ช่องทางการสื่อสารนวัตกรรมที่จะเร่งอัตราการยอมรับเร็วด้วยวิธีการส่งเสริม 3 ช่องทาง ดังนี้

1. ช่องทางการส่งเสริมแบบส่วนบุคคล (Personal Methods or Individual) เป็นงานส่งเสริมที่กระทำต่อส่วนบุคคล ได้แก่ เมื่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมออกเยี่ยมเยียนตามบ้านเรือน ไร่นา ของเกษตรกร แล้วทั้งสองฝ่ายได้ศึกษา และอภิปรายปัญหาที่พบร่วมกัน และร่วมมือวางโครงการเพื่อแก้ปัญหา นั้น ซึ่งจะทำให้เกิดความใกล้ชิด

2. วิธีการแบบกลุ่ม (Group Methods) เป็นวิธีการส่งเสริมอีกแบบหนึ่งที่น่าไปสู่การรวมกลุ่มกันของบุคคลที่มีปัญหา หรือความสนใจเหมือนกัน และสามารถแจ้งข่าวให้ความรู้ และสร้างความร่วมมือกับกลุ่มคนจำนวนมากขึ้นได้ ตามปกติวิธีการแบบกลุ่มนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมให้มีการอภิปราย ถกเถียงปัญหาต่างๆ และเร่งเร้าให้เกษตรกรร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และสรุปผลการประชุมนำไปปฏิบัติต่อไป วิธีการแบบกลุ่ม เช่น การประชุม ทักษะศึกษา สาธิต

ผลของการสื่อสารนวัตกรรม

1. ผลในทางบวกและทางลบ

ผลในทางบวก คือ ผลอันเกิดจากการยอมรับนวัตกรรมซึ่งเป็นที่ปรารถนาในระบบสังคม

ผลในทางลบ คือ ผลซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนาในระบบสังคม การที่ผลของนวัตกรรมจะเป็นที่ปรารถนาหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการที่นวัตกรรมมีผลกระทบต่อสมาชิกภายในระบบสังคมอย่างไร

2. ผลโดยตรงและโดยอ้อม

ผลโดยตรง คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยตรง เนื่องมาจากการยอมรับนวัตกรรมในระบบสังคม

ผลโดยอ้อม คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลโดยตรงของนวัตกรรม

3. ผลที่เห็นชัดและผลแฝง

ผลที่เห็นชัด คือ การเปลี่ยนแปลงที่รู้และตั้งใจโดยสมาชิกของระบบสังคม

ผลแฝง คือ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้ตั้งใจและไม่รู้โดยสมาชิกของระบบสังคม

สำหรับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจรูปแบบการสื่อสารและปัจจัย เพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารที่มีการนำนวัตกรรม หรือความคิดใหม่เข้ามาใช้ในชุมชน เพื่อการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ

ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น ผู้นำชุมชน เป็นผู้ที่มามีบทบาทสำคัญในการ ส่งเสริมให้ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ ตำบลวังหมี ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ได้มีผู้ให้ความหมายและความสำคัญของบทบาทผู้นำไว้ ดังนี้

ผู้นำ เป็นกระบวนการของการที่บุคคลใช้อิทธิพลอย่างเป็นทางการ หรือ อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถทำให้บุคคลอื่นยอมรับฟังและปฏิบัติตาม เพื่อให้งานสำเร็จตามมุ่งหมายที่ต้องการได้ ดังนั้นจึงเป็นคุณสมบัติ หรือความสามารถในการแสดงออกถึงความเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำถูกกำหนดโดยผลรวมของทัศนคติความต้องการของกลุ่มมากกว่าบุคลิกภาพของบุคคลเพียงคนเดียว และความเป็นผู้นำจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของกลุ่มหรือชุมชนนั้นๆ (ดารณี ประยูรวงษ์, 2535:26)

บทบาทของผู้นำ จึงเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับ มีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดี มีความสามารถ และคิดถึงส่วนรวมจริงๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรชาวบ้านให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้านได้ ผู้นำคนหนึ่งๆสามารถจัดอยู่ในหลายประเภทด้วยกัน โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในบุคคลเดียวกัน เช่น ผู้นำทางความคิด การปฏิบัติและเผยแพร่รวมอยู่ในบุคคลเดียวกัน

วิรัตน์ สมตน (อ้างถึงใน ปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2539 :39) กล่าวถึงบทบาทผู้นำท้องถิ่น ดังนี้

1. ให้ความรู้แก่เพื่อนบ้าน หรือการรับความรู้จากเจ้าหน้าที่แล้วเป็นผู้ถ่ายทอดต่อให้แก่ชาวบ้าน ช่วยให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และพัฒนาทางด้านสังคม ความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
2. สร้างสามัคคีธรรมในหมู่บ้าน การประสานประโยชน์ระหว่างชาวบ้าน สร้างพลังกลุ่มขึ้นมาในการพัฒนา
3. ประสานงานพัฒนาเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงความต้องการและความสนใจร่วมกัน

4. วางแผนงานพัฒนาในหมู่บ้าน ในรูปคณะกรรมการที่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้ผู้นำในท้องถิ่น หรือเป็นการวางแผนร่วมกับเจ้าหน้าที่ทางราชการ ที่มีหน้าที่ในการพัฒนา

5. สร้างฐานรองรับการพัฒนา คือ ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง รวมทั้งการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำรุ่นเก่า โดยเน้นที่เยาวชนในหมู่บ้าน

6. การแก้ปัญหาของท้องถิ่น โดยระดมความคิดจากเพื่อนบ้าน

7. ทำหน้าที่บริการ โดยเป็นผู้กระจายข่าวสารให้ข้อมูลชาวบ้าน เป็นผู้ให้บริการชุมชน สร้างสื่อต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่

ประเภทของผู้นำ แบ่งออกเป็น

1. ผู้นำทางความคิด โดยพัฒนาคนแล้วพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง รู้จักปัญหา รู้จักลดอุปสรรค อยากพึ่งตนเอง จนนำไปสู่กิจกรรมพัฒนา พึ่งตนเองทางการเกษตรด้วยการทำเกษตรผสมผสาน มีความรู้ทางธุรกิจในการซื้อขาย การจัดการ และมีการออมทรัพย์ มีการวิเคราะห์ชุมชน และทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ใช้เศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง แบ่งกลุ่มชาวบ้านให้ชัดเจน วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคน ส่งเสริมให้พวกเขารวมกลุ่มและกระตุ้นผู้นำให้เกิดขึ้นจนเป็นที่ยอมรับ จัดการศึกษาเพื่อชุมชน โดยมีกิจกรรมที่ร่วมมือกับครู ผู้ปกครอง และนักเรียนอย่างใกล้ชิด มีครูร่วมนำชาวบ้านแก้ปัญหาที่ชุมชน และทำกิจกรรมกับผู้นำ

2. ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการเทศน์ สอนกรรมฐานการลดละอุปสรรคและประยุกต์กับงานพัฒนา

3. ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิค การปฏิบัติแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เน้นหนักกิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น เกษตรผสมผสาน ปศุสัตว์ สับปะรด และผู้นำที่มีกระบวนการทำงานที่ดีกับชาวบ้าน คือ มีความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุม อบรม ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัดอันดับปัญหาเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

4. ผู้นำด้านการพูด แบบกระตุ้นเร่งเร้าทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ การพูดในสิ่งที่ตัวเองทำมาด้วยมือ การพูดอธิบายแบบเจียบ ๆ

5. ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ โดยเสนอแผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยงานราชการได้

6. ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน การมีบาร์มี และความสามารถในการระดมทุนในชุมชนและภายนอก

สมคิด เมตไตรพันธ์ (อ้างถึงใน ปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2539 : 40) จำแนกผู้นำท้องถิ่นอย่างกว้างๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ

- ผู้นำแบบทางการ ได้แก่ผู้มีอำนาจ (authority) โดยได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งจากทางราชการ โดยหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นผู้แต่งตั้ง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล ตลอดจนข้าราชการประเภทต่างๆ รวมทั้งพัฒนากรประจำหมู่บ้าน ผู้นำประเภทนี้ มีตำแหน่งอำนาจหน้าที่ของทางราชการค้ำจุนอยู่ และชาวบ้านตระหนักดีในฐานะของการเป็นผู้นำ เพราะมีการเลือกตั้ง แต่งตั้ง และประกาศเป็นทางการให้ทราบ ผู้นำแบบเป็นทางการ จะมีความรับผิดชอบที่จำกัดแน่นอน และในทางปฏิบัติผู้นำแบบนี้จะหมดสภาพความเป็นผู้นำ เมื่อหมดอำนาจหน้าที่ลง เว้นแต่คุณงามความดีที่มีอยู่ระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่ จะทำให้ประชาชนยังคงรับรองในการเป็นผู้นำต่อไป

- ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ หรือผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ ผู้มีอิทธิพล มีความรู้ทันสมัย และทันต่อเหตุการณ์ มีความสามารถของหมู่บ้าน เช่น ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มเยาวชน ผู้นำทางด้านศาสนา ผู้นำกลุ่มนันทนาการ ผู้นำแบบนี้ไม่ได้รับมอบตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบใดจากทางราชการ ประชาชนชาวบ้านเองก็ไม่ตระหนักในความเป็นผู้นำของเขา แต่ยอมรับนับถือว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของหมู่บ้าน เมื่อประชาชนเดือดร้อน หรือมีปัญหา จะอาศัยบุคคลเหล่านี้เป็นที่พึ่งได้

ผู้นำประเภทนี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะโดยแก่นแท้เป็นผู้ที่เต็มใจให้ความร่วมมือเพื่อส่วนรวมอยู่แล้ว แม้จะไม่มีอำนาจหน้าที่รองรับอย่างเป็นทางการก็ตาม อีกทั้งยังเป็นทีเคารพยกย่องให้ความเชื่อถือของประชาชน สภาพความเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ไม่มีระยะเวลาสิ้นสุดแน่นอนเหมือนผู้นำแบบเป็นทางการ เพราะไม่มีการสิ้นสุดลงของอำนาจหน้าที่ ยกเว้นแต่ประชาชนจะเลิกให้การยอมรับนับถือไปเอง

พัฒน์ บุญยรัตพันธ์ (2517)(อ้างถึงใน ปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2539 : 41) มีข้อสังเกตสำหรับผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ บางครั้งจะพบผู้นำแบบนี้ มีทั้งอำนาจหน้าที่ อิทธิพล และอยู่เบื้องหลังการทำงานของหมู่บ้าน แต่ไม่ได้รับการตระหนักในการเป็นผู้นำ และบางทีตัวเขาเองก็ไม่รู้ว่าตัวเองมีอิทธิพลต่อประชาชน ทั้งนี้เพราะประชาชนมีความคุ้นเคยกับผู้นำแบบเป็นทางการ จนเกิดทัศนระว่า ผู้นำหมู่บ้าน คือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการเท่านั้น จึงเท่ากับเป็นการมองข้ามทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญไป

พชันี เขยจรรยา (2538: 191) กล่าวว่า ผู้นำความคิดเห็น คือบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคม ผู้นำความคิดเห็นมีภารกิจที่จะต้องแจ้งข่าวสาร เสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจต่อกลุ่มคนต่างๆ ผู้นำความคิดเห็นจะเป็นเสมือนช่องทางกระจายข่าวสาร และ

สร้างเครือข่ายการสื่อสารในสังคม ซึ่งจะแพร่กระจายข่าวสารผสมผสานความคิดเห็นส่วนตัวไปยังสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น

ประสิทธิภาพของผู้นำความคิดเห็นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยคือ

1. มีความน่าเชื่อถือ และมีความสามารถในการเป็นตัวแทนของสมาชิกในกลุ่ม
2. มีความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารแบบซึ่งหน้ากัน
3. มีอำนาจ บารมีสามารถให้ผู้อื่นให้โทษในเรื่องต่างๆต่อสมาชิกในสังคมนั้น

นอกจากนั้นผู้นำความคิดเห็นยังมีโอกาสในการรับสื่อมากกว่า มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า เป็นผู้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มสังคมมากเป็นผู้ที่กล้าเสี่ยง และยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

ผู้นำความคิดเห็นมี 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่น (local influential) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเฉพาะภายในท้องถิ่น หรือภายในสังคมนั้น
2. ผู้นำความคิดเห็นระดับกว้าง (cosmopolitan influential) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจต่อกิจกรรมนอกท้องถิ่น หรือนอกสังคมด้วย เช่น กิจกรรมระดับประเทศ หรือ ระหว่างประเทศ

ข้อแตกต่างของผู้นำความคิดเห็นทั้ง 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่นมักจะมีความผูกพันต่อสมาชิกในสังคมนั้นมากกว่า ผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวาง เนื่องจากผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวางจะเป็นผู้ที่ออกไปนอกสังคมเสมอๆ
2. ผู้นำความคิดเห็นทั้งสองประเภทจะเป็นผู้ที่เปิดรับข่าวสารมากกว่าบุคคลอื่นในสังคม แต่ความสนใจในเนื้อหาของข่าวสารนั้นแตกต่างกัน คือผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่น นิยมรับข่าวสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ข่าวท้องถิ่น ส่วนผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวางนิยมที่จะรับข่าวสารระดับประเทศ เช่น ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง วิเคราะห์ข่าวจากรายการวิทยุส่วนกลาง เป็นต้น
3. ผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่นมักจะมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของสมาชิกของสังคมทุก ๆ เรื่อง หรือหลาย ๆ เรื่อง เช่น เป็นผู้นำความคิดเห็นด้านสาธารณสุขในหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้นำความคิดเห็นด้านการเมืองในหมู่บ้าน รวมทั้งยังเป็นผู้นำความคิดเห็นในด้าน

อื่นๆ อีกหลายด้าน ในขณะที่ผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวาง จะเป็นผู้นำความคิดเห็นเฉพาะเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดเพียงด้านเดียวเท่านั้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ มาใช้ในการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารและปัจจัยในการเป็นผู้นำส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกับชาวบ้านที่ร่วมเป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี และศึกษาถึงบทบาทของผู้นำ ในการร่วมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกับบุคคลภายนอก ว่าเป็นอย่างไร จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ประสบความสำเร็จมากกว่าชุมชนอื่นที่อยู่รอบบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การจัดการ หมายถึง “ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือ หลายคนที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่อาจประสบความสำเร็จจากการแยกกันทำ ให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี” (ธงชัย สันติวงษ์, 2545:3)

ทฤษฎีการจัดการของ Henri Fayol (ธงชัย สันติวงษ์, 2545:56) ได้สรุปความสำคัญของการจัดการดังนี้

1. การวางแผน(Planning) หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆที่จะมีผลกระทบ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติ หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติขึ้นไว้เป็นแนวทางในการทำงานในอนาคต

2. การประสานงาน(Commanding) หมายถึง การเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และไปสู่เป้าหมายเดียวกันในที่สุด

3. การควบคุม(Controlling) หมายถึง การที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้

การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ หรืออาจเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Eco-tourism” ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว นอกจากนี้ในวงการท่องเที่ยว ยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆที่สำคัญ ได้แก่ “Nature Tourism” หรือ “Green Tourism” แทนได้เช่นกัน เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่า เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (ธีรพัฒน์ ตี้อตัน, 2546 : 24)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้

ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้หลากหลาย แต่ทั้งหมดได้เน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการให้การศึกษาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น

เฮคเตอร์ เซบาลอส ลาสกูเรน (Hector Ceballos – Lascurain) (อ้างถึงใน รุจียา แก้วไทรเทียน, 2548 : 30) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเหล่านั้น

อลิซาเบท บู (Elizabeth Boo) (อ้างถึงใน รุจียา แก้วไทรเทียน, 2548:30) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ ต่อการอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่จะต้องมียารายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชน หรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

รุจียา แก้วไทรเทียน (2548: 33) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
2. เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
3. เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่ทุกคนจะต้องเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. มุ่งเน้นที่คุณค่าธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นการเสริมแต่ง หรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) (อ้างถึงใน ทศนาวลัย อุฑารสกุล , 2544 : 19) เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา โดยในช่วงแรก

เป็นการเริ่มต้นของรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ พร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆ และเป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น กลุ่มเดินป่า คุนุก ดำน้ำ ชมปะการัง และเดินชมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในไทย

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2525-2535 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปี 2530 รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นเป็นอัตราเฉลี่ย 13.02 % ต่อปี และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาขาเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ประเทศสูงสุดเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น แต่ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ ทำให้อัตราการเติบโตของนักท่องเที่ยวเริ่มชะลอตัวลง จึงได้มีความพยายามที่จะสรุปบทเรียนที่ผ่านมา และนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ถูกหยิบยกมาพิจารณาอย่างจริงจังในช่วงนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้พยายามผลักดันให้เกิดมีนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม โดยได้กำหนดให้เป็นนโยบายและแนวทางหลักในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ซึ่งได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

จากการพิจารณากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติในระหว่างการท่องเที่ยว สามารถแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบเข้มข้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ การเดินท่องป่า การคุนุก/ส่องสัตว์ การเที่ยวถ้ำ การกางเต็นท์พักแรม การเดินป่าละเมาะ การศึกษาธรรมชาติ การดำน้ำดูปะการัง การล่องแพเรือแคนู และคยัค

2. นักท่องเที่ยวแบบกึ่งนิเวศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมแบบกึ่งนิเวศ ซึ่งอาจไม่มีการศึกษาระบบนิเวศ ได้แก่ การศึกษาท้องฟ้าและดวงดาว การปีนเขา ไร่เขา ชีจกรยานเสือภูเขา ซาฟารีทัวร์และการตกปลา

กิจกรรมท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภท ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีการพัฒนาให้เป็นพื้นที่หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย และจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเป้าหมายหลักของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจัดอยู่ในตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche

Market) จากการประเมินสัดส่วนของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มในประเทศเอเชีย รองลงมาเป็นกลุ่มอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน และออสเตรเลีย ตามลำดับ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดส่วนประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 6 ประการ (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543 อ้างถึงใน ทศนาวลัย อุฑารสกุล, 2544 : 21)

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ
2. เที่ยวในแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม (ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชน)

มีการจัดการที่เป็นระบบ (สิ่งแวดล้อมและการศึกษา) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (เจ้าของสถานที่ มัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว)

3. มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
4. ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการและได้รับรายได้อย่างเสมอภาคกัน
5. นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ มีความประทับใจ มีประสบการณ์และความรู้ใหม่

Queensland Ecotourism Strategy (ทศนาวลัย อุฑารสกุล, 2544: 21) ได้กำหนดหลักสำคัญที่เป็นพื้นฐานของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

1. ความยั่งยืน (Sustainability)
2. องค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ (และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง)
3. ปัจจัยด้านความรู้และการสื่อความหมาย (Education and Interpretation)
4. การมีส่วนร่วมและ/หรือ ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น (Local Communication)
5. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

ลักษณะโดยทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

1. การท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่คำนึงถึงธรรมชาติเป็นสำคัญ โดยแรงจูงใจหลักของนักท่องเที่ยว คือการสังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ ที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติเท่านั้น

2. มีลักษณะที่ให้ความรู้และแปลความหมาย
3. เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นโดยทั่วไป แต่ไม่ใช่เป็นการเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม

เล็ก ๆ โดยผู้ประกอบการธุรกิจเฉพาะด้านที่มีขนาดเล็กและเจ้าของเป็นคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการต่างชาติที่ดำเนินธุรกิจขนาดต่างๆกัน ก็รับจัดดำเนินการ และ/หรือ เสนอขาย การนำเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทั่วไปจะจัดโดยนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ

4. ช่วยลดผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม
5. สนับสนุนการคุ้มครองแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ โดย

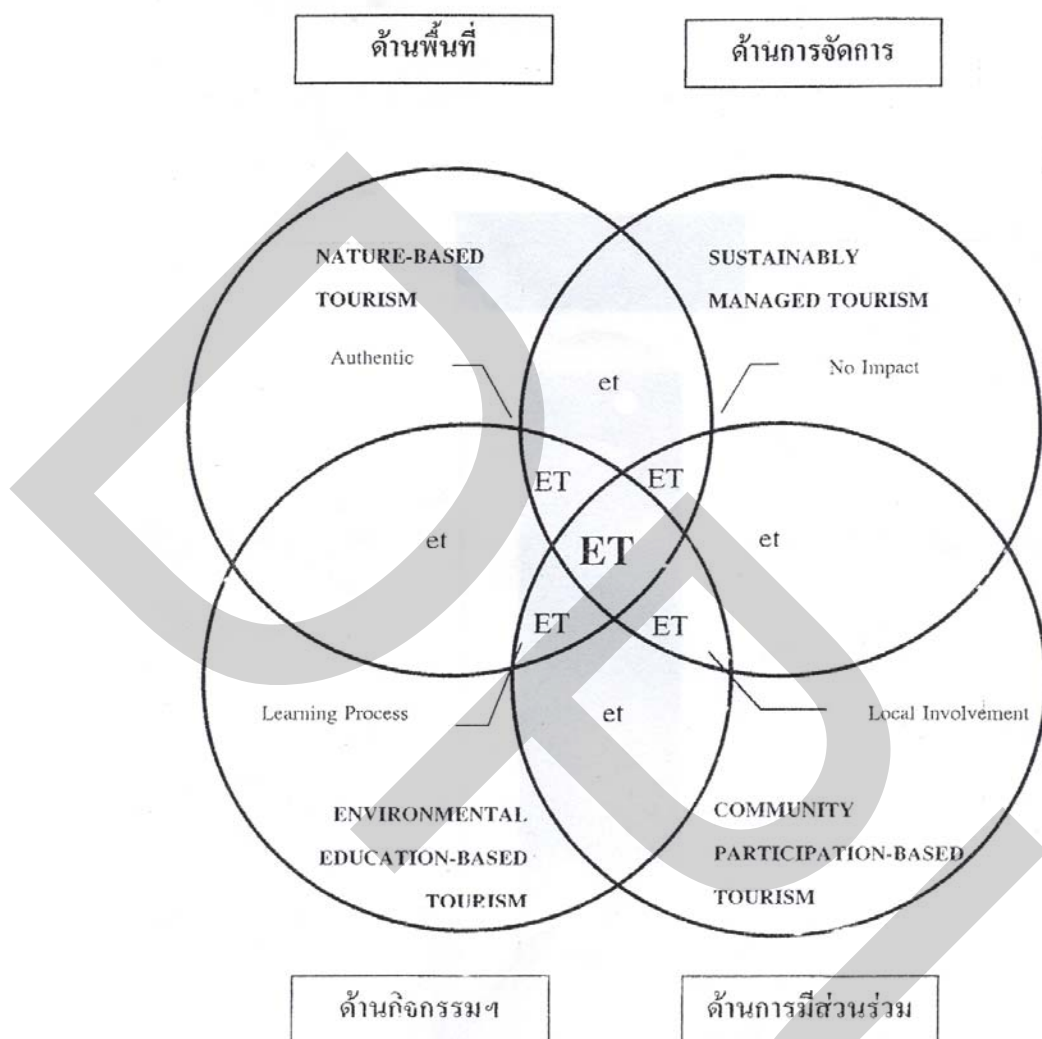
- ก่อให้เกิดผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ ตลอดจนองค์กรและหน่วยงานต่างๆในพื้นที่ ที่เป็นผู้บริหารจัดการแหล่งธรรมชาติเท่านั้น ด้วยวัตถุประสงค์ในเชิงอนุรักษ์

- สร้างโอกาสในการจ้างงานและรายได้ให้กับท้องถิ่น

- กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งในชุมชนและในหมู่นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมและมีผู้ให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงแตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในแง่ของการจัดการการท่องเที่ยวและการให้การศึกษา โดยการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะครอบคลุมการจัดการการท่องเที่ยวที่กว้างขวางกว่า แต่ไม่เน้นให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว เพียงแต่ให้มีการจัดการลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นสำคัญ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอาจไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ได้ ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 แสดงภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : การศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism). (2541).

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic Or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature –based Tourism) เป็นสำคัญ หรืออาจเรียกว่า เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศ (Ecological-based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อ (no or low impact) ต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากประชาชนในระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism)

หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย มีสาระสำคัญดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่บางที่ง่ายต่อการได้รับผลกระทบ และฟื้นตัวได้ยาก
2. คำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ และจัดกิจกรรมให้เหมาะสม
3. คำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน
4. ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรท้องถิ่น
5. การนำแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญ
6. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และ สร้างวินัย ทางการท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย

7. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ครอบคลุมกว้างไกล เพราะเป็นการนิยามความหมายที่ต้องการประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคมและการสงวนรักษาสีงแวดล้อมให้ยาวนานที่สุด

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงถือว่าเป็นแนวทางหรือวิถีทางหนึ่งที่พยายามจะก้าวไปสู่เป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้

ศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีความพร้อมหรือมีองค์ประกอบในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

1. มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับระบบนิเวศ ได้แก่ ตัวชุมชนซึ่งได้แสดงออกถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์หรือพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีทรัพยากรทางธรรมชาติภายในหรือโดยรอบชุมชนอันเป็นทรัพยากรที่มีระบบนิเวศเด่นชัด หรือสัมพันธ์กับชุมชนทั้งในด้านการใช้ประโยชน์ (ที่ยั่งยืน) และการสงวนรักษาไว้ในชุมชน เป็นต้น

2. มีองค์กรชุมชนหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนที่สนใจในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควบคู่หรือคู่ขนานไปกับการจัดการชุมชนในด้านอื่น ๆ

3. มีการประสานงานหรือปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก ทั้งในด้านวิชาการด้านการอนุรักษ์การท่องเที่ยว การศึกษาและการสาธารณสุข ซึ่งได้ก่อให้เกิดการสร้างความรู้ การเรียนรู้ การพัฒนาศักดิ์ศรีของชุมชน

นอกจากศักยภาพของชุมชนเองแล้ว ความต้องการของชุมชนในแง่รายได้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความต้องการเผยแพร่กิจกรรม ตลอดจนความต้องการการสนับสนุนจากภายนอกในกรณีใดกรณีหนึ่ง จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความต้องการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนได้ อย่างไรก็ตามปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทนั้น นอกจากปัญหาความยากจนแล้วยังมีปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่ต้องการแก้ไขโดย

การนำทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการมัคคุเทศก์อาสา โดยเฉพาะการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านในพื้นที่ป่า การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรม เอกกฤษณ์เฉพาะถิ่น ความรับผิดชอบ และการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.7 แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน

คำว่า “ธุรกิจ” ในความหมายทางเศรษฐศาสตร์และการค้าหมายถึง กิจกรรมใดๆที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการแลกเปลี่ยนสินค้า หรือการให้บริการทางการเงินหรืออื่นๆแก่ประชาชนเพื่อให้ได้กำไร และกิจกรรมใดๆ ที่ประกอบการทางเศรษฐกิจ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อให้ได้กำไร คำว่า “ธุรกิจชุมชน” จึงหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ , 2542 : 89)

ขวัญสรวย อดิโพธิ(2538)(อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, ม.ป.ป. : 2) กล่าวว่าธุรกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่มเกษตร สหกรณ์ หรือ ธุรกิจขนาดเล็กในชนบท เพื่อดำเนินการทางธุรกิจที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้จะต้องมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถปรับฐานคิดและวิธีคิด มุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันจัดการอย่างครบวงจร ทั้งการผลิต การแปรรูป การตลาด

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่า “ธุรกิจชุมชน” ไว้ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาธุรกิจชุมชน พ.ศ. 2540 ว่า “องค์กรธุรกิจชุมชน หมายถึงชมรม หรือ สหกรณ์ หรือใช้ชื่ออื่นใด โดยจะมีการจดทะเบียนหรือไม่ก็ตาม เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่ง เพื่อทำธุรกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน และดำเนินการโดยชุมชน กล่าวคือสมาชิกมีส่วนร่วมในการลงทุน การบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในกระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆขององค์กร ทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติทั้งหญิงและชายเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันดังกล่าว

อนึ่ง ในชุมชนหนึ่งอาจมีองค์กรธุรกิจชุมชนมากกว่าหนึ่งองค์กร ทั้งที่เป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่เป็นการริเริ่มและดำเนินการโดยชุมชนเองดังกล่าว และที่เป็นธุรกิจที่เกิดจากการลงทุนโดยบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก โดยชุมชนเป็นเพียงแรงงานหรือร่วมทุนบางส่วน ซึ่งการส่งเสริม

ธุรกิจชุมชนควรเน้นการพัฒนาธุรกิจชุมชนที่เป็นของชุมชน เพื่อผลประโยชน์แก่ชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้องค์กรธุรกิจชุมชนในที่นี่มิได้หมายถึง สภาตำบล เพราะ สภาตำบลเป็นองค์กรปกครองระดับตำบล

คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม (อ้างถึงใน กฎญา สุริยวงศ์, 2549:29) ได้สรุปแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชนไว้ในรายงานผลการสัมมนาเวที สิ่งแวดล้อมไทย พ.ศ.2538 ว่า หมายถึงคนในชุมชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มดำเนินธุรกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยการรวมตัวกันนั้นเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และเน้นที่จะจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ อันเป็นธุรกิจชุมชน หรืออุตสาหกรรมชุมชนโดยมุ่งเน้นให้เกิดความเป็น “เจ้าของ” ขององค์กรชุมชนตลอดทุกกระบวนการ ด้วยการเพิ่มการเรียนรู้จากการค้าขายผลผลิตการเกษตรของตนเอง ทั้งนี้ยังเล็งเห็นว่าการแก้ปัญหา จากการขาย แม้จะยังขาดทุนในเบื้องต้น ก็ถือเป็นกำไรในการเรียนรู้จากการค้าขายจริง เป้าหมายของกลุ่มส่งเสริมธุรกิจองค์กรชุมชน คือการสร้างให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจที่พัฒนา “คน” ให้มีคุณธรรม และความสามารถซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น(ปาริชาติ วลัยเสถียร, ม.ป.ป.:13)สรุปว่าการประกอบการของธุรกิจชุมชน มีลักษณะดังนี้

1. เป็นธุรกิจที่ดำเนินการ โดยคน ๆ เดียว หรือ ครอบครัว หรือ กลุ่มคนจำนวนหนึ่ง และค่อนข้างมีอิสระในการตัดสินใจในการบริหารจัดการ
2. จำนวนเงินลงทุนไม่มากนัก ส่วนมากเป็นการลงทุนโดยเจ้าของกิจการหรือกลุ่มคนผู้เข้าร่วมกิจการ เนื่องจากขีดจำกัดในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน
3. ลักษณะการผลิต และวัสดุที่ใช้ในการผลิตส่วนใหญ่ได้มาจากธรรมชาติหรือเป็นวัตถุดิบภายในท้องถิ่น
4. ใช้เทคโนโลยีในการผลิตค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานอย่างง่าย
5. ขนาดของกิจการค่อนข้างเล็ก ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณการขายน้อย จำนวนคนงานมีไม่มาก ผลตอบแทนต่ำ

องค์ประกอบ ปัจจัย และข้อมูลที่สำคัญของการพิจารณาจัดตั้งธุรกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(อ้างถึงใน กฎญา สุริยวงศ์, 2549:32) กล่าวว่า ธุรกิจชุมชนในระบบทุนนิยมนั้น หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร ความหมายจึงมีนัยที่

แตกต่างจากเศรษฐกิจชุมชน (กล่าวคือ ธุรกิจชุมชนเน้นมิติเชิงจุลภาค ขณะที่เศรษฐกิจชุมชนเน้นมิติเชิงมหภาค) โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจหมายถึง กิจกรรมทางการผลิต การขายผลผลิต การซื้อ การบริโภคที่อาจก่อให้เกิดกำไร ขณะที่ธุรกิจหมายถึง การลงทุนประกอบการที่ต้องการกำไรเท่านั้น ประเด็นสำคัญในการกำหนดความเป็นธุรกิจชุมชน คือระดับความเป็นเจ้าของ (Ownership) หมายถึง การมีสิทธิอันสมบูรณ์ (Ultimate Right) หรือมีสิทธิส่วนใหญ่ในการครอบครอง และควบคุมปัจจัยการผลิตนั้นๆ

ข้อแตกต่างประการสำคัญระหว่างธุรกิจชุมชนกับธุรกิจเอกชนทั่วไปคือ ธุรกิจชุมชนถึงแม้จะหวังผลกำไรแต่ก็ยังคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม และทางธรรมชาติของชุมชนเป็นหลัก คือไม่เน้นกำไรจนไปเบียดเบียนผู้อื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่ใช่กลไกตลาดในลักษณะการแข่งขันกีดกันผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่นแกว่าดั่งเช่นธุรกิจเอกชนทั่วไป

จากแนวคิดการถือการเป็นเจ้าของเป็นตัวกำหนด ธุรกิจที่กำลังดำเนินอยู่ในชุมชน จึงประกอบด้วยประเภทต่างๆ ดังนี้

1. ธุรกิจชุมชน เป็นรูปแบบที่ชุมชนไม่มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ เป็นเพียงแรงงานรับจ้าง ดังเช่นการลงทุนจากนักลงทุนภายนอกที่เข้ามาใช้แรงงานในชุมชน
2. ธุรกิจชุมชน เป็นรูปแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนมีบทบาท และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตระดับหนึ่ง โดยแบ่งลักษณะย่อยจากการเป็นหุ้นส่วน (Partner) คือ
  - การร่วมกับองค์กรธุรกิจภายนอก เป็นลักษณะการริเริ่มจากนักลงทุน ต่อมาได้พยายามให้ชุมชนเรียนรู้การบริหารจัดการผลิต และยกระดับไปสู่ระดับการเป็นแรงงานรับช่วงในการผลิต
  - การร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน โดยได้เงินทุนเริ่มต้นจากองค์กรฯ สำหรับพัฒนาและขยายธุรกิจของชุมชนต่อไป ซึ่งอาจมีลักษณะที่แต่ละครัวเรือนทำการผลิตของตนเอง หรือมีการร่วมกันผลิตก็ได้
  - การถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่โดยชุมชนเป็นรูปแบบที่ชุมชนถือครองกรรมสิทธิ์ข้างมาก หรือทั้งหมดในปัจจัยการผลิตนั้น

ประเภทองค์กรธุรกิจ และกิจกรรมเชิงธุรกิจ

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (อ้างถึงในกฤษฎา สุริยวงศ์, 2549: 33) กล่าวว่าลักษณะองค์กรของธุรกิจชุมชนมีหลายประเภท ได้แก่ บริษัทจำกัด กลุ่มธุรกิจที่ไม่เป็นทางการต่างๆ และสหกรณ์ ข้อแตกต่างคือ สหกรณ์ มีข้อจำกัดด้วยวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่แคบกว่าบริษัท และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เพราะถูกควบคุมตรวจสอบโดยกระทรวงเกษตรฯ สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิเท่าเทียม และโดยมากมักเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพเดียวกัน แตกต่างจากรูปแบบบริษัท ที่มีวัตถุประสงค์ที่

กว้างกว่า สิทธิการออกเสียงขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้น จึงสามารถระดมทุนได้ง่าย และจงใจว่าสหกรณ์ และยังมีความคล่องตัวจากระบบราชการมากกว่า อีกทั้งโอกาสการถือหุ้นจากสมาชิกได้หลากหลายกว่าสหกรณ์ ส่วน กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่นเหมือนบริษัท แต่มีข้อจำกัดด้านการทำนิติกรรมที่ไม่อาจทำนิติกรรมโดยกลุ่มได้ แต่ต้องทำผ่านตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ลักษณะสำคัญของธุรกิจชุมชนคือ การมีวัตถุประสงค์ที่จะนำกำไรที่ได้ มายกระดับรายได้ของสมาชิก และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

หลักสำคัญของธุรกิจชุมชน

หลักสำคัญของการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจชุมชนของชุมชนตามแนวคิดนี้ ประกอบด้วย หลักสำคัญ 5 ข้อ ดังนี้

1. เป็นการดำเนินการที่แสวงหากำไร
2. การที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจขอบเขต ข้อจำกัดของกลุ่ม หรือ องค์กร
3. การเริ่มดำเนินการบนพื้นฐานของตนเอง
4. การมีความพร้อมด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ
5. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

1. เป็นการดำเนินการที่แสวงหากำไร ไม่ว่าผลกำไรตัวเงินหรือดอกเบี้ย หรือในรูปอื่นๆ ก็ตาม หลักความจริงคือ ปริมาณ หรือมูลค่าของกำไรเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่ง ที่บ่งชี้ความสามารถของการยกระดับรายได้ของสมาชิกชุมชน ควบคู่กับความสามารถในการนำกำไรดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิก และชุมชน การพิจารณาสู่ทางเพื่อขาย หรือพัฒนาความสามารถในการแสวงหากำไร ให้แก่สมาชิก และชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญของทุกธุรกิจชุมชน เช่น การลงทุนซื้อเครื่องมือเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต หรือการรวมกลุ่มที่สะสมทุนเพื่ออ้อมทรัพย์ของกลุ่มชุมชน

2. การที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจขอบเขต และข้อจำกัดของกลุ่ม หรือ องค์กร ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยเศรษฐกิจ หรือเครือข่ายธุรกิจใด ๆ จำเป็นต้องดำเนินธุรกิจ ใน 3 ด้าน ที่สำคัญคือ ด้านการเงิน การผลิต และการค้า ซึ่งเป็นรากฐานกำหนดความมั่นคงของธุรกิจชุมชนนั้นๆ ดังนั้นการเลือกรูปแบบลักษณะขององค์กรของธุรกิจชุมชนเป็นสหกรณ์ หรือบริษัทเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ จึงมีปัจจัยสำคัญต้องเข้าใจขอบเขต และข้อจำกัดขององค์กรรูปแบบต่างๆ การตัดสินใจเข้าร่วมอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ และยอมรับในขอบเขต และข้อจำกัดขององค์กรที่จัดตั้งขึ้นนั้นๆ ดังเช่น หากเป้าหมายของการก่อตั้งธุรกิจชุมชนมุ่งเพียงแก้ไขปัญหาความยากจนหรือความขาดแคลน รูปแบบสหกรณ์ การรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่ม เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารกระป๋อง ก็เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ถ้าหากต้องการยกระดับรายได้ และมาตรฐานการ

ครองชีพ การจัดตั้งองค์กรในรูปแบบบริษัท ดำเนินการเชิงธุรกิจก็จะมีเหมาะสมกว่าแต่ถ้าหากมีข้อจำกัด หรือยังไม่พร้อม อาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ และจัดสรรผลประโยชน์ตามที่กลุ่มมีติดตกลงกัน เป็นต้น

3. การเริ่มดำเนินการบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ประการต่อมาคือการริเริ่มและดำเนินการบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง พัฒนาการสะสมทุนจากเงินออมของชุมชนเองหลีกเลี่ยงภาวะหนี้สินจากการกู้ยืม ลักษณะนี้มีความเสี่ยงน้อยกว่าการดำเนินธุรกิจชุมชนภายใต้การกู้ยืมหนี้สินจากภายนอก

4. การมีความพร้อมด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ นอกจากความพยายามพึ่งตนเองแล้วความสามารถในการบริหาร และการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพก็ยังคงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งหมายถึง ธุรกิจชุมชนต้องมีความพร้อมทางด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ ผู้บริหารงานต้องเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์และรักชุมชนแต่บุคคลเหล่านี้ควรได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมด้วย ไม่ใช่ต้องบริหารหรือทำงานในธุรกิจชุมชนด้วยการอุทิศตัวฝ่ายเดียว เพราะหากเป็นลักษณะของการอุทิศตัว หรือเสียสละจนเกินความสามารถของบุคคลแล้ว การทำงานมักจะเป็นระยะเวลาสั้น ๆ หรือไม่สามารถทำงานเต็มเวลาอย่างต่อเนื่อง เพราะต้องแบ่งเวลา และความคิดสำหรับความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของตนเองด้วย

5. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ความที่มุ่งดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน หลักการสำคัญประการต่อมาคือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ทั้งในระดับร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือกระทำ และร่วมรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัย “แกนนำ” ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มและชุมชน มีความพร้อมทั้งด้านคุณวุฒิ วิทยุฒิ (ปัญหาในส่วนนี้คือขาดแกนนำที่มีคุณสมบัติดังกล่าว และรวมถึงการไปพึ่งพาหรือรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก) ที่ผ่านมาเป็นความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยภาครัฐ สืบเนื่องจากการพัฒนา มุ่งการเติบโตของภาคเมืองไม่เกื้อกูลต่อภาคชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ขาดการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการพัฒนานั้น ๆ หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีความสำคัญต่อธุรกิจชุมชนด้วย

ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จ และความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน

ปัจจัยกำหนดความสำเร็จ และความล้มเหลวมีมากมายหลายประการ ทั้งด้านระบบงาน ระบบเงิน และบุคลากร ซึ่ง ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542 : 124) ได้สรุปรวบรวมไว้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการเงิน หลักสำคัญ คือ การพึ่งพาตนเองด้านการเงิน ใช้เงินทุนของตนเอง เพราะมีข้อดีที่ไม่ต้องมีภาระด้านดอกเบี้ย สามารถดำเนินการได้อิสระกว่า และรับผิดชอบได้

มากกว่า เนื่องจากเป็นเงินของชุมชนเอง ขณะที่การกู้ยืมหมายถึงภาระดอกเบี้ยและการจัดสภาพคล่องต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกซึ่งเสี่ยงต่อความไม่แน่นอน

2. ปัจจัยด้านการตลาด นอกจากความสามารถในการประมาณอุปสงค์ อุปทานแล้ว ตลาด และช่องทางการเข้าถึงตลาดที่แน่นอน คือปัจจัยกำหนดความสำเร็จของชุมชน

3. ปัจจัยด้านการผลิต ความพร้อมด้านทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบ ภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถที่จะแปรปัจจัยการผลิตเป็นสินค้า หากขาดแคลน สิ่งเหล่านี้คืออุปสรรค และความเสี่ยงต่อความล้มเหลวที่อาจจะเกิดขึ้นได้

4. ปัจจัยด้านการบริหาร และการจัดการ ภาระของผู้บริหารธุรกิจชุมชนต่อปัจจัยนี้ คือ การบริหารจัดการด้านระบบการเงิน และตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับประโยชน์ของกลุ่ม และสมาชิก ระบบงาน โดยทั่วไปธุรกิจชุมชนมักมีระบบงานไม่ชัดเจนหรือแน่นอนนัก ทางปฏิบัติมักเป็นรูปแบบการช่วยเหลือกันทำงาน ปัจจัยสำคัญคือความสามารถของผู้นำที่จะชักจูง วางแผนดำเนินงาน ควบคุม และติดตามผลการดำเนินงานของผู้ร่วมงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และระบบบุคลากร ที่ต้องเป็นไปในลักษณะการจูงใจ และการยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งระบบบุคลากรนี้ จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณธรรม ความสามารถ และความเสียสละของตัวบุคลากรเป็นหลัก

5. ปัจจัยด้านผู้นำ ปัญหาของปัจจัยนี้คือ ชาวบ้านโดยทั่วไปมักขาดความคิดริเริ่ม พอใจที่จะเป็นผู้ตาม และมักจะไม่ยอมรับผู้ที่คิด หรือทำในสิ่งที่แตกต่างออกไปจากผู้อื่น บุคคลที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติจึงต้องอดทนฝ่าฟันอุปสรรคจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกได้

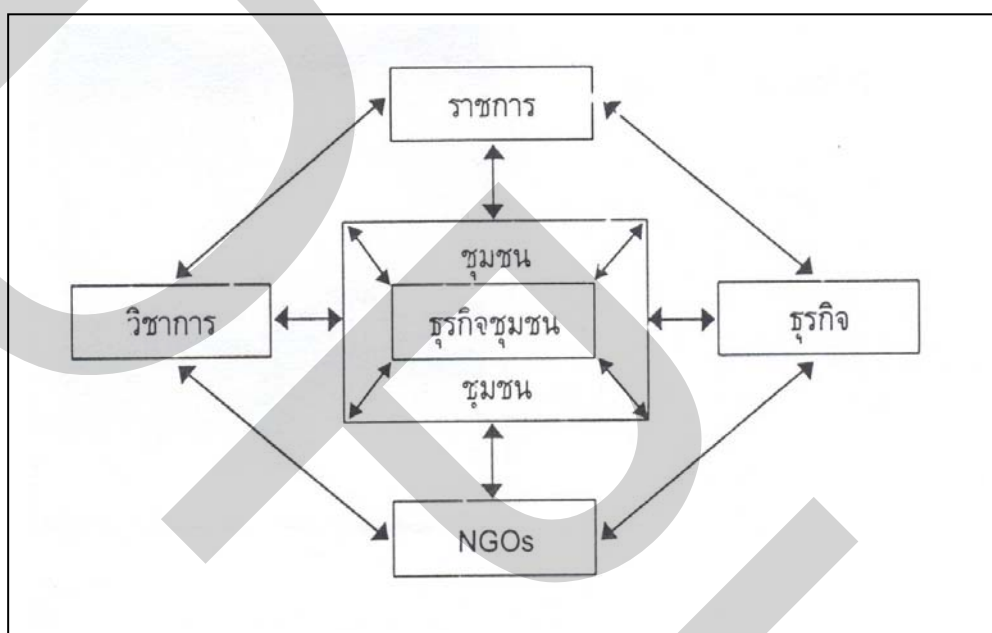
6. ปัจจัยด้านแรงงาน ความสัมพันธ์โดยส่วนใหญ่ของธุรกิจชุมชน คือ การทำงานอิสระ (Self-Employed) คือ ทำแต่ลำพังอย่างเป็นอิสระ แต่อาจมีการรวมกลุ่มกันทำงาน ดังนั้น จึงต้องมีการวางแผนในการนำเอาแรงงานมาใช้เป็นทุนในการดำเนินการผลิตของธุรกิจชุมชน

7. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ธุรกิจชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่ตลอดจนความสามารถเติบโตได้จากวัตถุประสงค์ที่สมาชิกต้องมีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอน

8. ปัจจัยด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน ปัจจัยนี้ต้องได้รับความเห็นชอบ และมาจากข้อตกลงของสมาชิก มีความเหมาะสมรัดกุมเพื่อป้องกันการเสียหาย เป็นปัจจัยที่พึงต้องระมัดระวัง และป้องกันล่วงหน้า

9. ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจชุมชนกับภายนอก ประกอบด้วย ภาครัฐ สถาบันการศึกษา หรือนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGOs และภาคธุรกิจ มีทั้งปฏิสัมพันธ์ในทางบวก เช่น การช่วยเหลือ เกื้อกูล การประสานความร่วมมือ การปฏิสัมพันธ์ทางลบ เช่น การระมัดระวัง การต่อรอง การเอาใจเอาเปรียบที่อาจเกิดขึ้น

สำหรับแนวทางในการดำเนินธุรกิจชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ในแต่ละชุมชน ซึ่งจะต้องทำการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงแนวทาง และวิธีการที่จะนำไปปรับใช้ ทั้งนี้การดำเนินธุรกิจชุมชนควรเกิดจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของ 4 สถาบัน อันได้แก่ ชุมชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ สถาบันการศึกษา หรือนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs ดังแผนภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 แสดงปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของ 4 สถาบันที่มีต่อธุรกิจชุมชน

ที่มา: ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). *ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้*. หน้า 137.

คำว่า “ปฏิสัมพันธ์” หมายถึง การปฏิบัติต่อกันทั้งทางบวกและทางลบ ปฏิสัมพันธ์ทางบวก เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล ประสานความร่วมมือ ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริม และสร้างสรรค์ความสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามปฏิสัมพันธ์เชิงลบ ย่อมทำให้เกิดความระมัดระวัง และการต่อรองเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลด้านลบมากเกินไป ธุรกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก คือ รัฐบาล หรือหน่วยงานของรัฐ NGOs นักวิชาการ หรือสถาบันวิชาการ และภาคธุรกิจ ซึ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ในความเป็นจริงไม่ใช่ปฏิสัมพันธ์สองฝ่าย (เช่น ชุมชน-ราชการ ชุมชน-ธุรกิจ ฯลฯ) แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกันผ่านการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนนั้นๆ ดังในแผนภาพที่จะเห็นได้ว่า หัว

ของลูกศรชี้ไปที่ปลายทั้งสองทาง แสดงให้เห็นถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารที่เกิดขึ้น มิได้เป็นไปในทางเดียวแต่มีการตอบโต้ และแลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกัน ในทุกองค์ประกอบ โดยมี ธุรกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540:126) สรุปว่า “ธุรกิจชุมชน” คือ คุญแจสำคัญอีกอันหนึ่ง ที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน แต่การที่จะบรรลุเป้าหมาย ได้นั้น ต้องอาศัยการผนึกกำลังของทุกฝ่ายทุกระดับ ทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรประชาชน และสื่อมวลชน เป็นต้น โดยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีดังกล่าว ให้ เกิดการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติงานด้วยกัน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ และร่วมกันทำงานภายใต้ความ รัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

สำหรับแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจ ปัจจัยใน การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ของชาวบ้านและ สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เพราะการดำเนินธุรกิจชุมชนของชาวบ้าน ก็ได้รับประโยชน์การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพรัตน์ มุณีรัตน์ (2541) ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิง นิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนคีรีวงมี ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในมิติหลากหลาย ได้แก่ การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย การ ท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตกับชาวบ้าน การท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยมีรูปแบบการ สื่อสาร 4 รูปแบบ คือการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมี ปฏิภิริยาโต้ตอบมาก การสื่อสารที่เป็นทางการและมีปฏิภิริยาโต้ตอบน้อย และการสื่อสารทางเดียว ที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ผู้นำที่เป็น ทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้นำเหล่านี้มีบทบาทร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ในชุมชน นับตั้งแต่การก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวอนุรักษ์บ้านคีรีวง รวมไปถึงการ กำหนดแผนการจัดการ และกฎ ระเบียบ การเผยแพร่ข้อมูล การดูแลนักท่องเที่ยว และการแก้ไข ปัญหา ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนคีรีวง ได้แก่ ปัจจัยในชุมชน เช่น ความสับสนด้านข้อมูล ความขัดแย้งระหว่างผู้นำ การประสานงานไม่ราบรื่น การให้ ความสำคัญกับอาชีพทำสวน การปฏิบัติบางอย่างขัดแย้งกับแนวคิดการอนุรักษ์ ปรชานชมรมการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคีรีวงขาดอำนาจ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรุกล้ำจาก ททท. จนชุมชนตั้งรับไม่ทัน ส่วนแนวทางแก้ไขปัญหาในทรศนะของชาวคีรีวง คือ ใช้ ความสัมพันธ์ในระบบเครือข่าย การเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ การเปลี่ยนแปลงแผนการ ท่องเที่ยวในชุมชนใหม่ ให้ อบต.เข้ามามีบทบาทในการออกข้อบังคับ รวมทั้งการจัดการเชิง นโยบาย

วิทยากรณ์ จรัสด้วง (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ผล การศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย (1) ศักยภาพ ความพร้อมของชุมชน (2) สิ่งจูงใจ (3) ด้านการจัดการ (4) นโยบายของภาครัฐ (5) อุปสรรคต่อการ มีส่วนร่วมและแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและองค์กรชุมชน โดยกลุ่มที่เป็น ตัวกลาง ได้แก่ องค์กรหรือเอกชน หรือนักวิชาการ ซึ่งในกรณีนี้ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการ ดำเนินการระดมความคิด และร่วมกันตัดสินใจ

ณัทธา จันทวิช (2548) ศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการสื่อสารเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ของ เจ้าหน้าทีป่าไม้ กับชุมชนกะเหรี่ยง หมู่บ้านแม่กระบุง อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชนกะเหรี่ยง หมู่บ้านแม่กระบุง แบ่งเป็น 3 ระยะ คือระยะแรกเริ่ม จะใช้การสื่อสารผ่านการพูดคุยเป็นหลัก ในการเข้าไปสื่อสารกับ ผู้นำและชาวบ้าน ระยะปฏิบัติการ จะใช้การเข้าไปสอนในโรงเรียนกับเด็ก ๆ การสื่อสารผ่านการ พุดคุยกับผู้นำ และชาวบ้าน การสื่อสารผ่านการประชุม และการสื่อสารผ่านกิจกรรม ส่วนในระยะ คงความสัมพันธ์ จะใช้การสื่อสารผ่านการพูดคุย การสื่อสารผ่านการประชุม การสื่อสารผ่าน กิจกรรม และการสื่อสารผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ตามลำดับ

ปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้าใจ ยอมรับ และร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือ (1) ปัจจัยจากผู้ส่งสาร ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ประเพณีชาวบ้าน ความเข้าใจถึงวัฒนธรรมชาวบ้านในเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการอาศัยป่า การอยู่อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย (2) ปัจจัยจากผู้รับสาร ได้แก่ การเชื่อฟังคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ และ บรรพบุรุษ ในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ความรู้สึกมีส่วนร่วมโดยการให้ชาวบ้านรู้จักหน้าที่ และการ ทำงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และความรู้สึกเห็นประโยชน์ร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าไม้ (3) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ การกระตุ้นความสัมพันธ์โดยใช้หน่วยงานอื่น และการเสริมสร้างอาชีพแก่ชาวบ้าน

ส่วนปัญหาและอุปสรรค จะแบ่งเป็น (1) ปัญหาเกี่ยวกับด้านการสื่อสาร ได้แก่ การขาดบุคลากรที่ทำหน้าที่สื่อสาร ภาษาและการไม่รู้หนังสือ การปรับปรุงประสิทธิภาพช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่เดิม และ (2) ปัญหาอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน การกำหนดพื้นที่อุทยานซ้ำซ้อนกับพื้นที่ครอบครัวชาวบ้าน การเปลี่ยนนโยบายของรัฐ งบประมาณ และการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเฉพาะด้าน

กฤษฎา สุริยวงศ์ (2549) ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านทรงไทยปลายโพงพง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพง ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยที่เป็นบริบท(สิ่งแวดล้อม)ของหมู่บ้าน ประกอบด้วยนโยบายของกรมพัฒนาชุมชน นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการส่งเสริมจากสื่อมวลชน (2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ประกอบด้วยสภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของหมู่บ้าน และผลประโยชน์จากรายได้ที่ได้รับ รูปแบบของการสื่อสารประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ การใช้สื่อประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อมวลชน สื่ออินเทอร์เน็ต

บทที่ 3

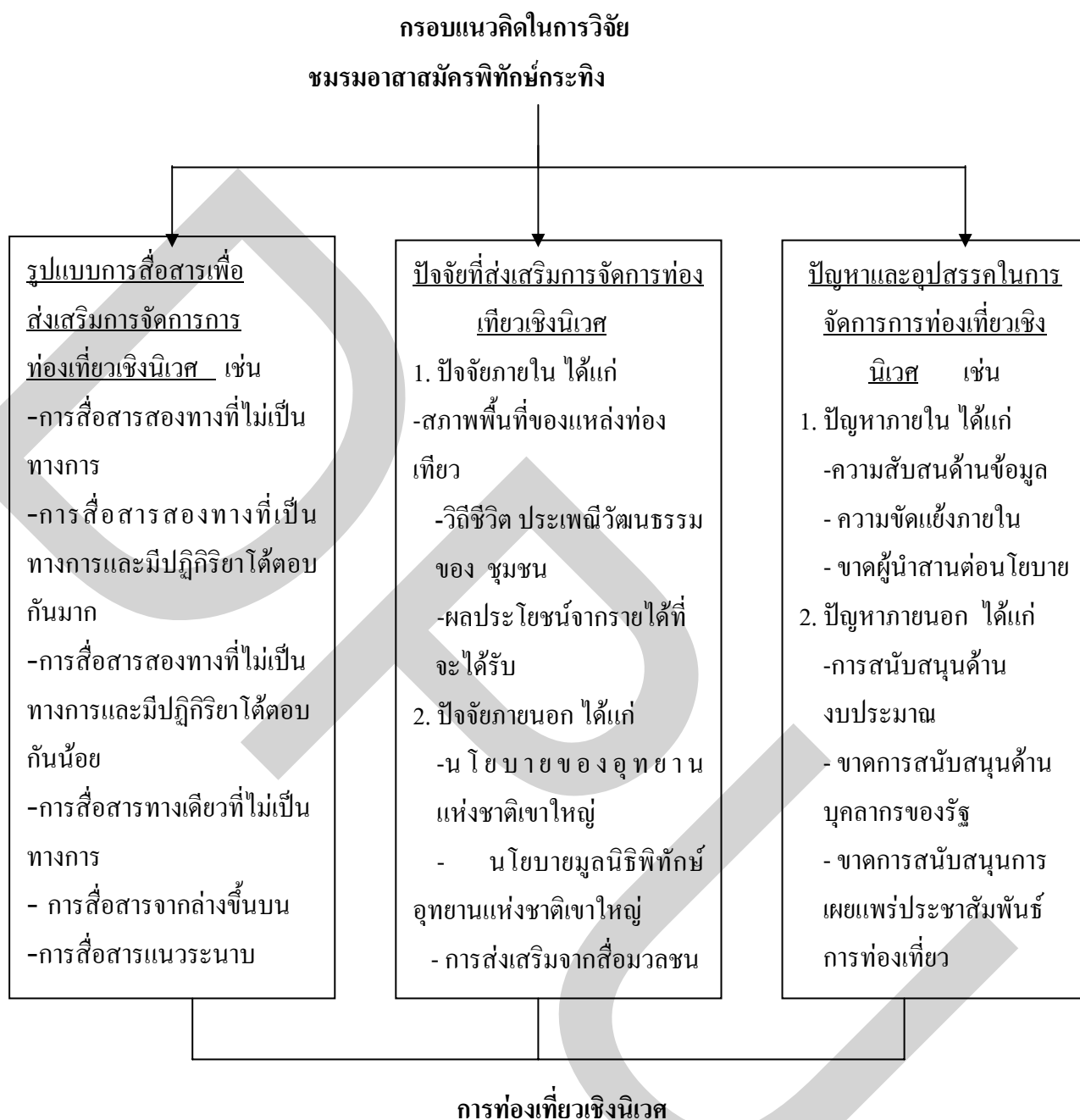
ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ปัจจัยที่ส่งเสริม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี เพื่อให้ได้ข้อมูลประเด็นต่างๆ สำหรับการตอบปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 3.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
- 3.2 การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 การนำเสนอข้อมูล

ตารางที่ 3.1 โครงสร้างวัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ของแนวคิด/ทฤษฎีและวิธีการดำเนินการ

วัตถุประสงค์	แนวคิด/ทฤษฎี	ระเบียบวิธีวิจัย	
		กลุ่มเป้าหมาย ในการวิจัย	วิธีการวิจัย
1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง	1. แนวคิดรูปแบบการสื่อสาร 2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 3. แนวคิดบทบาทผู้นำ 4. ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ	- สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง - ผู้นำชุมชน - เจ้าหน้าที่รัฐ - นักท่องเที่ยว	- การสำรวจเอกสาร - การสังเกต การแบบมีส่วนร่วม - สัมภาษณ์เชิงลึก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง	1. ทฤษฎีการเผยแพร่นวัตกรรม 2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 3. ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ 4. แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5. แนวคิดธุรกิจชุมชน	- สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง - ผู้นำชุมชน - เจ้าหน้าที่รัฐ - นักท่องเที่ยว	- การสำรวจเอกสาร - การสังเกต การแบบมีส่วนร่วม - สัมภาษณ์เชิงลึก
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง	1. แนวคิดเรื่องรูปแบบการสื่อสาร 2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	- สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง - ผู้นำชุมชน - เจ้าหน้าที่รัฐ - นักท่องเที่ยว	- การสำรวจเอกสาร - การสังเกต การแบบมีส่วนร่วม - สัมภาษณ์เชิงลึก

ภาพที่ 3.1 ภาพแสดงกรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

3.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน, ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี , บุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) และนักท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 24 คน ประกอบด้วย

1. ผู้นำความคิด และผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน ได้แก่

-พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์มัคคุเทศก์ตำบลวังหมี อดีตนายทหารพรานเกษียณอายุราชการ มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำความคิดดำเนินโครงการของชาวบ้าน

- คุณไพบุลย์ สังข์ไทย ประธานชมรมโฮมสเตย์บ้านนุเจ้าคุณ ตำบลวังหมี และเป็นภารโรง โรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ และประธานกองทุนหมู่บ้าน

- คุณคำไพ พาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ

- คุณอนนท์ ปิ่นปา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี (อบต.)

- คุณณรงค์ศักดิ์ ศรีงาม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี (อบต.)

- คุณสุกัญญา จัยมูล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี (อบต.)

2. ชาวบ้าน จำนวน 9 จำนวน คน ผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

- คุณดาวลอย สร้อยกระโทก อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ 2 ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณสนธิ พินิจนอก อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 129 หมู่ 10 ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณสมศักดิ์ มากด่านกลาง อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ 16 ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณวิรัช วงษ์แดง อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 75 หมู่ 10 ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- ด.ญ. ยศวดี เขตสระน้อย อายุ 14 ปี บ้านเลขที่ 63 หมู่ 16 ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณ ศศิวิมล ดินุช อายุ 16 ปี บ้านเลขที่ 124 หมู่ 10 ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- ค.ญ. สุนิษา มงคลแก้ว อายุ 15 ปี บ้านเลขที่ 215 หมู่ 10 ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณสอิ่ง วงษ์แดง อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 124 หมู่ 10 ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

- คุณสนิท วงษ์แดง อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 86/1 หมู่ 10 ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

3. บุคคลภายนอก (เจ้าหน้าที่รัฐ) จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการมัลลเทศก์อาสา

- คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2
- คุณดวงฤทัย เรืองเกษม เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อความหมาย อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

4. นักท่องเที่ยว จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวเคยเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 คลองปลากั้ง ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และใช้บริการของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

- คุณชาติ อุ่มบางตลาด อายุ 33 ปี อาชีพรับจ้าง
- คุณนิศากร เพชรมาต อายุ 30 ปี อาชีพ พนักงานบริษัทเอกชน
- คุณศรัณย์พัชร สุชนทีธรรม อายุ 35 ปี อาชีพ ทนายความ
- คุณสุมณฑา บุญคุ้ม อายุ 38 ปี อาชีพสื่อมวลชน
- คุณสุทิษา ประทุมกุล อายุ 34 ปี อาชีพ พนักงานบริษัทเอกชน
- คุณสนธยา พรประทุม อายุ 33 ปี อาชีพ พนักงานบริษัทเอกชน
- คุณดวงคำ ปิ่นใจ อายุ 39 ปี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน

3.2 การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์เจาะลึก โดยอิงโครงสร้างปานกลาง (semi – structure interviews/ scheduled interview) โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามเฉพาะที่ต้องการคำตอบไว้จำนวนหนึ่ง แต่

ในขณะที่เดียวกันจะเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ มีอิสระในการให้ข้อมูลต่างๆเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความชัดเจน

2. แบบบันทึกการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้บันทึกรายละเอียดประเด็นต่างๆที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ เข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนการพูดคุยกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

3. เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์

4. การถ่ายภาพ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1. การสำรวจจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Review of Literature) เพื่อตรวจสอบทฤษฎีงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องและเพื่อทราบความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ด้วยวิธีการพูดคุย สัมภาษณ์ เปิดโอกาสให้สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี มีโอกาสในการเล่าเรื่องราวต่างๆที่ผู้วิจัยต้องการคำตอบ และใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกในบางกรณี ซึ่งกลุ่มที่ผู้วิจัยต้องการสัมภาษณ์ ได้แก่ , ผู้นำความคิดและผู้นำชุมชน , สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี และบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ)

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ด้วยการเข้าไปศึกษาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี เพื่อสังเกตพฤติกรรมในการสื่อสาร ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยการพูดคุยและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในระหว่างวันที่ 4 -6 ธันวาคม 2549 ซึ่งเป็นช่วงฤดูการท่องเที่ยว และในหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมร่วมกันเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม

เพื่อความชัดเจนในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดกรอบในการหาข้อมูล เพื่อตอบปัญหานำวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

1.1 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน กับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมี

1.2 รูปแบบการสื่อสารระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมีกับหน่วยงานภายนอกจากภาครัฐและเอกชน

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมี

2.1 ปัจจัยภายใน เช่น สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ,ผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ

2.2 ปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นโยบายมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ , การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชน

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.1 ปัญหาภายใน เช่น ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมีเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่ได้รับ ความสับสนด้านข้อมูลและการให้บริการนักท่องเที่ยว ชมรมขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย

3.2 ปัญหาภายนอก เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากหน่วยงานของรัฐ

แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มผู้นำชุมชน

- ชุมชนของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- ท่านคิดว่าชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมีเกิดขึ้นได้อย่างไร
- ท่านคิดว่าการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชน เกิดขึ้นได้อย่างไร
- ปัจจัยใดบ้างที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชน
- ระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้านมีการพูดคุยเกี่ยวกับชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมี เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร
- มีวิธีการกำหนดแนวทาง และวิธีการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ดำปลั่งหมี ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไร

- เมื่อต้องการสื่อสารกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ จะใช้วิธีการสื่อสารอย่างไร
- ท่านคิดว่าชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไรบ้าง
- สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่มีวิธีการสื่อสารกับบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ)เกี่ยวกับการดำเนินงานของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่อย่างไรบ้าง และสมาชิกชมรมมีวิธีการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง
- ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่มีอะไรบ้าง

กลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่

- ชุมชนของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่เกิดขึ้นได้อย่างไร
- ชาวบ้านในชุมชนมีการพูดคุยถึงการดำเนินงานของชมรม ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร
- ท่านมีการพูดคุยและสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน เกี่ยวกับกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่อย่างไร วิธีใดบ้าง
- ท่านมีวิธีการพูดคุยและสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) เกี่ยวกับการดำเนินงานของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร วิธีใดบ้าง
- ท่านมีโอกาสมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนร่วมกัน โดยวิธีใดบ้าง
- ท่านมีโอกาสรับผลประโยชน์ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไรบ้าง วิธีการใดบ้าง
- ท่านพบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีโอกาสในการประเมินผลการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ โดยวิธีการใดบ้าง

กลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน(เจ้าหน้าที่รัฐ)

- นโยบายของหน่วยงานท่านมีความสำคัญในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชุมชนที่อยู่บริเวณแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่หรือไม่ อย่างไร
- ทำไมหน่วยงานของท่านจึงส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม
- ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี เกิดขึ้นได้อย่างไร
- หน่วยงานของท่านเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุนอะไรบ้าง ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี
- ท่านมีวิธีการติดต่อสื่อสารกับผู้นำชุมชน และคนในชุมชน เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร วิธีการใดบ้าง
- ท่านเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมีมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไรบ้าง
- ความสัมพันธ์กับชุมชนและผู้นำชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง
- ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐกับชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง
- ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างไรบ้าง
- ท่านมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือไม่ อย่างไรบ้าง

กลุ่มนักท่องเที่ยว

- เหตุใดท่านจึงเลือกที่จะมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- ท่านเคยได้ยิน หรือรับทราบเรื่องราวของของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไรบ้าง
- ท่านใช้บริการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมีหรือไม่ เป็นอย่างไรบ้าง
- ท่านรู้สึกประทับใจอะไรบ้างในการให้บริการ และให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี
- ท่านมีข้อเสนอแนะอะไรบ้าง เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี
- ท่านคิดว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและ

มักคุเทศก์ตำบลวังหมี่ที่เป็นชาวบ้านมีประโยชน์อย่างไรบ้างต่อชุมชน
-ท่านคิดว่าจะเดินทางมาท่องเที่ยว โดยใช้บริการของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์
กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่อีกหรือไม่

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้มีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่ได้รวบรวมจากการเก็บข้อมูล ทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์

2. ประเด็นในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

1. รูปแบบการสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่

1.1 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน กับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่

1.2 รูปแบบการสื่อสารระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่กับหน่วยงานภายนอก (เจ้าหน้าที่รัฐ)

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่

2.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต และประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ผลประโยชน์จากรายได้ที่ได้รับ

2.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นโยบายของมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชน

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.1 ปัญหาภายใน เช่น ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี่เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับ ความสับสนด้านข้อมูลและการให้บริการนักท่องเที่ยว ชมรมขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย

3.2 ปัญหาภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนา

ศักยภาพของคนในชุมชน ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากหน่วยงานของรัฐ

3. อภิปรายผลการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.5 การนำเสนอข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลการวิจัย ดังนี้

บทที่ 4 ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลการวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการค้นคว้าทางเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และประวัติศาสตร์ของชาติเขาใหญ่ และความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน และใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออธิบายประวัติของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมีในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ตอนที่ 2 ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี และบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออธิบายถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของผู้เกี่ยวข้องกับชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 3 ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการค้นคว้าทางเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี และบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่ส่งเสริม การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของผู้เกี่ยวข้องกับชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 4 ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการค้นคว้าทางเอกสารต่างๆ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์

กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี่ และบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออธิบายถึงปัญหา และอุปสรรค ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ตอนที่ 5 ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออธิบายถึงประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ดำปลั่งหมี่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี

4.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริม การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี

4.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และศึกษาจากเอกสาร โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 24 คน ซึ่งแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน , กลุ่มชาวบ้านที่เป็นมัลคฤเทศก์อาสา จำนวน 9 คน , กลุ่มบุคคลภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ) จำนวน 2 คน และกลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 7 คน หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลทั้งหมดมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาตอบปัญหานำวิจัย โดยจะนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 5 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และ ความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริม การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 4 ปัญหา และอุปสรรค ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน
แห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 5 ประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภูมิศึกษา
ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และ ความเป็นมาของชมรมอาสาสมัคร พิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

จากการที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลของการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ที่
ได้มาจากการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ทำให้
เห็นถึงประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ก่อนที่จะมีการก่อตั้งเป็นชุมชนตำบลวังหมี
จนกระทั่งปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหมู่บ้านทั้งทางธรรมชาติ และทางสังคม โดยเริ่ม
ตั้งแต่การเข้ามาตั้งรกรากของคนในพื้นที่ การประกอบอาชีพ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้มีการก่อตั้ง
ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมีขึ้นในพื้นที่ โดยแบ่งลำดับเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้น ดังนี้

- 1.1 ดงพญาไฟและดงพญาเย็นสู่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ก่อน พ.ศ. 2502 – พ.ศ. 2504)
- 1.2 จากอุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียนสู่มรดกโลก (พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2548)
- 1.3 ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2549 – ปัจจุบัน)

1.1 ดงพญาไฟและดงพญาเย็นสู่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ก่อน พ.ศ. 2502 – พ.ศ. 2504)

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นอุทยานแห่งแรกของประเทศไทย มีอาณาเขตคาบเกี่ยว
ติดต่อกันถึง 11 อำเภอ ของ 4 จังหวัด คือ จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดปราจีนบุรี
และจังหวัดนครนายก เป็นป่าผืนใหญ่ในเทือกเขาพนมดงรัก ในส่วนหนึ่งของดงพญาไฟหรือดง

พญาเย็นในอดีต ซึ่งประกอบไปด้วยขุนเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนหลายลูก เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญถึง 5 สาย ได้แก่ แม่น้ำนครนายก แม่น้ำมูล และอุคมไปด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ช้างป่า เก้ง กวาง กระทิง ตลอดจนมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีเนื้อที่ 2,168.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,396.96 ไร่ เขาใหญ่เป็นชื่อเรียกเทือกเขาสูงใหญ่ที่ทอดตัวยาวขวางกั้นภาคกลางและภาคอีสานออกจากกัน ในอดีตเขาใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของดงพญาไฟที่น้ำสะพริงกล้ว เต็มไปด้วยกษัตริย์ต่าง ๆ ยากที่จะเดินทางไปได้โดยปลอดภัย (แหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ , ม.ป.ป.: 19)

ในครั้งเมืองนครนายกเต็มไปด้วยป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่า ไม่มีผู้ใดอยากเข้าไปทำมาหากิน เพราะความทุรกันดารและความอันตรายจากไข้ป่าและสัตว์ป่า จนเรื่องถึงพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยก่อน ได้มีพระราชโองการโปรดให้ยกเว้นอากรค่านา สำหรับผู้ไปจับจองที่ทำมาหากิน อันเป็นต้นเหตุของชื่อนครนายกดังกล่าว ตั้งแต่นั้นมา ป่าที่เคยเขียวครึ้มได้เปลี่ยนสภาพเป็นทุ่งนาแทนสัตว์ป่าต้องหนีการตามล่าไปอยู่บนเขาสูงเรื่อยไป จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงโปรดให้มีการขุดคลองรังสิต ซึ่งตั้งชื่อตามพระนามของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านทุ่งราบภาคกลางที่เรียกว่า “ทุ่งหลวง” เชื่อมระหว่าง แม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายก อันเป็นต้นกำเนิดการชลประทานในประเทศไทย ทุ่งหลวงจึงถูกบุกเบิกเป็นไร่นาอีกครั้ง เนื้อสมันซึ่งมีถิ่นฐานอยู่แถบนี้ก็ถูกล่ามดที่อยู่อาศัย สูญสิ้นพันธุ์ไปจากประเทศไทย

ต่อมาเมื่อเริ่มมีกิจการรถไฟและมีการก่อสร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ ตัดผ่านกลางดงพญาไฟจากสระบุรีไปยังนครราชสีมา เมื่อทางรถไฟสายนี้สำเร็จลง ชื่อของดงพญาไฟก็ถูกเรียกใหม่ว่า “ดงพญาเย็น” จากนั้นเข้าสู่ยุคพัฒนาที่มีการสร้างถนนมิตรภาพขนานไปกับทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ประชากรเริ่มหลั่งไหลจับจองที่ทำกิน ต้นไม้ถูกโค่นล้ม ป่าดงพญาเย็นนับแสนนับล้านไร่พินาศสิ้นชื่อไป (แหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ , ม.ป.ป. : 20)

มีการบันทึกเกี่ยวกับความเป็นมาเขาใหญ่ว่า ในอดีตประมาณ 100 ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ดงพญาเย็นกำลังถูกบุกรุกแผ้วถางทำลาย ได้มีประชาชน “บ้านท่าด่านและบ้านท่าชัย” จังหวัดนครนายกพากันไปกางป่าเพื่อทำไร่ ทำนา ปลูกพริกบนยอดเขาใหญ่ จากนั้นได้มีการจับจองพื้นที่สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บนที่ราบเนินเขาใหญ่ประมาณ 30 หลังคาเรือน ต่อมาได้มีการพัฒนายกฐานะเป็นตำบลเขาใหญ่ ขึ้นกับอำเภอปากพลี โดยมีกำนันผู้ปกครองในเวลานั้น ชื่อ กำนันเชื่อมการถางป่าทำไร่เลื่อนลอย ที่มีมาอย่างต่อเนื่องทำให้สภาพป่าถูกทำลาย กลายเป็นทุ่งหญ้าคามิเนื้อที่กว้างขวาง ต่อมากลายเป็นที่หลบซ่อน พักพิงของโจรสลัด เพราะการคมนาคม ยากลำบาก ห่างไกลแหล่งชุมชนอื่นๆยากแก่การตรวจปราบปราม ทางราชการสมัยปี พ.ศ. 2475 จึงยุบตำบลเขาใหญ่

และให้ราษฎรอพยพลงมาอยู่ที่ราบ หมู่บ้านและไร่ที่ทำกินบริเวณเขาใหญ่จึงถูกทิ้งร้างเป็นทุ่งหญ้า าศาสลับกับดินที่อุดมสมบูรณ์

ในช่วงที่มีโจรผู้ร้ายชองสุ่มได้มีปลัดแห่งกองทัพไทย ชื่อ นายจ่าง นิสัยสัตย์ บ้านเกิดอยู่ จังหวัดนครนายก ซึ่งได้ผ่านศึกสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านมาอย่างโชกโชน มีบุคลิกลักษณะสง่างามสมชายชาตินักรบไทย หลังศึกสงครามสงบลงได้จี่มีมาเยี่ยมเยือนนักรบไทยที่เป็นลูกน้องเก่า ก็ ได้ทราบว่าคุณน้องเก่าบางคนไปตั้งตัวเป็นโจรบนเขาใหญ่ และเห็นลูกน้องต่างป่าบนเขาใหญ่จน เตียนโล่งทำให้ท่านเสียใจมากจึงขอร้องให้เลิกเป็นโจรและย้ายออกไปจากเขาใหญ่ แต่หัวหน้าโจร อีก 5 กลุ่มไม่ยอมเชื่อฟัง ต่อมามีการนัดเพื่อมาตกลงกัน ณ ป่าห้วยคาไค้หนองซึ่งแต่ตกลงกัน ไม่ได้ จึงเกิดการต่อสู้กัน ปรากฏว่าหัวหน้าโจรกลุ่มนั้นถูกยิงเสียชีวิต

ในยุคนั้นท่านเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะมีจิตใจโอบอ้อมอารี รักญาติพี่น้อง ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในทุก ๆ ด้าน เมื่อท่านมีอายุได้ 75 ปีก็เริ่มป่วยเป็น ไ้ไข้มาแลเรียและเสียชีวิตในที่สุด ชาวบ้านต่างพร้อมใจกันตั้งศาลเพียงตาไว้ให้ที่ใต้ต้นกระบอกไทย บริเวณวัดหนองเคี่ยม จังหวัดนครนายก เรียกศาลนั้นว่า “ ศาลเจ้าพ่อปลัดจ่าง”

ในปี พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปตรวจราชการทาง ภาคเหนือ ได้เกิดความสนใจในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ จึงเสนอ คณะรัฐมนตรีให้กระทรวงเกษตรกับกระทรวงมหาดไทยรับหน้าที่ร่วมกันดำเนินการจัดตั้งอุทยาน แห่งชาติขึ้นในประเทศไทย จากนั้นไม่นานได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติขึ้น

วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2502 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดสรรที่ดินของรัฐในป่า 14 แห่ง เพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ ซึ่งรวมถึง ป่าเขาใหญ่ จังหวัดนครนายก จังหวัดนครราชสีมา จังหวัด ปราจีนบุรี และจังหวัดสระบุรี

เมื่อกรมป่าไม้ได้สำรวจและวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการประกาศจัดตั้ง อุทยานแห่งชาติ โดยมีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าเขาใหญ่ ในท้องที่ตำบลป่าชะ ตำบล บ้านพร้าว อำเภอบ้านนา ตำบลหนองแสง ตำบลนาหินลาด อำเภอปากพลี ตำบลสาริกา ตำบลหินตั้ง ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก , ตำบลประจันตคาม อำเภอประจันตคาม ตำบลสัมมัน ตา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี , ตำบลหมูสี อำเภอปากช่อง จังหวัด นครราชสีมา และตำบลมวกเหล็ก ตำบลชำผักแพว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ให้เป็นอุทยาน แห่งชาติแห่งชาติ โดยเมื่อ พ.ศ. 2505 ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 79 ตอนที่ 86 ลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2505 รวมพื้นที่ทั้งหมด 1,355,468.75 ไร่ นับเป็นอุทยานแห่งแรกของประเทศไทย

ภาพที่ 4.1 ป้ายประกาศให้เขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติ

ภาพที่ 4.2 ป้ายหน้าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

หลังจากนั้น ได้มีการสร้างถนนสายพระราชดำรินี้ไปยังอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมีการบันทึกไว้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เกิดนิมิตฝันถึงเจ้าผู้คุ้มครองเหล่าสรรพสัตว์และป่าเขาใหญ่ จึงได้มีการจัดตั้งศาลเจ้าพ่อขึ้นที่บริเวณ กิโลเมตรที่ 23 ถนนพระราชดำรินี้ และได้อัญเชิญดวงวิญญาณของเจ้าพ่อปลัดจ่าง จังหวัดนครนายก มาสถิตไว้ ณ ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ และขนานนามว่า “ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่” ซึ่งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีการบวงสรวงระลึกถึงพระคุณท่าน เพราะในวันดังกล่าวเป็นวันที่อัญเชิญท่านลงมาอยู่ในศาลใหม่นั้นเอง(แหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, ม.ป.ป.: 20)

ภาพที่ 4.3 ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่

1.2 จากอุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียนสู่มรดกโลก (พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2548)

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีลักษณะที่โดดเด่นของเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนถูกปกคลุมด้วยป่าชนิดต่างๆ โดยเฉพาะป่าดิบชื้น จึงทำให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นแหล่งกำเนิดของสัตว์ชนิดต่างๆ กว่า 67 ชนิด พืชพรรณกว่า 2,500 ชนิด ที่มีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ นอกจากนี้ยังมีนกอีกกว่า 300 ชนิดที่ยังใช้เขาใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยและหากิน จึงทำให้อุทยาน

แห่งชาติเขาใหญ่เป็นอุทยานที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ และได้รับสมญานามว่าเป็น “อุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน”

เขาใหญ่ยังได้รับการยกย่องจากนักอนุรักษ์ธรรมชาติ ในการประชุมอุทยานแห่งชาติของโลกครั้งที่ 2 ที่ Yellow Stone National Park สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2515 ว่าเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีการดำเนินการได้ดีตามเป้าหมาย เป็นพื้นที่ซึ่งมีการจัดการทางด้านการอนุรักษ์ที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 5 อุทยานแห่งชาติของโลกที่มีการจัดการดีเยี่ยม และองค์ประชุมได้มีมติมอบเหรียญสดุดีและเงินรางวัล 500 เหรียญสหรัฐ ให้นายไพโรจน์ สุวรรณกร หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในขณะนั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลไทยได้พยายามผลักดันให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็น “มรดกทางธรรมชาติของโลก” พร้อมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ห้วยใหญ่นเรศวร แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2547 กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้จัดทำเอกสารนำเสนอพื้นที่ป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นมรดกโลก โดยรวมพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว และบุรีรัมย์พื้นที่รวมทั้งสิ้นราว 3,874,863 ไร่ หรือ 6,155 ตารางกิโลเมตร มอบให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยประสานงานกลางตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก เป็นผู้ส่งให้ World Heritage Centre แห่ง UNESCO เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2547 ต่อมา UNESCO ได้มอบหมายให้ IUCN จัดส่งผู้เชี่ยวชาญ มาประเมินคุณค่าของป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547

คณะกรรมการมรดกโลก ครั้งที่ 29 ประชุมในเดือนระหว่าง 10 ถึง 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ณ กรุงเดอบัน ประเทศแอฟริกาใต้ ปรากฏว่าในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ที่ประชุมมีมติให้ ป่าดงพญาเย็น เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ เพราะเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด คือ ความโดดเด่น หลากหลายทางชีวภาพที่ประกอบด้วยชนิดพันธุ์และถิ่นที่อยู่อาศัยที่สำคัญในการอนุรักษ์ในถิ่นกำเนิด และมีชนิดพันธุ์ที่ขึ้นทะเบียนเป็น Endemic species ในประเทศไทย พบพันธุ์พืชได้ทั้งหมด 15,000 ชนิด ที่พบในดงพญาเย็น 2,500 ชนิด หรือ ประมาณ 1 ใน 6 ของประเทศ โดยมีชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น 16 ชนิด มีสัตว์ป่ามากถึง 605 ชนิด เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 12 ชนิด ที่โดดเด่น คือ ช้าง เสือ วัวแดง กระทิง ชะนี และจระเข้ น้ำจืด มีนก 392 ชนิด

ภาพที่ 4.4 ป้ายประกาศให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นพื้นที่มรดกโลก

1.3 ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน)

ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 5 ลิปดา ถึง 14 องศา 15 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 ลิปดา ถึง 101 องศา 50 ลิปดาตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ 2,168.64 ตารางกิโลเมตร ขอบเขตคร่าวๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยม และมีอาณาเขตติดต่อ รอบด้านดังนี้

ทิศเหนือ อยู่ในเขตอำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย และอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันออก อยู่ในเขตอำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอนาคู อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันตก อยู่ในเขตอำเภอแก่งคอย อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ทิศใต้ อยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอเมือง และอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

สภาพทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและชื่นชมความงามทางธรรมชาติหลายรูปแบบ สามารถเดินทางได้สะดวกจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเดินทางไปท่องเที่ยวและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นทุกปี เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ เหมาะแก่การท่องเที่ยว เพราะเป็นสภาพป่ารกทึบ และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ทำให้เกิดฝนตกชุกตามฤดูกาล อากาศไม่

ร้อนจัดและหนาวจัดจนเกินไป จัดอยู่ในประเภทเย็นสบาย เหมาะแก่การเดินทางท่องเที่ยวและประกอบกิจกรรมนันทนาการชนิดต่าง ๆ อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ 23 องศาเซลเซียส (ทัศนาวลัย อุทาร์สกุล, 2544 : 35)

ขณะที่พื้นที่บางส่วนของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีความสำคัญพิเศษในแง่ของการสงวนรักษา โดยเฉพาะพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น พื้นที่เหล่านี้จะต้องได้รับการจัดการและควบคุมเป็นกรณีพิเศษ มิฉะนั้นแล้วธรรมชาติที่สมบูรณ์จะเสียหายไปและมีผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นๆ ในระบบนิเวศน์

การดำเนินการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในพื้นที่ จึงจำเป็นต้องให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ในบทบาทของผู้นำเที่ยว หรือเป็นนักสื่อความหมายที่จะเป็นผู้บรรยายถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมเพื่อให้ราษฎรในพื้นที่สามารถปฏิบัติงานดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การดำเนินการยังช่วยให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวอันเป็นการให้ประโยชน์ที่จะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นได้มองเห็นความสำคัญของอุทยานแห่งชาติอีกทางหนึ่งด้วย ดังคำบอกเล่าของ คุณดวงฤทัย เรืองเกษม เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อความหมาย อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่เล่าให้ฟังว่า

“ที่ผ่านมาชาวบ้านที่อยู่รอบๆเขาใหญ่ส่วนใหญ่เขาจะเข้าไปในป่าเพื่อหาของป่าพวกไม้กฤษณา หรือ ไม้หอม ไปขาย บางคนก็หาของป่าที่มีอยู่ ไปขายเป็นรายได้ แต่เราจะบอกให้เขาเลิกเลยก็เป็นเรื่องยาก ก็ต้องทำให้เขาเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ไว้ให้ได้” (ดวงหทัย เรืองเกษม, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2549)

ภาพที่ 4.5 เห็ดป่าที่หาชมยาก ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ชาวบ้านมักเก็บเพื่อนำไปขายเป็นรายได้

ปัจจุบันกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีแนวทางส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในอนาคต โดยอาจอยู่ในรูปของการเข้าร่วมเป็นกรรมการอุทยานแห่งชาติประจำพื้นที่นั้นๆ การดำเนินการฝึกอบรมให้ราษฎรในชุมชนท้องถิ่นรอบอุทยานแห่งชาติแห่งชาติเขาใหญ่เป็นอาสาสมัครมัคคุเทศก์ จึงเป็นการเริ่มต้นในด้านหนึ่งที่จะส่งเสริมให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติประจำพื้นที่ขึ้นได้ต่อไป อันจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างกว้างขวางขึ้น (ฝ่ายนันทนาการและสื่อความหมาย อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, 2548 : 3)

สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นของชมรมมัคคุเทศก์อาสาในชุมชน ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เพราะเป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการรวมตัวที่เกิดจากการริเริ่มของชาวบ้านร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ด้วยการจัดตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ได้บันทึกประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านไว้ว่า เดิมบ้านวังหมีเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลตะขบ อำเภอวังน้ำเขียว ที่เกิดขึ้นในเขตอุทยานแห่งชาติเขา

ใหญ่ ซึ่งมีภูเขาสลับซับซ้อน จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2479 ประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอวังน้ำเขียวโดยทางเรือ และต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2511 – 2519 มีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานจับจองที่ดินทำไร่ โดยเดินทางมาจากหลายพื้นที่ เช่น บ้านนุหัวช้าง ตำบลตะขบ อำเภอพิมาย อำเภอประทาย จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว เป็นเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดย พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมักคุเทศก์ตำบลวังหมี หรือที่คนในพื้นที่เรียกว่า “ผู้พัน” ได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่า

“เมื่อก่อนซัก 30 ปี เห็นจะได้ หมู่บ้านแถวนี้เป็นป่าหมดเลย ใครอยากได้ที่ทำกินก็มาถางเอา เสร็จแล้วผู้ก่อการร้ายก็มาอยู่อาศัยแถวบนเขา และชอบลงมาหาซื้อเสบียงและดึงชาวบ้านไปเป็นแนวร่วม มาซื้อหมูแค่ครึ่งกิโล ก็ให้เงินหลายร้อยบาท เรียกง่ายๆว่าจะเอาชาวบ้านเป็นพวก ผมเป็นตำรวจตระเวนชายแดนก็ขึ้นเฮลิคอปเตอร์มาลงที่นี้ มันก็เลยต้องถอยร่นไป พวกนี้ไม่ใช่ธรรมดา ดูจากจดหมายที่ทิ้งเอาไว้ ตอนที่ตำรวจเข้าไปยึดค่ายได้ ลายมือสวย มีความรู้ดี” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ต่อมาวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2533 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแต่งตั้งให้เป็นตำบลวังหมี โดยแยกออกมาจากตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2535 ตำบลวังหมีได้รับการอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยให้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอวังน้ำเขียวมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายสงวน ชาญเมืองปัก เป็นนายอำเภอคนแรก ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ได้บันทึกข้อมูลของวิวัฒนาการตำบลวังหมีไว้ ดังนี้

บ้านวังหมี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 โดยราษฎรที่อพยพมาจาก ตำบลตะขบ อำเภอวังน้ำเขียว และจังหวัดสระบุรี

บ้านคลองสะท้อน ตั้งขึ้น พ.ศ. 2485 โดยราษฎรส่วนใหญ่มาจากจังหวัดสระบุรี และราษฎรที่ถูกส่งให้อพยพมาจากเขากำแพงในสมัยจอมพลสฤษดิ์ เพื่อรักษาสภาพป่าบนเขาใหญ่

บ้านท่าวังไทร ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 แยกจากบ้านวังหมี โดยราษฎรที่อพยพมาจาก อำเภอพิมาย อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมาเป็นส่วนใหญ่

บ้านยุบอีปุ่น ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2516 โดยมีราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี

บ้านคลองใบพัด ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2517 แยกจากบ้านวังหมี โดยราษฎรที่อพยพมาจากจังหวัดสระบุรี เป็นส่วนใหญ่

บ้านโนนสาวเอ้ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 โดยมีราษฎรอพยพมาจากอำเภอวังน้ำเขียว (บ้าน
บุหัวช้าง ตำบลตะขบ) เดินทางโดยเรือมาตามลำพระเพลิง มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านท่าเรือ

บ้านบุเจ้าคุณ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 โดยแยกจากตำบลตะขบ ราษฎรส่วนใหญ่อพยพมา
จากบ้านวังตะเคียน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2523 มีการแยกหมู่บ้านบุเนินและบ้านท่าน้ำซับออกจากบ้านวังหมี ซึ่งมี
ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวจังหวัดสระบุรี

ปี พ.ศ. 2535 มีการแบ่งการปกครองเป็นกิ่งอำเภอวังน้ำเขียว ออกจากการปกครองของ
อำเภอวังน้ำเขียว โดยมีพื้นที่ 5 ตำบล คือ ตำบลอุดมทรัพย์ ตำบลวังน้ำเขียว ตำบลไทยสามัคคี ตำบล
ระเริง และตำบลวังหมี

ปี พ.ศ. 2538 ตำบลวังหมีมีการแยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านยุบพัฒนา แยก
ออกมาจากบ้านยุบอีปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจังหวัดศรีสะเกษ และบ้านสันกำแพงแยกออกมาจาก
บ้านคลองสะท้อน ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวจังหวัดสระบุรี

ปี พ.ศ. 2540 กิ่งอำเภอวังน้ำเขียวได้ยกฐานะเป็นอำเภอ และในปี พ.ศ. 2541 ตำบลวัง
หมีมีการแยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองไม้แดงแยกออกมาจากบ้านโนนสาวเอ้
และบ้านอุบลพัฒนาแยกออกมาจากบ้านยุบอีปุ่น

ปี พ.ศ. 2544 ตำบลวังหมีมีการแยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านบุกระทิงแยก
ออกมาจากบ้านท่าวังไทร และบ้านคลองนกแก้วแยกออกมาจากบ้านคลองสะท้อน

ปี พ.ศ. 2545 ตำบลวังหมีมีการแยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านวังศิลาแยก
ออกมาจากบ้านวังหมี บ้านยางงามพัฒนาแยกออกมาจากบ้านโคกสันติสุข และบ้านวังไผ่ทอง แยก
ออกมาจากบ้านท่าวังไทร

ปัจจุบันตำบลวังหมีมีการแบ่งการปกครองออกเป็น 21 หมู่บ้าน

ที่ตั้ง และอาณาเขต

ตำบลวังหมี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอวังน้ำเขียว ห่างจากอำเภอวังน้ำ
เขียวเป็นระยะทางตามถนนสาย กม. 79-ปากช่อง ประมาณ 35 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศใต้ของ
จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากตัวจังหวัดเป็นระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร เนื้อที่ทั้งหมด
ประมาณ 202 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 126,250 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลและอำเภอ
ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลระเรัง ตำบลวังกระทะ อำเภopakช่อง และตำบลตะขบ อำเภอ
วังน้ำเขียว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอวังน้ำเขียว

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลวังน้ำเขียว และอำเภอนาคี จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ แนวเทือกเขาสันกำแพงและตำบลโป่งตาลอง อำเภopakช่อง

สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ของตำบลวังหมีโดยภาพรวมแล้วเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ทั้งพื้นที่ลาดชันที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 400-800 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 19,000 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 14.36 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่เนินเขา มีลักษณะเป็นเนินดินสูงๆ ต่ำๆ สลับกันไป ความสูงเฉลี่ยประมาณ 300-400 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,860 ไร่ หรือร้อยละ 8.06 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ราบสูง มีความสูงเฉลี่ย 200-300 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 1,870 ไร่ หรือร้อยละ 1.52 ส่วนใหญ่อยู่ในเขตบ้านยุบอียูน หมู่ที่ 4 ตำบลวังหมี และ พื้นน้ำมีประมาณ 1,522 ไร่ หรือร้อยละ 1.32

ภูเขาที่สำคัญได้แก่ เขาเพชร ตั้งอยู่ที่บ้านยุบอียูน หมู่ที่ 4 ตำบลวังหมี เขาสามยอด ตั้งอยู่ที่บ้านอุบลพัฒนา หมู่ที่ 14 ตำบลวังหมี เขากำแพง ตั้งอยู่ตามแนวเขตแนวกันไฟ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของตำบลวังหมี เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทางทิศใต้และทิศตะวันตก ทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านสภาพอากาศ ทำให้มีอากาศเย็นสบายและ ทิวทัศน์สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง ซึ่งยังคงสภาพป่าและทิวทัศน์ที่งดงามมาก และยังมีพื้นที่ทางด้านทิศเหนือติดกับอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง บริเวณบ้านโนนสาวเอ้มีน้ำตกขุนโจร ซึ่งไหลลงสู่เขื่อนลำพระเพลิงที่บริเวณบ้านโนนสาวเอ้ตลอดปี ในฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – มกราคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 9 องศาเซลเซียส ฤดูร้อน ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 35 องศาเซลเซียสและฤดูฝน ตั้งแต่ เดือนมิถุนายน – ตุลาคม ปริมาณน้ำฝน 1,000 – 1,300 มม./ปี

ภาพที่ 4.6 อ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง

สิ่งสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว คือสภาพอากาศที่เย็นสบาย ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายนถึง มกราคม อุณหภูมิเฉลี่ย 9 องศาเซลเซียส และมีสภาพภูมิประเทศเป็นป่าเขา ซึ่งมีทิวทัศน์ที่งดงาม มีสภาพป่าที่ยังสมบูรณ์ โดยมีพื้นที่ที่จัดไว้เป็นป่าชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร บ้านท่าวังไทร หมู่ที่ 2 และป่าชุมชนบ้านโคกสันติสุข หมู่ที่ 9 ป่าชุมชนตำบลวังหมี

ภาพที่ 4.7 ป่าชุมชนตำบลวังหมี

อาชีพ

อาชีพของชาวตำบลวังหมี่ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ปศุสัตว์ และรับจ้าง ซึ่งปัจจุบันการขยายตัวของตำบลกำลังเจริญเติบโตไปยังรอบนอก และส่วนราชการบางส่วนได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ และมีประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะอาศัยอยู่ทั้งในและนอกตำบล แต่หลังจากที่มีโครงการอาสาสมัครมัคคุเทศก์อาสา ทำให้คนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากขึ้น ตามคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

“ชาวบ้านที่นี้ส่วนใหญ่ทำพืชไร่ ไร่อย่างไร่ข้าวโพด ทำสวนมะขามก็มีอยู่ บางคนก็รับจ้าง แต่ เกษตรกรยังจนอยู่ ก็อยากให้ทางราชการหาอาชีพเสริม” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

จุดเริ่มต้นของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่

จากบันทึกเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ พบว่า ก่อนจะจัดตั้งชมรม ชาวบ้านซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ข้าวโพด และมันสำปะหลัง ได้รับความเดือดร้อนจากการที่กระทิงหลายตัวที่อาศัยในบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้ลงมากินพืชไร่จนได้รับความเสียหายอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีความพยายามแก้ไขปัญหาหลายครั้ง เช่นการทำรั้วไฟฟ้าล้อมรอบพืชไร่ จนถึงการจุดประทัดเพื่อให้เกิดเสียงดังให้ฝูงกระทิงหวาดกลัว แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ เพราะกระทิงยังคงใช้ช่วงเวลากลางคืนในการออกหาอาหาร ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านเพิ่มความไม่พอใจ และต้องการให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ช่วยเหลือด้วยการจ่ายค่าชดเชย ขณะที่ชาวบ้านบางคนบอกกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ว่า หากไม่ดำเนินการใดๆ จะยิงกระทิงให้ตาย ทำให้ทั้งเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ดังจะเห็นภาพจากการบอกเล่าเรื่องราวจาก คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่ 2 ดังนี้

“มีกระทิงออกไปกินข้าวโพดวันหนึ่งเกือบสิบไร่ ชาวบ้านจึงมาหาว่าจะทำอย่างไร อุทยานต้องจ่ายค่าเสียหายนะ จึงบอกว่า นี่เป็นที่ลี้ภัยมาก่อน คนมาแย่งเอา และกรมเราก็ไม่มีระเบียบที่จะชดใช้ค่าเสียหายให้” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ต่อมาประมาณเดือนกันยายน พ.ศ. 2546 ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรในตำบลวังหมี่ได้รวมตัวกันเพื่อประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยใช้สถานที่ ณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ในตำบลวังหมี่ โดยพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประธานกรรมการมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นประธานในพิธีเปิดการแก้ไขปัญหา และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ได้หารือในกลุ่มชาวบ้าน และ เสนอให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่หาอาชีพให้ราษฎร ด้วยการเปิดอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ บริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแก้ไขปัญหาสัตว์ป่าออกมากินพืชไร่ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์กับชาวบ้าน และไม่เป็นการทำลายกระทิงที่อยู่ในการดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดังนั้นทักเรื่องราวของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ ดังนี้

“ผมได้นำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหานี้ โดยการขอให้ทางราชการจัดหาอาชีพเสริมให้ขอให้ป็นอาชีพที่ราษฎรสามารถทำได้ไม่ลงทุนสูง มีรายได้ตอบแทนทันที ผืนป่าแห่งนี้ประชาชนกับอุทยานก็มีส่วนร่วมกันมานานแล้ว ขอให้อุทยานฯเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ที่ประชุมของกลุ่มเห็นด้วย ผมได้เขียนสรุปส่งให้อุทยานฯ ไปพิจารณา

ผมได้นำเสนอปัญหาที่สอง สัตว์ป่าออกกินพืชไร่ สาเหตุที่สัตว์ป่าออกกินพืชไร่ ก็เพราะว่าอาหารในพื้นที่อุทยานฯมีไม่เพียงพอ หรือมีมากแต่ไม่มีคุณภาพ หญ้าแก่กินไม่ได้ น้ำมีไม่เพียงพอ เพราะอาหารในอุทยานมีไม่พอเพียง เมื่อเราใช้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เราก็ร่วมกันขยายทุ่งหญ้า จัดทำโป่งดิน ฝายน้ำล้น ทำทุ่งหญ้าให้มีหญ้าอ่อนอยู่เสมอ มีอาหารกินอย่างพอเพียงก็จะลดปัญหาลงได้” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ความต้องการของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการให้ทั้งคนและสัตว์ป่าอยู่ร่วมกันได้ และชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่มีนโยบายในการส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วม โครงการอาสาสมัครมัคคุเทศก์ ดังคำบอกเล่าของ คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี ดังนี้

“เราก็ได้เสนอความเห็นว่าจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านกับสัตว์ป่า และเจ้าหน้าที่อยู่ร่วมกันได้ ซึ่งอุทยานมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีอาชีพและรายได้ จึงเห็นว่า น่าจะมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชาวบ้านมีส่วนร่วม” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ได้ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน โดยยินยอมให้ใช้พื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4(คลองปลากั้ง) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และตั้งเป็นชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ขึ้น ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

ภาพที่ 4.8 ศูนย์ประสานงานอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัลลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่

การนำเสนอผลการวิจัยในส่วนของประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และความเป็นมาของ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตั้งแต่เริ่มต้นของอุทยานฯ จนก่อตั้งชมรมที่มาจากการยื่นข้อเสนอของชาวบ้าน ช่วยทำให้มองเห็นภาพรวม และง่ายต่อการทำความเข้าใจในการนำเสนอผลการวิจัยในตอนอื่นๆ โดยเฉพาะในเรื่องของรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งจะนำเสนอในตอนต่อไป

ตอนที่ 2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่

จากการศึกษาข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรม

อาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ นั้น มีรูปแบบการสื่อสาร ปรากฏขึ้น 5 รูปแบบ ดังนี้

- 2.1 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ
- 2.2 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก
- 2.3 รูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย
- 2.4 รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ
- 2.5 รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

2.1 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการเป็นลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ มากำหนด เป็นการสื่อสารที่เกิดจากการสนิทสนมคุ้นเคย และจากความสัมพันธ์ในทางส่วนตัว ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนากัน โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแทบทุกขั้นตอนของการจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ โดยเป็นการสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนด้วยกัน ระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนที่เป็นสมาชิก ระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกด้วยกันเอง รวมทั้ง ระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอก(เจ้าหน้าที่รัฐ)ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

2.1.1 การสื่อสารระหว่างคนในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลคฤเทศก์ตำบลวังหมี่

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการระหว่างประชาชนในตำบลวังหมี่ ด้วยกันเอง ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

- 2.1.1.1 การพูดคุยในวงกินดื่ม
- 2.1.1.2 การบอกปากต่อปาก
- 2.1.1.3 การแจ้งทางโทรศัพท์

2.1.1.1 การพูดคุยในวงกินดื่ม

“ การพูดคุยในวงกินดื่ม” นั้นเป็นการพูดคุยกันกลุ่มเล็ก ๆ ในวงน้ำชา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในช่วงเช้าตรู่ประมาณ 06.00 น. ถึง 08.00 น. ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี โดยเฉพาะผู้ชายมักจะมาชุมนุมกันบริเวณบ้านของผู้เฒ่า และร้านค้าที่อยู่ติดกัน โดยแหล่งใหญ่ที่คึกคักมากที่สุดได้แก่บริเวณ “ศาลาหน้าบ้าน” ของประธานชมรม ซึ่งตั้งอยู่ติดกับร้านค้า และอยู่ตรงข้ามกับทางเข้าหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) และโรงเรียนบุเจ้าคุณ วัดบุเจ้าคุณ ร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมบ้านของกลุ่มผู้นำชุมชน เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านบุเจ้าคุณ และผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จนอาจกล่าวได้ว่า บริเวณดังกล่าวเป็นศูนย์กลางของข้อมูลข่าวสารเรื่องต่างๆ ภายในชุมชน รวมทั้งเรื่องส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีด้วย

การพูดคุยในวงน้ำชาในเรื่องที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ของคนในชุมชนตำบลวังหมีนั้น มักจะเกิดขึ้นที่บริเวณหน้าบ้านของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง หรือ ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ได้รับการเปรียบเทียบจากชาวบ้านว่าเป็นสติปัญญาของชุมชน และเป็นผู้มีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้าน และพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด และบางครั้งจะมีการตั้งวงพูดคุยที่บริเวณหน้าบ้าน นายคำไพ พาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนบุเจ้าคุณ ซึ่งเปิดเป็นร้านค้า ซึ่งชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมจะมานั่งร่วมวงสนทนาด้วย ดังคำบอกเล่าของ “คุณลุงผู้เฒ่า” ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีที่เล่าให้ฟังว่า

“ตอนเช้ามักจะมาที่หน้าบ้านเพื่อพูดคุยกัน เพื่อที่จะเตรียมงานวันเสาร์ อาทิตย์ เพราะจะมีนักท่องเที่ยวมาทุกวันหยุด แต่บางทีก็โทรหากัน ว่ามีงานอะไร ที่ต้องปรับปรุงในอุทยาน บางทีก็มีน้ำชา กาแฟมากินด้วยกัน” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

2.1.1.2 การบอกปากต่อปาก

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า “การบอกปากต่อปาก” เป็นรูปแบบการสื่อสารที่พบได้ทั่วไปในชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบล

วังหมี่ ที่มีขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก และชาวบ้านเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือมีความใกล้ชิดกัน อยู่แล้ว โดยเป็นการบอกเล่าข้อมูลข่าวสาร เช่น การอบรมให้ความรู้ในการเป็นสมาชิกชมรม อาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ การจัดลำดับการให้บริการนักท่องเที่ยว การบอกเล่าเรื่องการชักชวนชาวบ้านเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรม และการบอกเล่าในเรื่องของการให้ ข้อมูลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณพื้นที่ หน่วยพิทักษ์อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ดังคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมที่ได้เล่าให้ฟังว่า

“ ลุงเป็นคนบอกชักชวนให้มาทำที่นี่ ก็ทำหน้าที่พานักท่องเที่ยวคู่สัตว์ แต่ถ้าเจอปัญหา เราก็จะคุยบอกกันถึงการทำงานในหมู่สมาชิกว่าเป็นอย่างไรบ้าง เกิดอะไรขึ้นเล่ากันปากต่อปาก แล้วก็นำปัญหาหรือเรื่องต่างๆเข้าที่ประชุม เวลาที่มีประชุมมัลลเทศก์ ก็จะแจ้งประธานชมรมให้ทราบ” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ผู้พื้นที่แหละก็มาบอกกับชาวบ้านให้ มาเป็นมัลลเทศก์อาสา และชาวบ้านก็บอกกัน ปากต่อปาก ก็เลยอยากลองมางานตรงนี้ดู” (วิรัช วงษ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“พอสมัครเป็นสมาชิกแล้ว เขาก็บอกๆกันมาปากต่อปากว่าจะมีการอบรมมัลลเทศก์ ก็ เห็นคนกันไปทำมีรายได้มากขึ้น แต่ผมไม่ได้ไปทำเพราะไม่ว่าง” (สนิท พินิจนอก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.1.1.3 การแจ้งทางโทรศัพท์

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่า การแจ้งทางโทรศัพท์เป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่ใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างกันของผู้นำ ที่ดูแลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) แล้ว ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงที่ดูแลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็จะใช้วิธีการแจ้งทางโทรศัพท์ให้กับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมให้ทราบว่า วันนี้จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกี่คน และจะพักค้างคืนกี่คน เพื่อให้ชาวบ้านที่เป็นมัลลเทศก์ได้เตรียมความพร้อมในการดูแลนักท่องเที่ยวได้ทันที ดังคำบอกเล่าของประธานชมรม และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรม ที่ได้เล่าให้ฟังว่า

“ ลุงมีตัวแทนเป็นกลุ่มๆ บางทีก็ไปตามกัน แต่ส่วนใหญ่จะใช้โทรศัพท์ โทรหากันว่า วันนี้มีนักท่องเที่ยวกี่คน ถึงคิวใครบ้างที่ต้องไปกับนักท่องเที่ยว บางคนเขาก็ไปตามคิว เพราะรออยู่ที่นั่นอยู่แล้ว แต่บางคนที่มาไม่ได้ เขาก็จะโทรมาบอก เราก็จะให้คนอื่นไปแทน” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“พวกเราก็จะใช้โทรศัพท์ โทรไปบอกกัน เช่นว่ามีประชุม หรือมีนักท่องเที่ยวเขาอยากได้อะไร ให้เราช่วยอะไร จะได้รับบริการเขา แต่บางทีถ้านักท่องเที่ยวเขาไม่พอใจอะไรเรา เราก็จะคุยกัน บางครั้งก็โทรไปเล่าให้กันฟัง” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“บางครั้งในหมู่บ้านเรามีกิจกรรมการปลูกป่า เราก็จะไปช่วยกัน เพราะเราจะได้รับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ เราก็จะชวนกันไปหลายคน บางครั้งก็โทรศัพท์ไปชวนเพื่อนๆ ไปด้วยกัน” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.1.2 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงกับหน่วยงานภายนอก

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.2.1 การคุยนอกรอบ

2.1.2.2 การจับเข้าคุยกัน

2.1.2.1 การคุยนอกรอบ

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า การคุยนอกรอบนั้น เป็นลักษณะของการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งปรากฏขึ้นระหว่างกลุ่มผู้นำที่เป็นประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์อาสาตำบลวังหมี กับเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยในช่วงเริ่มต้นของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้านในตำบลวังหมี ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลาแก้ง) อย่างต่อเนื่อง และมีการจัดประชุมกันบ่อยครั้งระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กับประธานและคณะกรรมการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี และหลังการประชุมอย่างเป็นทางการ มีการพูดคุยกันด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง ระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และผู้นำชมรม

อาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ซึ่งความเป็นกันเองในการพูดคุยปรึกษาหารือกันที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นข้าราชการมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) มานานแล้ว และได้คลุกคลีกับชาวบ้าน ทำให้มีความสนิทสนม และไว้วางใจกัน โดยเฉพาะ บุคคลภายนอกอย่าง นายณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ที่รับผิดชอบในการดูแลหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ 4 (คลองปลากั้ง) ดังจะเห็นได้จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยที่พบว่า หลังมีการหารือ หรือ ประชุมระหว่าง 2 ฝ่ายแล้ว จะมีการรับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งระหว่างนั้นจะมีการคุยกันนอกกรอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งมีคำบอกเล่าจาก ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ และหัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ดังนี้

“เราก็ออยู่กันแบบพี่น้องน้อๆ เวลาจะมีอะไรหัวหน้าแกก็จะมาคุยกัน ปรึกษาหารือ กินข้าวกันไปด้วย แล้วก็เล่าถึงการทำงาน ปัญหาต่างๆ ให้ฟัง” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“แต่ก่อนนี้ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่เราแทบจะตีกันตาย แต่ตอนนี้โครงการแล้วได้อยู่ด้วยกันทำงานด้วยกัน ก็เข้าใจกันดีขึ้น เราก็ปรับตัว เข้าหาชาวบ้านคุยกันนอกกรอบ ให้เขายอมรับทำให้งานง่ายขึ้น” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.1.2.2 การจับเข้าคุยกัน

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า การจับเข้าคุยกันนั้น เป็นลักษณะของการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งปรากฏขึ้นระหว่างประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับหัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 โดยในช่วงตั้งแต่เริ่มแรกของการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือ ด้วยการพูดคุยทำความเข้าใจกับแกนนำของชาวบ้านด้วยความสนิทสนมคุ้นเคย และคอยรับฟังปัญหาของชาวบ้าน และปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกจากการที่กระทิงซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เข้าไปกินพืชไร่ของชาวบ้านจนได้รับความเสียหาย และยังเป็นผู้จัดการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยาน กับชาวบ้านเพื่อระดมความคิด เพื่อแก้ไขปัญหา ให้ชาวบ้านกับกระทิงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งการประชุมร่วมกันครั้งแรกเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2546 จึงทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ให้ความไว้วางใจ ดังคำบอกเล่าของ ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ ที่เล่าให้ฟัง ดังนี้

“นอกจากตัวผมที่มักจะเป็นผู้เสนอปัญหา ยังได้แรงหนุนจากหัวหน้านี้แหละ ที่ให้สถานที่ในหน่วยเป็นที่ตั้งชมรมของเรา เวลามีปัญหาอะไรก็จะคุยกัน อย่างถ้ามีคฤหบดีทำไม่ถูกเขา ก็จะบอกให้เราฟัง แต่ถ้าลูกน้องเขาบางคนที่ไม่ค่อยชอบชาวบ้านทำอะไร เราก็จะจับเข้าคุยกันสองคน” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.2 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ของชาวบ้าน คือ รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทางที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความคิดเห็น การตอบโต้ระหว่างกันมาก ซึ่งรูปแบบการสื่อสารลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในการประชุมอย่างเป็นทางการของผู้นำที่เป็นประธานกับสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจจุเทศก์ตำบลวังหมี่ ซึ่งผู้วิจัยของกล่าวถึงรูปแบบการสื่อสารลักษณะดังกล่าว ต่อไปนี้

2.2.1. การประชุมของกลุ่มผู้นำและสมาชิก ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจจุเทศก์ตำบลวังหมี่

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การประชุมของกลุ่มผู้นำชาวบ้าน ที่เป็นประธานและคณะกรรมการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจจุเทศก์ตำบลวังหมี่ คือ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง อดีตนายตำรวจตระเวนชายแดนเกษียณอายุราชการ ได้รับเลือกเป็นประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจจุเทศก์ตำบลวังหมี่ และให้ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ป่าเข้ามาเป็นรองประธาน และคณะกรรมการ โดย พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์จะทำหน้าที่เป็นประธานการประชุม ร่วมกับชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการ และ สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจจุเทศก์ตำบลวังหมี่

การประชุมอย่างเป็นทางการของประธานชมรม และสมาชิกรุ่นมีขึ้นบ่อยครั้ง โดยมีการส่งจดหมายเชิญการประชุม มีการกำหนดวาระการประชุม และบางครั้งมีการบันทึกการประชุมด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของความเป็นทางการของการประชุมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ในการประชุมยังมีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งในช่วงเริ่มแรกของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดคกฎ ระเบียบกติกา ข้อบังคับ ของชมรม ดังคำบอกเล่า ดังนี้

“ เวลาประชุม ผมก็จะมีหนังสือเชิญ ไปให้ ว่าประชุมเรื่องอะไร วันไหน ส่วนใหญ่จะเป็นแจ้งให้ทราบถึงการแนวทางการปฏิบัติงานของชมรม กฎต่างๆ” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

“เจ้าหน้าที่เขาก็มาปรึกษากับชาวบ้านว่าจะแก้ไขปัญหากระทิงกินพืชไร่วิถีไหน แบบไหน ชาวบ้านก็จะมีประชุมกันทุกเดือน” (สมศักดิ์ มากด่านกลาง , สัมภาษณ์ , 4 ธันวาคม 2549)

บางครั้งในการประชุมมีการนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาแจ้งในที่ประชุม แต่ปัญหาก็แก้ไขได้ยาก ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่า ดังนี้

“เวลาเจอปัญหาในการทำงานเราก็จะคุยกัน แล้วพอประชุมก็จะแจ้งประธานชมรมเพื่อให้แก้ไข เพราะเราเองไปบอกเขายากจริงๆ” (วิรัช วงศ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“นักท่องเที่ยวบางทีเขาก็ชม ก็ดีบ้าง หรือบางครั้งเขากล่าวว่านี่ต้นอะไร มักคุเทศก์บางคนก็ตอบแบบสะใจว่าต้นหมาถาม มันก็แสดงลิเกๆ เขาก็มองว่าตลกดี พอเรารู้เอาเข้าไปถามที่ประชุม เขาก็บอกว่าไม่ได้พูด” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

ส่วนการประชุมในระยะหลังจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื้อหาของการประชุมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากการสัมภาษณ์พบว่าวาระการประชุมจะเน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว การเตรียมรับนักท่องเที่ยว การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งสรุปผลการดำเนินงาน

“การประชุมช่วงหลังจะเป็นการจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยวอย่างของปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว หรือ เรื่องการจัดคิวมัคคุเทศก์ที่บางครั้งจะมีปัญหาถึงคิวคนนั้นแต่คนอื่นได้ไป เราก็ต้องอธิบายแก้ไขปัญหา แล้วให้ทุกคนยึดปฏิบัติ” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.3 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทางที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น การตอบโต้ ระหว่างกันน้อยมาก ซึ่งรูปแบบการสื่อสารลักษณะนี้มักจะเกิดขึ้นในการประชุมอย่างเป็นทางการของสมาชิกอาสาสมัครมัคคุเทศก์อาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และการประชุมระหว่างประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับหน่วยงานภายนอก ได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และ มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอบรรยายรายละเอียดรูปแบบการสื่อสารลักษณะดังกล่าว ดังต่อไปนี้

2.3.1 การประชุมของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การประชุมของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี อันประกอบด้วย ประธานชมรม รองประธานชมรม ที่มีหน้าที่ดูแลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงนั้น มีลักษณะที่เป็นทางการอย่างชัดเจน ซึ่งเห็นได้จากการส่งจดหมายเชิญประชุมให้กับสมาชิกของหมู่บ้านท่องเที่ยวเกือบทุกคน มีการกำหนดวาระการประชุม จากประธานชมรมมัคคุเทศก์อาสา ดังคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมมัคคุเทศก์อาสา ที่เล่าให้ฟังว่า

“เวลาประชุมทุกครั้งผมจะทำหนังสือเชิญสมาชิกให้มาประชุมกันทุกคน ก็จะบอกว่าเรื่องอะไรบ้าง บางครั้งมีหนังสือไปแจ้งแล้ว ผมก็จะโทรศัพท์ไปบอกด้วย บางทีก็พิมพ์ข้อความไปบอกตามบ้าน” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

“เวลาประชุมผู้พันแกจะเป็นคนทำหนังสือแจ้งสมาชิก แล้วก็ประสานบอกกันไปด้วยว่ามีเรื่องอะไร พอถึงเวลาชาวบ้านเขาก็มาประชุมกัน” (ดาวลอย สร้อยกระทิง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมมัคคุเทศก์อาสาที่เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่นั้น จะไม่ค่อยพูดแสดงความคิดเห็น ตอบโต้ หรือซักถามปัญหากันในที่ประชุม เมื่อผู้นำที่เป็นประธานชมรมเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น แต่กลับมีสมาชิกแสดง

ความเห็นกันเพียงไม่กี่คน ในการประชุมประธานชมรมจึงต้องรับบทหนักในการทำหน้าที่เป็นผู้พูดให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็นเสียเองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ที่ได้เข้าร่วมประชุมได้สะท้อนให้เห็นภาพ การมีปฏิริยาโต้ตอบในการสื่อสารน้อย ดังนี้

“เวลามีปัญหา แต่พอประชุมเราก็ไม่ค่อยกล้าพูดเพราะเราเป็นเด็ก บางทีมีผู้ใหญ่บางคนมาแย้งนักท่องเที่ยว เขาใหญ่กว่าเรา เราก็ไม่กล้าพูดให้ฟัง ส่วนใหญ่ก็จะคุยกันเองข้างนอก” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ส่วนใหญ่ก็จะเป็นลุงผู้พั้นนั้นแหละ แก่เป็นหลักในการประชุม เวลามิเรื่องอะไรประชุมกันชาวบ้านก็จะให้แกเป็นคนตัดสินใจ แล้วแต่แก เพราะผู้พั้นแกเก่ง ทำทุกอย่าง” (วิรัช วงษ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

2.3.2 การประชุมระหว่างตัวแทนของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับหน่วยงานภายนอกได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

จากผลการศึกษาวิจัย พบว่า รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อยในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น ยังปรากฏในการประชุมร่วมกันระหว่างตัวแทนชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เข้าร่วมประชุม โดยในส่วนของตัวแทนชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงนั้น ประกอบด้วย พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง คุณดาวลอย สร้อยกระโทก รองประธาน และสมาชิกชมรมบางคน และในส่วนของ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประกอบด้วย คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 คุณไพบูลย์ เอี่ยมละออ หัวหน้าหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลาแก้ง) ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การประชุมร่วมกันระหว่างตัวแทนชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นการประชุมที่เป็นทางการ ดังจะเห็นได้จาก การทำหนังสือเชิญผู้นำชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงเข้าร่วมการประชุม ซึ่งมีการใช้คำว่า “เรียน” เป็นคำเริ่มต้นของการพูดในที่ประชุม

“ในการประชุมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เขาก็จะมีหนังสือเรียนเชิญอย่างเป็นทางการ เวลาเปิดประชุมก็จะบอกว่าเรียนใคร เรื่องอะไรก่อน แล้วค่อยเข้าวาระ” (พ.ต.ท. ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ในการประชุมร่วมกันระหว่างตัวแทนของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กลับพบว่าในการประชุม เช่น การจัดอบรมมักอุทิศที่อาสาเพื่อให้ความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตัวแทนชมรม จะมีปฏิริยาโต้ตอบน้อย แต่จะเป็นเจ้าหน้าที่อุทยานที่มีบทบาทอย่างมากในการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่นความรู้เกี่ยวกับการพานักท่องเที่ยวเข้าไปศึกษาสัตว์ป่าและธรรมชาติ โดยไม่ส่งผลกระทบ โดยตัวแทนชมรมที่เข้าร่วมประชุมมีบทบาทเป็นผู้รับฟังเป็นส่วนใหญ่ และจะแสดงความเห็นบ้างไม่มากนัก เพราะประเด็นที่พูดคุยในที่ประชุมเนื้อหา เป็นวิชาการ แต่บางครั้งการที่ตัวแทนชมรมมีปฏิริยาโต้ตอบน้อย เพราะบางคนมีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ป่า และสัตว์ป่า เพราะเคยเป็นนายพรานล่าสัตว์ หรือ เข้าไปหาของป่ามาก่อน ตามคำบอกเล่าของรองประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“เวลาเขาจัดประชุมเพื่อให้ความรู้ เราก็จะฟังเขา เพราะเราต้องฟังเขาในการให้ความรู้ แต่บางครั้งบางเรื่องเรารู้แล้ว ก็ไม่ต้องพูดอะไร อย่างผมเคยเป็นทหารเก่า เป็นนายพรานเข้าป่ามาก่อน บางเรื่องเรารู้แล้ว เราก็ไม่พูดอะไร” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

2.4 รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ

จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ การสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และป้ายประกาศ ซึ่งประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมักคุเทศก์ตำบลวังหมี ใช้ในการสื่อสารกับสมาชิกชมรมในหมู่บ้าน โดยจากข้อมูลในการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ของประธานชมรมมี เพียงลักษณะเดียว ดังนี้

2.4.1 การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

จากข้อมูลในการสังเกตผู้วิจัยพบว่า ในระยะเริ่มแรกของการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น ผู้นำคือประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงดูแลการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ใช้ประโยชน์จาก สื่อสิ่งพิมพ์และป้ายประกาศ ใน

การให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการเขียน หรือพิมพ์ข้อความต่างๆ ลงกระดาษ และนำมาแปะไว้ที่ป้ายประกาศที่ตั้งอยู่ในบริเวณศาลาภายในบริเวณบ้านประชาชนชมรมที่ใช้ในการประชุม หรือพบปะกับสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

ภาพที่ 4.9 ป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยว

2.5 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล ด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฑลเทศก์ตำบลวังหมี พบว่า มีลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นกระบวนการสื่อสารที่เน้นหนักในการรับฟังความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และให้ความสำคัญกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยดำเนินอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ มิใช่บังคับบุคคลเหล่านั้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยผู้วิจัยพบว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง มี 2 ลักษณะ ดังนี้

2.5.1 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน

2.5.2 การสื่อสารแบบแนวระนาบ

2.5.1 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์เจาะลึก และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า การสื่อสารจากล่างขึ้นบน เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อนในช่วงเริ่มมีการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยเป็นการสื่อสารจากชาวบ้านที่ประสบปัญหากระทิงลงมากินพืชไร่ ต้องการที่จะเจรจากับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เพื่อแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีความขัดแย้งกัน เพราะไม่เพียงชาวบ้านที่ไม่พอใจที่สัตว์ป่าของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ลงมากินพืชไร่ แต่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ก็ไม่พอใจชาวบ้านเพราะ เห็นว่าชาวบ้านบุกรุกเข้ามาถางป่าทำไร่ในที่อุทยานเอง ดังคำบอกเล่าของ คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ดังนี้

“เมื่อก่อนชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่เหมือนไม้เบื่อไม้เมากัน มีเรื่องขัดแย้งกันตลอด”
(ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

“เจ้าหน้าที่เองก็ยังไม่บอกไม่ได้เลยว่าเขตของอุทยานอยู่ตรงไหน แล้วจะมากบอกว่าชาวบ้านบุกรุกที่ได้อย่างไร” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

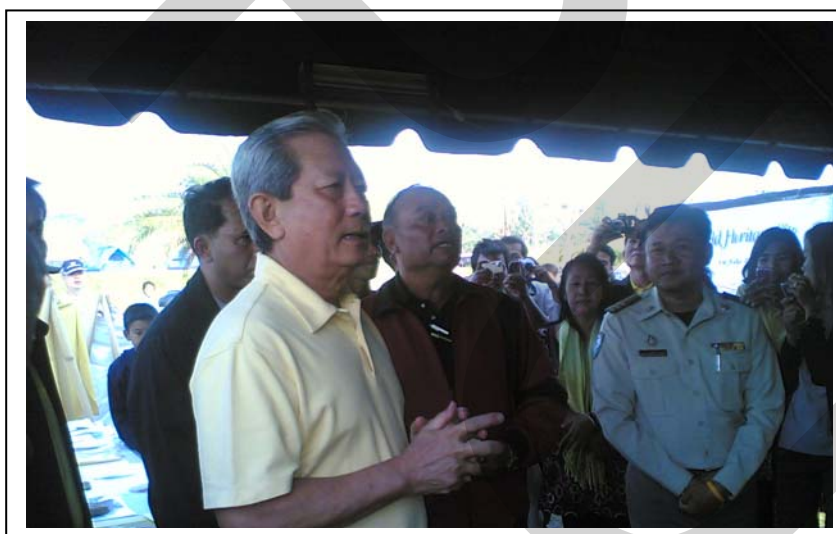
ทั้งนี้การหารือร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อชาวบ้านรวมตัวกัน เพื่อขอประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยผ่านคุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 โดยในวันที่ประชุมร่วมกันครั้งแรก มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งมีพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นประธาน ได้ทราบถึงปัญหาดังกล่าวจึงเข้าร่วมการประชุมด้วย ดังคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

“ส่วนตัวผมเองไม่ได้มีปัญหาเหมือนชาวบ้าน แต่พอรู้ว่ามีการประชุมกัน ก็เลยจะเข้ามาฟังก็พบว่า พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ท่านขอร่วมรับฟังถึงความเดือดร้อนของชาวบ้านด้วย พอมาถึงชาวบ้านก็พูดถึงปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วก็แบ่งกลุ่มชาวบ้านเพื่อช่วยกันคิดว่าจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร ผมซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มก็เลยเสนอว่าเราน่าจะมีทางออก เพื่อให้ทั้งชาวบ้าน และ สัตว์ป่าอยู่ร่วมกัน

ได้ จึงเสนอว่าเราน่าจะทำทุ่งหญ้าให้สัตว์ป่าพวกนี้ และเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยให้ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องพื้นที่ป่าเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

เมื่อทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกันตามข้อเสนอของพ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี และพ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ จึงร่วมกันจัดทำแผนชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังคำบอกเล่าของคุณณรงค์ศักดิ์ ดังนี้

“ผมได้นำข้อเสนอของชาวบ้าน มาหารือ กับพล.อ.สุรยุทธ์ มาก่อนว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร เพราะปัญหากระทิงกินพืชไร่เป็นเรื่องเหนือความควบคุม ดีสามเที่ยงคืน เจ้าหน้าที่ต้องออกไปจุดประทัดไล่ ทางมูลนิธิก็ให้งบมาทำรั้วไฟฟ้า แต่กระทิงก็ยังเข้ามาได้ ตอนหลังพอมีการเสนอเรื่องจัดการท่องเที่ยว และเป็นข้อสรุป เราก็เริ่มเขียนแผนโครงการ โดยมีลุงผู้พันเป็นกำลังสำคัญ” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ภาพที่ 4.10 ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และ หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 รายงาน ผลการดำเนินงานโครงการต่อ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประธานมูลนิธิพิทักษ์อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่

เมื่อได้เริ่มส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกัน พ.ต.ท.ศักดิ์ศักดิ์ เทพกลาง ได้รับเลือกจากชาวบ้านให้เป็นประธานชมรม โดยจะเป็นตัวแทน ชาวบ้าน เพื่อร่วมดำเนินการวางแผน การจัดการท่องเที่ยวร่วมกับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และประธานชมรมเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรม เช่น การกำหนดตารางอันดับการนำเที่ยวของสมาชิก และการแบ่งรายได้ในการนำเที่ยว เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสได้รับรายได้อย่างเท่าเทียมกัน

ภาพที่ 4.11 สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ขณะรอให้บริการนักท่องเที่ยว

ขณะที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นผู้สนับสนุนการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งจัดอบรม สัมมนา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการให้บริการนักท่องเที่ยว ดังคำบอกเล่าของ คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ดังนี้

“อุทยานจะทำหน้าที่สนับสนุนด้านอุปกรณ์ แรงงานเพื่อช่วยเหลือ เช่น ช่วยกันสร้างหอดูกระทิง ส่องสัตว์ จนมีหอเสร็จ” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

2.5.2 การสื่อสารแนวระนาบ

จากการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยยังพบข้อมูลว่า ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังมีลักษณะการสื่อสารแนวระนาบ ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของบุคคลที่กระตือรือร้น เป็นการปรึกษาหารือร่วมกัน เกี่ยวกับเรื่องราวที่มีความเฉพาะในแต่ละชุมชน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องมักเข้าร่วมการปรึกษาหารือในขั้นตอนต่างๆ นับตั้งแต่การรับรู้ การทำความเข้าใจร่วมกัน ตลอดจนการได้รับผลต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ระยะเวลายาว และดำเนินการร่วมกับสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชน มีความเท่าเทียมกันในชุมชน อันส่งผลให้กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดสำนึกร่วมและความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมลักษณะนี้ ระหว่าง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และสมาชิกชมรม กับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เพื่อร่วมกันแสวงหาการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวและยั่งยืน สมาชิกชมรมรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยผู้วิจัยขอล่าวถึงรายละเอียดการสื่อสารแนวระนาบ ดังนี้

2.5.2.1 การสื่อสารระหว่างชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่กับหน่วยงานภายนอก

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า การสื่อสารแนวระนาบเกิดขึ้นระหว่างชมรมมัคคุเทศก์อาสาสมัครกับหน่วยงานภายนอก ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มักเกิดขึ้นบ่อยครั้ง คือการหารือ และพูดคุยร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง รวมทั้งสมาชิกของชมรม โดยเป็นการหารือถึงขั้นตอนต่างๆในการจัดการการท่องเที่ยว ดังคำบอกเล่าของคุณณรงค์ดี นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ดังนี้

“พวกเราก็จะเป็นแบบนี้แหละครับ เวลาได้อยู่ที่หน่วยก็จะคุยกันตลอด ว่าเราจะเตรียมการรับนักท่องเที่ยวอย่างไร อุปกรณ์ยังขาดเหลืออะไรบ้าง อย่างกล้องดูนก หรือหอดูกระทิง ต้องสร้างให้พร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต เพราะ ตอนนี้ นักท่องเที่ยวเริ่มมากขึ้น คนที่เคยมาเที่ยวเขาบอกต่อกันไปเราเองก็ช่วยกันคิดว่าทำอย่างไรจะให้นักท่องเที่ยวเรารู้จักที่นี่”
(ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

“ผมก็จะหารือกับหัวหน้าเขา ว่าเราน่าจะหางบประมาณมาสร้างทางให้ยาวเพิ่มอีกสักหน่อย เพื่อเวลาหน้าฝนเขามาเที่ยวก็จะได้เอนะและ ก็ให้แรงของเจ้าหน้าที่กับสมาชิกชมรมนี้แหละช่วยกันสร้าง ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน” (พ.ต.ท.ศักดิ์สิทธิ์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ภาพที่ 4.12 หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 และประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงให้ข้อมูลกับผู้วิจัย

2.5.2.2 การสื่อสารระหว่างชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่กับผู้นำชุมชน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่า การสื่อสารแนวระนาบที่เกิดขึ้นระหว่าง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ กับ ผู้นำชุมชน นั้น มีขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งเห็นชัดมากที่สุด คือ การสื่อสารแนวระนาบที่เกิดขึ้นกับ นายคำไพ พาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ และนักเรียนโรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ติดกับพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) มากที่สุด จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมพบว่าประธานชมรมมัคคุเทศก์อาสา จะเข้าไปพูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นประจำทุกสัปดาห์ถึงการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนได้เรียนรู้ และ มีความรู้สึกเป็นส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนด้วยการสมัครเป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังคำบอกเล่าของผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ ดังนี้

“โรงเรียนตั้งอยู่ในเขตที่มีการท่องเที่ยว เราจึงร่วมกันสนับสนุนเด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอบรม ให้ความรู้ เพราะประชาชนชมรมเป็นประธานการศึกษาของโรงเรียนอยู่แล้วด้วย ผมก็จะประสานงานกัน และให้นักเรียนไปร่วมเป็นมัคคุเทศก์อาสาในวันเสาร์ อาทิตย์” (คำโพ พาลี, สัมภาษณ์ , 6 ธันวาคม 2549)

นอกจากนี้การสื่อสารแบบแนวระนาบยังเกิดขึ้นระหว่าง ประธานชมรมมัคคุเทศก์อาสา กับ องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือการประสานงานเพื่อของบประมาณ จากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนการสร้างถนน การจัดอบรมให้ความรู้ และช่วยในการจัดบอร์ดประชาสัมพันธ์ เผยแพร่การการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังคำบอกเล่าของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ดังนี้

“ อบต. ก็ดูแลช่วยเหลือด้านงบประมาณ ช่วยสร้างถนน กับ ประชาสัมพันธ์เวลามี นิทรรศการเผยแพร่ การอบรมเราก็สนับสนุน คนที่เสนอของบประมาณก็คือผู้พัน” (อนนท์ ปิ่นเปา, สัมภาษณ์ , 5 ธันวาคม 2549)

บางครั้งเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยว ซึ่งมัคคุเทศก์อาสาใช้ในการนำนักท่องเที่ยวเข้าไปเดินป่า เพื่อไปยังน้ำตกวังเหว ซึ่งเป็นน้ำตกที่สวยงาม และเป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยวในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 ดังคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ดังนี้

“ มัคคุเทศก์อาสา ก็จะใช้งบของอบต. ล่าสุด 20,000 บาทในการพัฒนาเส้นทางให้ สะดวกกับการเดิน 1 คน ก็ชาวบ้าน กับมัคคุเทศก์ และอบต. เข้าไปช่วยกัน เป็นโครงการพักค้างคืน ที่นั่น 2 คืน ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และรู้สึกว่ที่นี่คือ บ้านที่เราต้องช่วยกันดูแล” (สุกัญญา จุ้ยมูล, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

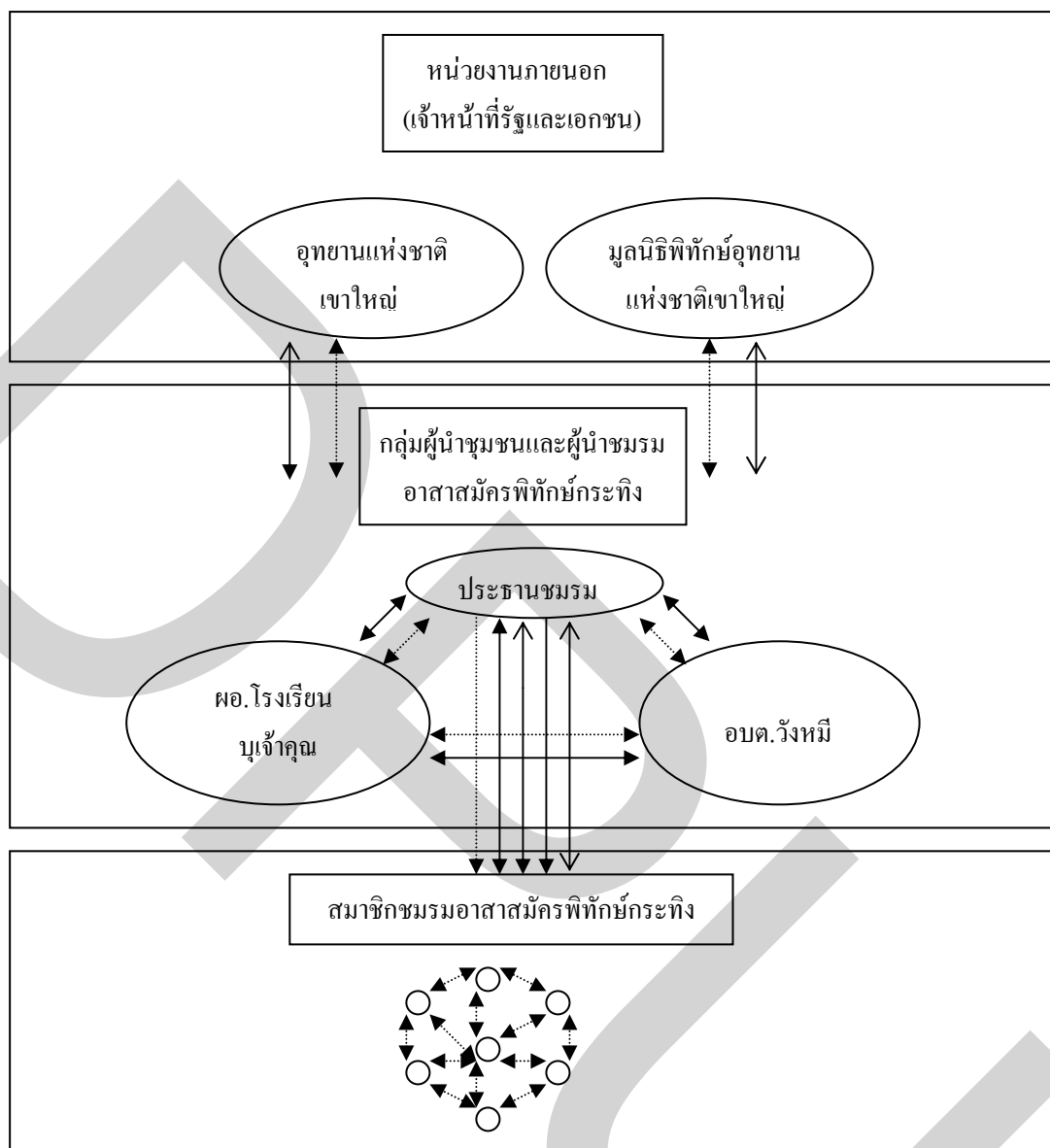

ภาพที่ 4.13 เจ้าหน้าที่ อบต.วังหมี และชาวบ้าน ร่วมกันพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.14 น้ำตกวังเหว จุดเด่นของการเดินป่าค้างคืน

ผลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ขอชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสรุปเป็นภาพแสดงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ดังนี้

- หมายเหตุ
- (1) $\longleftrightarrow$ หมายถึง รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ
  - (2) $\longleftrightarrow$ หมายถึง รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก
  - (3) $\longleftrightarrow$ หมายถึง รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย
  - (4) $\longrightarrow$ หมายถึง รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ
  - (5) $\longleftrightarrow$ หมายถึง รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 4.15 แสดงรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยอยู่ 2 ปัจจัยด้วยกัน ที่นำไปสู่การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

3.1 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกได้แก่ปัจจัยที่เป็นบริบท(สิ่งแวดล้อม)ภายนอกของชุมชนที่มีความสำคัญในการช่วยส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดังนี้

- 3.1.1 นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- 3.1.2 นโยบายของมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- 3.1.3 การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชน

3.1.1 นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย พบว่า หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) เริ่มขึ้นเมื่อปี 2538 ด้วยปฏิบัติการชุมชนสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยมุ่งไปที่ชาวบ้านในหมู่บ้านเชิงเขาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือบ้านบุญเจ้าคุณ ที่เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2509 และเมื่อปี พ.ศ. 2542 และได้แยกหมู่บ้านขึ้นใหม่ เรียกว่า “บ้านคลองปลากั้ง”

หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 ได้เริ่มสัมผัสกับชาวบ้าน ด้วยการนำโครงการปลูกป่า เอฟพีที 5 มาเป็นตัวเชื่อมกับชุมชน ในปี พ.ศ. 2538 ถึง 2548 ทำให้ความสัมพันธ์กับชุมชนดีขึ้นเรื่อยมา เพราะมีป่าไม้ สัตว์ป่า และธรรมชาติที่ร่มรื่น นอกจากนี้ยังทำให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ได้รู้ปัญหาของชาวบ้านมากขึ้น

ภาพที่ 4.16 โครงการปลูกป่าครั้งแรกในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

เมื่อปัญหาของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น เพราะ มีสัตว์ป่า เช่นกระทิง กวาง เข้าไปขโมยกินพืชไร่ ของชาวบ้าน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่ง ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ได้ ประชุมและได้ข้อสรุปร่วมกัน ที่จะให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมด้วยการท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จึงมีนโยบายที่จะให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2547 และมีการตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงขึ้นมา

ภาพที่ 4.17 บริเวณที่ทำกร หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีนโยบายในการในการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชนที่อยู่ตามเชิงเขาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยในปี พ.ศ. 2548 ได้จัดโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ในบางตำบลที่อยู่รอบแนวเขตอุทยาน เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทของการเป็นผู้นำเที่ยว หรือเป็นนักสื่อความหมาย ที่บรรยายเรื่องราวต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยเสริมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว อันจะเป็นประโยชน์ที่จะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นได้มองเห็นความสำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่อีกทางหนึ่งด้วย วัตถุประสงค์ของนโยบายในการฝึกอบรมอาสาสมัครมัคคุเทศก์อาสา มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
2. เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ราษฎร
3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนท้องถิ่นและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดแนวร่วมในการอนุรักษ์ต่อไป

คุณดวงหทัย เรืองเกษม เจ้าหน้าที่สื่อความหมาย อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้เล่าถึงนโยบายในการจัดโครงการอบรมอาสาสมัครมัคคุเทศก์อาสา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดังนี้

“อุทยานต้องการแก้ไขปัญหาดูแลการนำชาวบ้าน ที่เคยเข้าป่าล่าสัตว์ หางของป่า ไม้หอม ให้มาเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่” (ดวงหทัย เรืองเกษม, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2549)

3.1.2 นโยบายของมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นองค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้น โดยประกอบด้วย นักธุรกิจ ทหาร ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนที่ห่วงใยอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มูลนิธิจึงต้องการเป็นสื่อกลาง และเวทีรองรับความห่วงใยของผู้คนที่มิต่ออุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

มูลนิธิอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นประธานกิตติมศักดิ์ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นประธานกรรมการจึงได้ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในโครงการพิทักษ์กระทิงในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ซึ่งเป็นหน่วยที่ตั้งอยู่รอบนอกอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เพราะบริเวณหน่วยมีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ เป็นที่อาศัยหากินของกระทิง โดยเชื่อว่าเป็นกระทิงที่เขาแผงม้าประมาณ 30 ตัว รูปแบบของการสนับสนุนมีลักษณะของตัวแทนภาคเอกชน ทำ

หน้าที่ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน สร้างเครือข่ายงานและเป็นเวทีการระดมข้อมูล และสร้างจิตสำนึกให้ราษฎรในพื้นที่ ความรู้ ความคิดเห็น อันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานเพื่อพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ให้คงความสมบูรณ์ โดยวัตถุประสงค์ของโครงการพิทักษ์กระทิงในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) มีดังนี้

1. กระทิงมีความปลอดภัย และอาศัยในพื้นที่ สามารถสืบพันธุ์ต่อไปได้
2. ราษฎรมีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์เพื่อพิทักษ์กระทิง
3. ราษฎรมีรายได้จากการท่องเที่ยวและศึกษารธรรมชาติ
4. เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน

จากนโยบายของมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่มีความชัดเจนในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทำให้โครงการมัคคุเทศก์อาสาได้รับการส่งเสริม และสนับสนุน โดยเข้ามาส่งเสริมตั้งแต่ ชาวบ้านในชุมชนได้ประชุมหารือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อหาทางแก้ไขปัญหกระทิงกินพืชไร่ของชาวบ้าน จนกระทั่งชาวบ้านได้มีข้อเสนอ และสรุปร่วมกันกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมูลนิธิที่จะส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้ชาวบ้าน และสัตว์ป่าอยู่ร่วมกันได้ ดังคำบอกเล่าของพ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“มูลนิธิเขาก็ช่วยเหลือ โครงการ พล.อ.สุรยุทธ์เข้ามาตั้งแต่วันที่เรามาประชุมกัน ก็สนับสนุนงบประมาณบ้าง อย่างเราคาดพวกกลิ้งคุณก หรืออะไร ก็บอก ตอนนี้ท่านเป็นนายกกว่าจะของงบประมาณเพิ่ม” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ทั้งนี้การของบประมาณสนับสนุนของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ประสบความสำเร็จได้ ดังคำบอกเล่าของ ประธานชมรม ดังนี้

“ท่านจะเป็นกันเอง ตลอด มีความสนิทสนม จะเดินป่าและให้มัคคุเทศก์นำทาง ถ้าสุดเจอกันที่คอนเสริตเขาใหญ่ ท่านก็เข้ามาเยี่ยม คุยกัน จึงได้รายงานผลการดำเนินงานของชมรมช่วง 2 ปีที่ผ่านมาให้ทราบ ปรากฏท่านตอบอนุมัติเงิน 140,000 บาท เอามาปรับปรุงแปลงหญ้า ซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องส่องสัตว์อีก 1 ชุด และสร้างสำนักงานชั่วคราว” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

ภาพที่ 4.18 ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง รายงานการดำเนินงานให้พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ประธานมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ทราบ

นอกจากการสนับสนุนด้านงบประมาณแล้ว มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ยังได้จัดงานสัมมนาเรื่อง “โครงการอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่” เพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และชาวบ้าน ที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

3.1.3 การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชน

การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชนถือได้ว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นที่รู้จัก และช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทสถานีโทรทัศน์ ซึ่งจะมีบทบาทอย่างมากในการเข้ามาบันทึกภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในเขต หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) เพื่อนำไปออกอากาศ ทำให้นักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้รู้จัก และเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ดังคำบอกเล่าของ ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ดังนี้

“แต่ก่อนนี้ยังไม่ค่อยมีคนรู้จัก นักท่องเที่ยวก็มีแค่วันเสาร์ อาทิตย์ บ้าง แต่ก็ยังไม่มากเท่าไร สื่อมวลชนจึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะช่วยเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวให้เข้ามาที่นี่” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

คุณณรงค์ศักดิ์ นามตาปี หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ยังได้กล่าวเสริมถึงเรื่องนี้อีกว่า

“ถ้ามีสื่อเอาไปเผยแพร่หลายๆ คนก็จะรู้จักกันมากขึ้น ก่อนหน้านี้เคยมีรายการของไอทีวีมาทำ ก็เริ่มมีคนมาเที่ยวกันหน่อย” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

รายการโทรทัศน์ที่เคยเข้าไปบันทึกภาพ และได้ออกอากาศจนทำให้นักท่องเที่ยวสนใจ และได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี ด้วยการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น เช่น

- รายการข่าวเช้าไอทีวี ของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ที่ได้ทำการบันทึกภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อออกอากาศ ในปี พ.ศ. 2549

- รายการเนวิเกเตอร์ ของ คุณ เจษฎาภรณ์ ผลดี ได้มาบันทึกภาพการดูกระทิงที่หอส่องสัตว์ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง และการเดินป่าเพื่อไปสู่เป้าหมายคือ น้ำตกวังเหว ซึ่งเป็นน้ำตกที่สวยงาม โดยใช้เวลาในการเดินทาง 2 วัน และตลอดเส้นทางนักท่องเที่ยวได้ใช้บริการของมัคคุเทศก์อาสา และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นำทางตลอดเส้นทาง สำหรับรายการเนวิเกเตอร์ ได้ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2549

ภาพที่ 4.19 คุณเจษฎาภรณ์ ผลดี ถ่ายทำรายการเนวิเกเตอร์ที่น้ำตกวังเหว

ภาพที่ 4.20 หอดูกระทิง ในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

รายการที่กล่าวมาเป็นรายการโทรทัศน์ทั้งหมดที่เคยทำการบันทึกภาพ และได้ ออกอากาศ โดยรายการที่ได้รับความนิยม และได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ด้วยการโทรศัพท์มาสอบถามที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) และสอบถาม ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงแล้ว ยังตอบรับด้วยการเดินทางมาเยี่ยมชม และพักค้างใน สถานที่จริง ซึ่งประธานชมรมมีคุณเทศก์อาสา เล่าให้ฟังว่า

“หลังออกรายการเนวิเกเตอร์ โทรศัพท์เข้ามาสอบถามทั้งวันว่าจะมาอย่างไร เกี่ยว ously อย่งไร มีอะไรบ้าง เราก็บอกเขาไป เขาก็บอกว่าสนใจจะเดินทางมาท่องเที่ยวเมื่อไหร่” (พ.ต.ท. ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

นักท่องเที่ยวที่ได้เดินทางมาท่องเที่ยวที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 ได้กล่าว เสริมเรื่องนี้อีกทางหนึ่งว่า

“ หลังดูรายการเนวิเกเตอร์ รู้สึกน่าสนใจ และได้เห็นถึงความสวยงามของธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์ ทำให้รู้สึกว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ทรหดได้รสชาติ โดยเฉพาะระหว่างทางที่จะไปน้ำตกวังเหว เป็นจุดขาย แต่น่าจะคุ้ม เพราะมีการให้ความรู้ในการเดินป่าด้วย” (ศรัณย์พัชร สุจนทีธรรม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ การนำเสนอรายการดี ทั้งการถ่ายทำ และตัวพิธีกร เรายังชอบท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้รู้สึกอยากสัมผัส เพราะเป็นช่วงที่อากาศเย็นบางที่คนมองว่าเขาใหญ่เป็นมรดกโลก มีนักท่องเที่ยวเข้าไปมาก แต่บางที่ไม่มีคนรู้อย่างมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เราสามารถเข้าไปสัมผัสถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติ” (สุเมธดา บุญคุ้ม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

3.2 ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในได้แก่ ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ที่มีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีดังนี้

3.2.1 สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

3.2.2 วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน

3.2.3 ผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ

3.2.1 สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชาวบ้านตำบลวังหมี่นั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องพิจารณา และถือเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่มีความสำคัญในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นก็คือ สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะเมื่อเดินทางถึงบริเวณตำบลวังหมี่ จะได้พบกับถนนที่คดเคี้ยวอยู่รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะได้พบเห็นกับความงดงามของทิวทัศน์ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.21 เส้นทางเรียบอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง

ภาพที่ 4.22 บรรยากาศยามเย็นบริเวณอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง

พื้นที่ของชุมชนที่อยู่ติดกับหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) มีลักษณะของธรรมชาติที่สมบูรณ์ และยังมีสัตว์ป่าที่หายาก ได้ยาก ลงมาหาอาหารในบริเวณทุ่งหญ้า ใกล้เคียง เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะนักท่องเที่ยวจะได้ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ซึ่งอยู่ใกล้สำนักงานหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร โดยนักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ไม้หลายชนิด พืชสมุนไพร ร่องรอยการ

อยู่อาศัย การหาถิ่นของสัตว์ป่า กระตัง หมี่ กวาง กระรอก และศึกษาโป่งเทียม โป่งกวาง และนกหลายชนิด

ภาพที่ 4.23 มัคคุเทศก์อาสา กำลังชี้ให้เห็นรอยเล็บหมีที่ปรากฏอยู่บนต้นไม้

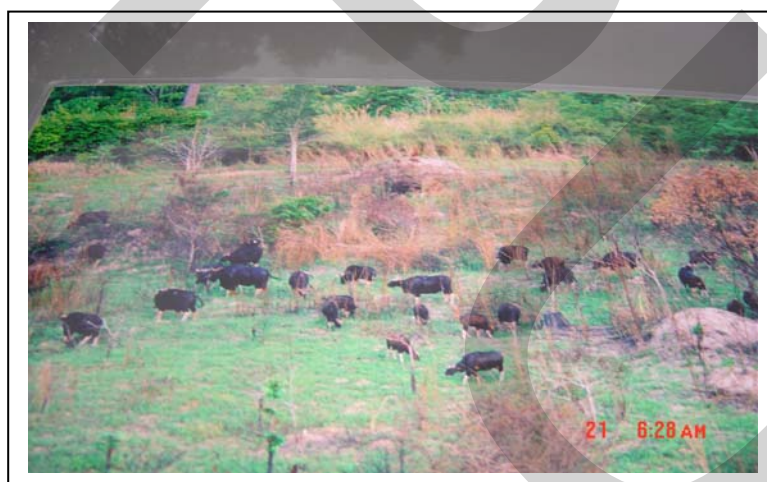
ภาพที่ 4.24 รอยเท้ากระตังที่ปรากฏอยู่ใกล้กับหลุมกระตัง

ในช่วงเวลาเย็นตั้งแต่ 16.00 น. ถึง 18.00 น. เป็นช่วงเวลาที่กระตังจะออกมาหาอาหาร บริเวณทุ่งหญ้า ทำให้นักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสเห็นกระตัง บางครั้งฝูงกระตังเคยออกมาให้

นักท่องเที่ยวได้เห็นถึง 39 ตัว หรือบางครั้งอาจจะเห็นเพียง 3 ตัว หรือไม่เห็นเลย ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวที่ต้องทำตามมัคคุเทศก์แนะนำ เช่น ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามใช้น้ำหอม และห้ามใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาด แต่สิ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสอย่างแน่นอนระหว่างรอดูกระทิง คือทิวทัศน์ที่งดงาม และสภาพอากาศที่บริสุทธิ์

ภาพที่ 4.25 สภาพทิวทัศน์ที่มองลงมาจากหอดูกระทิง

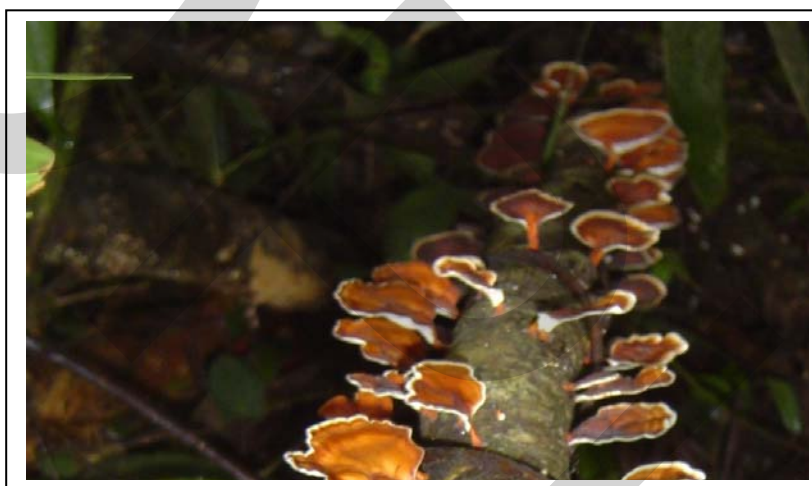
ภาพที่ 4.26 ฝูงกระทิงที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2547

กระทิง หรือ เมย มีชื่อสามัญว่า GAUR ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า BOSGAURUS SMITH รูปร่างคล้ายควาย ผิวหนังและขนสีดำ ช่วงขาจากหัวเข่าลงไปถึงเท้ามีผิวหนังและขนสีขาว มีกlib เล็บเท้าสองกlib สีดำ ลำตัวสูงประมาณ 180 ถึง 200 เซนติเมตร ลำตัวยาวประมาณ 200 ถึง 250 เซนติเมตร น้ำหนัก 600 ถึง 1,000 กิโลกรัม ตัวผู้มีรูปร่างสูงใหญ่ มีกlibามเนื้อบนสันหลัง เรียกว่า

หนอก มีแผ่นผ้งผืดอยู่ใต้หน้าอก หน้าผากมีผิวหึ่งและขนสีขาว คล้ายไบโพธิ์ อาศัยอยู่ในป่ารกที่บชอบอยู่เป็นฝูง มีหัวหน้าผง ออกหากินตอนย่ำค่ำ ไปถึงรุ่งเช้าแล้วหลบซ่อนตัวในป่า ชอบหากินในทุ่งหญ้าป่าโปร่ง กินดินโป่ง ใบไม้ เปลือกไม้ ผลไม้ เถาวัลย์ ไบกล้วยป่า หนอไม้ ต้นข้าวโพด กระทั่งอุ้มท้อง 9 เดือน ออกลูกใหม่มีสีน้ำตาล โตขึ้นจะมีสีดำ อายุเฉลี่ยประมาณ 35 ถึง 40 ปี

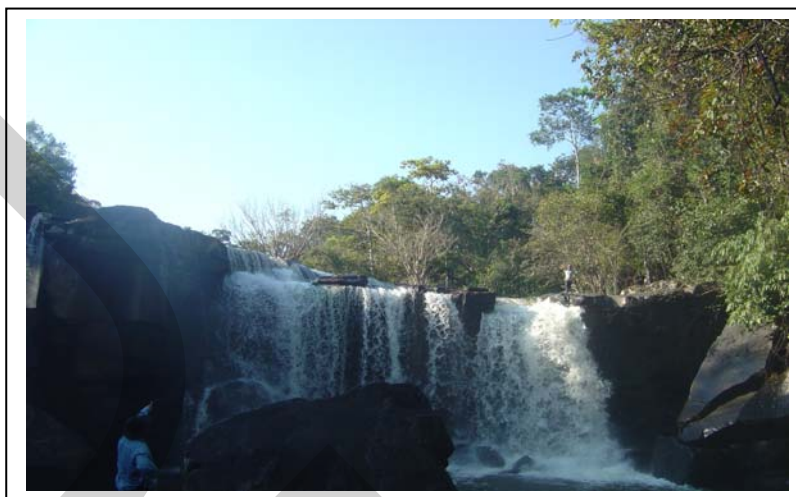
การเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการผจญภัยด้วยการเดินป่า เพื่อสัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด จะต้องใช้เวลาในการเดินป่าประมาณ 8 ชั่วโมงและพักค้างคืนอย่างน้อย 2 คืน จึงจะถือว่าคุ้มค่าการเดินทาง ซึ่งระหว่างทางจะต้องเดินเท้าไปตามป่าเขา ซึ่งจะได้พบกับไม้ป่าที่หาชมได้ยาก เพราะจะมีเฉพาะในป่าลึกที่ธรรมชาติยังสมบูรณ์อยู่เท่านั้น เช่น เห็ดที่มีสีส้มสวยงาม นกนานาชนิดตลอดเส้นทาง

ภาพที่ 4.27 เห็ดป่าที่พบระหว่างเส้นทางเดินป่าบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4

เมื่อเดินทางไปไต่ระดับความสูงขึ้นไปจนถึงภูเขากำแพง จะพบพื้นที่ราบบนหลังแป่ที่มีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ แซมด้วยดอกไม้ป่า กล้วยไม้ป่า และ จากนั้น จะพบกับน้ำตกวังเหวซึ่งเป็นน้ำตกที่สวยงาม ดังคำบอกเล่าของ หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ดังนี้

“นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินป่า และมีเวลาพักหลายวัน ก็จะชอบไปที่พักค้างคืนแถวน้ำตกวังเหว เพราะเป็นน้ำตกที่สวยงาม ซึ่งหากนักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปสัมผัส จะต้องใช้ความอดทน และมีใจรักในการเดินป่าซึ่งใช้เวลา ถึง 8 ชั่วโมง จึงจะได้สัมผัสกับธรรมชาติแท้ๆ” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ภาพที่ 4.28 น้ำตกวังเหว

ในปัจจุบันพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี กำลังสำรวจเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในพื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ด้วยการศึกษเส้นทางไปยังน้ำตกน้ำตกขุนโจนเพิ่มอีก เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ดังคำบอกเล่าของ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี ดังนี้

“ตอนนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนสำรวจน้ำตกขุนโจนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ของชุมชน ซึ่งอยู่ระหว่างศึกษาเส้นทาง เพราะน้ำตกแห่งนี้ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก และอยู่ในเขตรับผิดชอบของ อบต.วังหมี” (สุกัญญา จุ้ยมูล, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ภาพที่ 4.29 อบต.วังหมีสำรวจเส้นทางไปน้ำตกขุนโจร

3.2.2 วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง สลับซับซ้อน ทำให้มีอากาศดี เย็นสบายเกือบทั้งปี หน้าฝนมีฝนตกชุก และมีหมอกมาก ทำให้อำเภอวังน้ำเขียวมีคำขวัญประจำอำเภอว่า “วังน้ำเขียว เมืองหนาว ภูเขามากมาย น้ำตกหลากหลาย ผลไม้นานาพันธุ์ แคนสวรรค์เมืองหมอก” ซึ่งคนส่วนมากที่เคยมาเที่ยวได้เปรียบเทียบกับที่นี่ว่า “สวีตเซอร์แลนด์แดนอีสาน” ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง บางคนก็เข้าไปหาของป่า และล่าสัตว์ เพื่อนำมาขาย สร้างรายได้ ถือเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังคำกล่าวของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“แต่ก่อนนี้ชาวบ้านที่นี่เขาอยู่กันมา ก็เข้ามาจับจองพื้นที่ ทำไร่ ทำสวน กันไป บางคนก็มีความชำนาญในการเข้าป่า หาของป่ามาขายบ้างพวกไม้หอม หรือล่าสัตว์” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์ ,5 ธันวาคม 2549)

“ช่วงว่างจากทำไร่ บางคนก็จะเข้าป่ายิงนก ล่าสัตว์ เอามาเป็นอาหารบ้าง ขายบ้างเป็นรายได้” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

จากวิถีชีวิตเดิมของชาวบ้านที่มักเข้าไปหาของป่า ทำให้เกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ เช่นเดียวกับชาวบ้านที่ไม่พอใจที่มีกระทิงของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เข้าไปกินพืชไร่ เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ข้อสรุปที่ช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อให้สัตว์ป่าอยู่ได้ และชาวบ้านมีรายได้ จนเกิดการตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงเพื่อร่วมกันระหว่างชาวบ้านและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพปลูกพืชไร่ เริ่มประกอบอาชีพเสริมด้วยการ เป็นสมาชิกชมรม และมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมบางคน ได้ใช้ประสบการณ์จากวิถีชีวิตเดิมที่เคยเข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่า มาใช้ประโยชน์ในการนำนักท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ ดังคำบอกเล่าของ รองประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“ผมใช้ประสบการณ์ที่เราเคยเข้าป่า รู้จักพื้นที่เป็นอย่างดี เวลาพานักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวผมก็จะบอกเขาว่าเราต้องทำอะไรบ้าง ตรงไหนที่ต้องระวัง และยังให้ความรู้เวลาเขาถามเราก็ตอบได้ เช่นว่านี่ต้นอะไรเรารู้อยู่แล้วเราก็จะบอกเขา” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

เมื่อชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นจุดขาย ทำให้ช่วงว่างจากงานทำไร่ ชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน เริ่มเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย ซึ่งบางคนได้สมัครเป็นสมาชิกของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และได้รับการฝึกอบรม แต่กลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มีรายได้มาจากการเป็นมัคคุเทศก์ เพราะมัคคุเทศก์ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชายหรือเด็ก ที่มีประสบการณ์ และมีความคล่องตัว ในการให้บริการนักท่องเที่ยว รายได้ของกลุ่มแม่บ้านจึงมาจากการขายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวเมื่อนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามาเป็นจำนวนมาก ดังคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“งานของกลุ่มแม่บ้านเขาก็จะมี อย่างช่วงนี้ก็จะมาช่วยทำอาหารขายที่อุทยาน เวลาמיແກມາครั้งคราว บางทีก็มีนวดแผนโบราณ แม่บ้านเขาไปเรียนกันมาเอง เราก็ไปติดต่อเวลาที่นักท่องเที่ยวเขาต้องการ” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2550)

คุณสนิท วงศ์แดง ซึ่งเป็นแม่บ้าน ได้กล่าวเสริม ดังคำบอกเล่า ดังนี้

“ถ้ามีเวลาเขามาตั้งอาหารกล่องให้นักท่องเที่ยว เราก็มีรายได้ อย่างวันเสาร์ อาทิตย์ วันหยุด สงกรานต์ เขามากันเยอะ เราก็ไม่เหงา มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น” (คุณสนิท วงศ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ผลจากการวิจัย ผู้วิจัยยังพบว่า แม้จะมีการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้าน แต่ยังไม่มีการผลิตสินค้าที่เป็นจุดขายของหมู่บ้านขึ้นมา ดังคำบอกเล่าของคุณคำไพ พาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบุเจ้าคุณ ดังนี้

“ตอนนี้เขาก็มีส่วนร่วมเรื่องมัคคุเทศก์ แต่รายได้จากผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ของฝากยังไม่เป็นรูปธรรม” (คำไพ พาลี, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

การทำธุรกิจโฮมสเตย์ เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านที่มีความพร้อมปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ด้วยการปรับปรุงบ้านพักอาศัยของตนเอง เป็นโฮมสเตย์ ให้บริการนักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับชีวิตชนบท ด้วยการพักอาศัยกับเจ้าของบ้านแทนการไปพักรีสอร์ท จุดเริ่มต้นของโฮมสเตย์มาจาก พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง เป็นผู้ริเริ่มให้ชาวบ้านมีรายได้ จึงติดต่อกับสถาบันราชภัฏนครราชสีมา เข้ามาให้ความรู้ หลังจากมีการทดลองทำแล้วจะมีการประเมินจากทางจังหวัด และมอบประกาศนียบัตรให้กับโฮมสเตย์ที่ได้มาตรฐานตามที่กำหนด ดังคำบอกเล่าของคุณไพบูลย์ สังข์ไทย ประธานชมรมโฮมสเตย์ ซึ่งได้รับประกาศนียบัตรรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ดังนี้

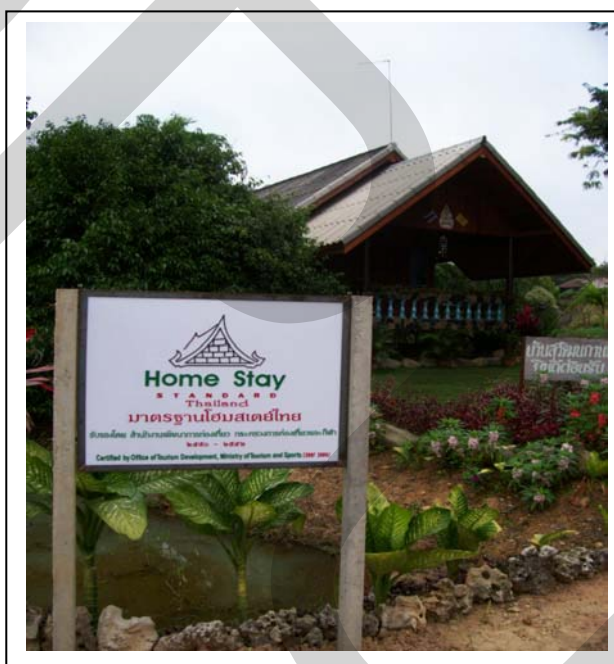
“ผู้พันเป็นคนริเริ่มดำเนินการครั้งแรก แต่ยังไม่สำเร็จเท่าไร พอมีการอบรมทางอาจารย์เขาก็ให้ทดลอง บอกให้ผมดำเนินการเลย ก็เลยไปชักชวน แต่บางคนเขาก็ไม่ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย เพราะเพราะการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาอยู่ด้วย เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ทำให้เขารู้สึกลำบาก” (ไพบูลย์ สังข์ไทย, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ยังมีความเกี่ยวข้องกัน กับธุรกิจโฮมสเตย์ โดยจากการสัมภาษณ์เจาะลึกของผู้วิจัย พบว่า สำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ต้องการพักในพื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ประธานชมรม

อาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมรดกเทศก์ตำบลวังหมีจะเป็นผู้แนะนำที่พัก ว่าต้องการแบบไหน ซึ่งหากนักท่องเที่ยวต้องการพักโฮมสเตย์ ก็จะแนะนำว่าควรพักบ้านใคร

“ ถ้านักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวที่หน่วย แต่อยากจะอยู่โฮมสเตย์ ผมก็จะแนะนำให้มาที่นี่ เพราะเขาได้มาตรฐาน เราก็จะได้ช่วยชาวบ้านให้เขามีรายได้” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ ความสัมพันธ์ระหว่างโฮมสเตย์ กับชมรมมรดกเทศก์ จะไม่สัมพันธ์กันเรื่องเงิน แต่จะผูกพันกันเรื่องแขกที่จะมาพัก บางคนมาพักที่นี่เราก็แนะนำให้เขาไปเที่ยวที่หน่วยเพื่อชมธรรมชาติ” (ไพบูลย์ สังข์ไทย, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2549)

ภาพที่ 4.30 โฮมสเตย์ของคุณไพบูลย์ สังข์ไทย ได้รับประกาศนียบัตรรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์

การทำบุญร่วมกันในชุมชน ยังเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน ในช่วงงานบุญที่สำคัญ ซึ่งจากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำบุญวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2549 พบว่า ชาวบ้านในชุมชนจะมาร่วมกัน ไหว้พระ ทำบุญ ตักบาตรตอนเช้า โดยใช้สถานที่บริเวณ โรงเรียนบ้านบุเจ้าคุณ ผู้นำที่เป็นหลักในการประกอบพิธี ประกอบด้วย

พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ที่มีฐานะเป็นประธานการศึกษา
ของโรงเรียนบ้านบุเจ้าคุณ

ภาพที่ 4.31 พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง คอยดูแลชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญเนื่องในวันเฉลิม
พระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2549

ภาพที่ 4.32 ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านบุเจ้าคุณนำชาวบ้านร่วมทำบุญ

ภาพที่ 4.33 คุณไพบูลย์ สังข์ไทย แสดงประกาศนียบัตรรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญและเป็นผู้นำของชุมชน มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กัน ได้แก่ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และคุณคำไพ พาลี ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ มีภรรยาเป็นพี่น้องกัน ขณะที่ คุณไพบูลย์ สังข์ไทย ประธานชมรมโฮมสเตย์ เป็นภารโรงอยู่ที่โรงเรียนบ้านนุเจ้าคุณ ทำให้การประสานการทำงานในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น ดังคำบอกเล่าดังนี้

“ผมกับผู้อำนวยการ โรงเรียนนี้เป็นคู่เขยกัน ผมแต่งงานกับคนที่ ส่วนเขาแต่งงานกับคนน้อง เวลาที่มีกิจกรรมก็จะร่วมกันทำให้หมู่บ้านเราจะได้พัฒนา” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ผู้พี่เป็นญาติทางภรรยา เขาเป็นเขยใหญ่ ผมเป็นเขยเล็ก” (คำไพ พาลี, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2549)

“ผมเป็นภารโรง แต่เป็นประธานกองทุนเงินล้าน เพราะชาวบ้านเขาไว้ใจ เราก็ต้องทำงานของเราให้ดีที่สุด ทุกอย่างผมจะจดใส่บัญชีไว้ เพราะจะได้ตรวจสอบได้” (ไพบูลย์ สังข์ไทย, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

3.2.3 ผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ

การที่ชาวบ้านในชุมชน จะเกิดการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืนได้นั้น สิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวกระตุ้น และโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกันเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ก็คือ การจัดสรรรายได้จากการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งแต่เดิมก่อนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร ทำไร่ ไร่ร้าง ทำให้มีรายได้แต่ละปีไม่แน่นอน แต่ประชาชนชมรมพยายามสร้างความเข้าใจและโน้มน้าวใจชาวบ้านและเยาวชนที่เป็นนักเรียนให้เห็นถึงผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ ดังคำบอกเล่าของประธานชมรม ดังนี้

“ผมจะบอกชาวบ้านเพื่อ โน้มน้าวใจให้เขาเห็นว่าถ้ามาเป็นมัคคุเทศก์อาสาแล้วจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

ปัจจุบันชาวบ้านแห่งนี้มีอาชีพเสริมที่ได้จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีหลายคนมีรายได้พิเศษเพิ่มขึ้น จากการใช้ความรู้ที่ได้จากการอบรม และความชำนาญในพื้นที่ป่าที่มีอยู่เป็นทุนเดิม ทำให้ไม่ยากนักในการให้บริการนักท่องเที่ยว ที่ต้องการเรียนรู้ธรรมชาติ โดยชมรมมีสมาชิกในชมรมเพิ่มขึ้น จากเดิมที่เริ่มโครงการประมาณ 15 คน ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2546 จนปัจจุบันมีสมาชิกในชมรมกว่า 100 คน และเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ที่ต้องการกระจายรายได้สู่ชุมชน พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรม ได้กำหนด หน้าที่และการปฏิบัติงานของสมาชิกชมรม เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2549 ดังคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“ชมรมจำเป็นที่จะต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อไม่ให้ก้าวก่ายหน้าที่กัน เดียวจะวุ่นวายว่าทำไมคนนั้นเป็นอย่างนี้ ทำไมคนนี้ได้นักท่องเที่ยวอีกแล้ว” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

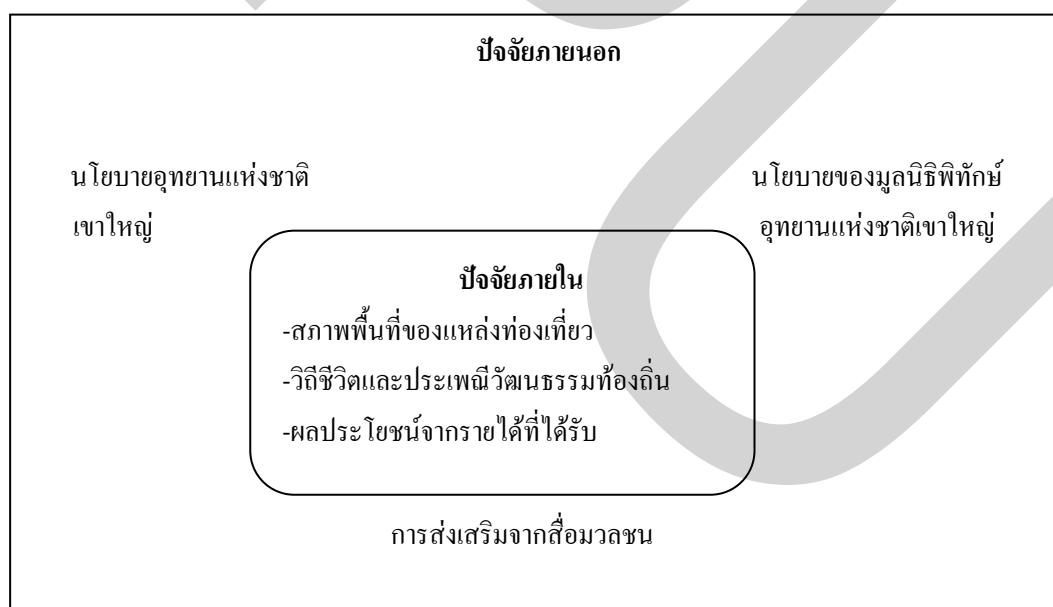
รายได้ของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี จะเป็นค่านำเที่ยว หากนำชมกระทิง โดยใช้รถยนต์ของนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์จะได้รับ 100 บาท ชมรมได้รับ 50 บาท แต่หากเป็นรถยนต์ของชมรม ต้องจ่ายค่ารถยนต์ 140 บาท มัคคุเทศก์

ได้รับ 60 บาท เข้าชมรม อีก 50 บาท , การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ มัคคุเทศก์จะได้รับ 150 บาท เข้าชมรม 50 บาท , การเดินทางไปยังน้ำตกวังเหว 1 วัน 2 คืนต้องให้รายได้ชมรมคนละ 15 บาท เป็นต้น ดังคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“ก็ดีครับ พอมีการท่องเที่ยว เราก็มีรายได้กันเพิ่มขึ้น อย่างเสาร์ อาทิตย์ ก็ได้ย่ำต่ำ 200 บาท” (สมศักดิ์ มากด่านกลาง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“จะเป็นมัคคุเทศก์เฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์ เพราะไม่ต้องไปเรียนหนังสือ ก็จะมีรายได้ประมาณ 150 ถึง 200 บาท ไว้เป็นค่าขนม” (ยศวดี เขตสระน้อย, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ผลจากการศึกษาด้านเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังเหวที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสรุปเป็นภาพรวมที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่ช่วยส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังเหว ดังนี้

ภาพที่ 4.34 แสดงภาพรวมปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่ช่วยส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

**ตอนที่ 4 ปัญหา และอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี**

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี ยังประสบปัญหามากมายในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และให้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดังนี้

4.1 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

4.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายนอกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

4.1 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายในชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมีนั้น ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีดังนี้

4.1.1 ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชมรมเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

จากการวิจัย พบว่า ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี ยังมีปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการการท่องเที่ยว อันเกิดจากความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ที่ได้รับ อันได้แก่ การจัดลำดับการให้บริการ ซึ่งพบว่า ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ทำให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจซึ่งกันและกัน ส่งผลต่อการกระจายรายได้ของสมาชิกที่ยังไม่ทั่วถึง ดังคำบอกเล่าของประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“ ผมก็จะจัดคิวให้สมาชิกว่าคิวใครบ้างที่ต้องให้บริการนักท่องเที่ยว แต่บางครั้ง พอถึงคิวคนนั้นก็ไม่มีอยู่ เราไม่รู้ว่าจะมาตอนไหน ก็ต้องแก้ปัญหาให้อีกคนไปแทน พอเขารู้ก็มีบ้างที่ไม่ค่อยพอใจ” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงยังให้ความเห็นสนับสนุน ดังนี้

“ ปัญหาคือ เวลาที่ไม่มีมีคฤเทศก์ ก็จะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เอาคนที่อยู่แถวชมรมไปก่อน บางครั้งไม่รู้จะเอาใครก็ดาวลอยขึ้นนะ บางครั้งผมต้องเป็นทั้งเจ้าหน้าที่ และมีคฤเทศก์ไปด้วย” (ดาวลอย สร้อยกระทิง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“ ปัญหาคือมักจะแย่งกัน ผู้ใหญ่จะไปก่อน บางครั้งเป็นเด็กๆรุ่นเดียวกันก็มี ก็ไม่ได้ว่าอะไร เขาใหญ่กว่าเรา เราก็ไม่กล้าพูด” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้วิจัยยังพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกันระหว่างชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ยังมีความไม่พอใจเรื่องรายได้ที่เกิดจากการการท่องเที่ยว ในกลุ่มของมีคฤเทศก์ และชาวบ้านที่เข้าไปตั้งร้านค้าขายอาหารในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ดังคำบอกเล่าของ หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2 ที่เล่าให้ฟังว่า

“ เราก็เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเขาเข้ามาขายของในบริเวณหน่วย บางครั้งเจ้าหน้าที่ก็มีความรู้สึกไม่พอใจ เพราะเขาเองก็ต้องการมีรายได้ เราก็บอกเขาไปว่า เราเป็นเจ้าหน้าที่ก็ควรเสียสละให้ชาวบ้านเขาไป” (ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

4.1.2 ความสับสนด้านข้อมูล และการให้บริการนักท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ความเข้าใจเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมีคฤเทศก์ตำบลวังหมี่ ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อนักท่องเที่ยว ทำให้บางครั้งการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจาก สมาชิกบางคนยังไม่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุม หรืออบรมทำให้ความสับสนด้านข้อมูลเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ และการให้บริการนักท่องเที่ยวของชมรม นอกจากนี้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังถือเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับสมาชิกและชาวบ้าน เพราะยังไม่เคยปฏิบัติมาก่อน จึงเป็นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“สมาชิกชมรมบางคนก็ไม่ได้เข้าประชุมเวลาเขาอบรม บางคนยังไม่เข้าใจข้อมูลเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่าจะต้องให้ความรู้นักท่องเที่ยวที่เขาเที่ยว พอเขาถามมากๆ ก็มีอารมณ์” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

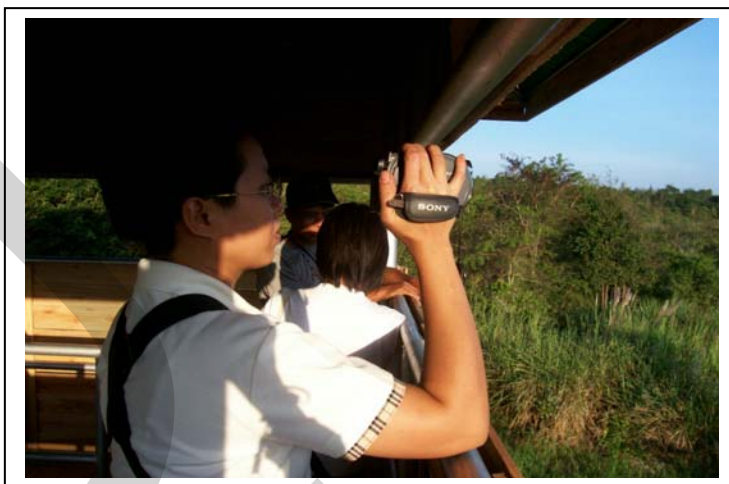
“นักท่องเที่ยวเขาดิมาก็มีที่พูดจาไม่ดี บางคนนักท่องเที่ยวถามว่าต้นอะไร เขาก็ตอบแบบสะใจว่าต้นหมาถาม มันก็แสดงลิเกๆ ถ้าเขามองว่าตลกไปมันก็ดี แต่พอเข้าที่ประชุม ก็บอกว่าไม่ได้พูด” (สมศักดิ์ มากด่านกลาง, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2549)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้วิจัย พบว่าในบางครั้งปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดจากนักท่องเที่ยวที่ไม่ทำตามข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณเทศก์แนะนำ ทำให้วัตถุประสงค์ในการศึกษาธรรมชาติไม่ค่อยประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะจุดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกิจกรรมดูกระทิง ดังคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“บางทีเขามาเที่ยวอยากดูกระทิง แต่กลับส่งเสียงดัง ไม่เชื่อฟังเรา ทำให้กระทิงไม่ออกมาหากิน เขาก็มาหาว่าเราโกหก เพราะไม่มีกระทิงมาชกตัว บางคนก็ใส่น้ำหอม ใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาด ไม่ได้ต้องการมาศึกษาธรรมชาติอย่างแท้จริง” (ดาวลอย สร้อยกระโทก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“นักท่องเที่ยวบางคนมาแล้วเห็นกระทิงกลับมาหาว่าสงสัยเราจะจับกระทิงมาผูกไว้ให้นักท่องเที่ยวดู ไม่เช่นนั้นกระทิงคงไม่ออกมา เขายังเข้าใจและมองเราผิด” (สมศักดิ์ มากด่านกลาง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“เวลาไปเจอนักท่องเที่ยวเขามีปัญหาบ้าง เขาเสียงดัง เป็นเด็กในเมือง เราบอกก็ไม่ได้เราก็คือคอยส่งสัญญาณให้เขาเงียบ” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ภาพที่ 4.35 นักท่องเที่ยวกำลังรอขบวนที่ถ่ายภาพฝูงกระทิง ที่หอดูกระทิง

4.1.3 ชมรมชาตผู้นำที่จะช่วยต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย พบว่า การส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ ยังมีปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนในอนาคต นั่นคือ การขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่องานด้านนโยบายของชมรม เนื่องจากปัจจุบัน พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง เป็นเพียงผู้เดียวที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการภายในชมรม ทั้งการออกกฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง การประสานงานกับหน่วยงานในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่ เพื่อของบประมาณสนับสนุนการทำกิจกรรมของชมรม ซึ่งวาระการดำรงตำแหน่งของประธานชมรม และคณะกรรมการจะสิ้นสุดในวันที่ 20 มิถุนายน 2551 ดังคำบอกเล่าของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

“ลุงผู้พันแกทำเรื่องการท่องเที่ยวตรงนี้เยอะ ก็ยังไม่เห็นนะว่าจะมีใครมาช่วยทำได้อีก เพราะอย่าง ผู้ใหญ่บ้าน กับกำนัน แกก็จะดูแลชาวบ้านในเรื่องอื่น” (สนธิ พินิจนอก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ ก็เห็นมีลุงแกคนเดียว แกเป็นคนเก่ง มุ่งมั่น ทำทุกอย่าง ส่วนมากที่แกร่งข้อกำหนดต่างๆ แกจะผูกหมคนะ อย่างของบสร้างหออุกระทิงก็เป็นแกร่ง” (วิรัช วงษ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

จากการศึกษาจากเอกสารข้อกำหนดหน้าที่และการปฏิบัติงานของชมรม ผู้วิจัยยังพบว่า พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงจะเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ให้กับสมาชิก เพื่อไม่ให้เกิดการทำงานเกิดความสับสน วุ่นวาย เช่น วันใดที่ประธานชมรมไม่ได้มาปฏิบัติงาน ประธานชมรมจะมอบหมายหน้าที่ให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งทำหน้าที่แทน ผู้ที่ไม่ได้รับมอบหมายไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยว และผู้ที่ได้รับคำสั่งจากประธานต้องแจ้งเจ้าหน้าที่เวรให้รับทราบทันทีว่ามาปฏิบัติหน้าที่แทนประธานชมรม นอกจากนี้ประธานชมรมยังเป็นผู้กำหนดค่าบริการนักท่องเที่ยวให้กับสมาชิกให้กับชมรมด้วย

การขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ส่งผลให้ สมาชิกบางคนไม่มั่นใจอนาคตของชมรม ดังนี้

“ ถ้าไม่มีผู้พัน ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าใครจะทำต่อ เพราะเราก็กังไม่เห็นว่าจะมีใคร ก็มีที่ผู้พันแกลงตัวไว้ให้ช่วยงาน แต่ก็ยังไม่เห็นมีใครทำงานเท่าผู้พัน” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

คุณคำไพ พาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบุเจ้าคุณ แสดงความเห็นสนับสนุน ด้วยว่า

“ ถ้าผู้พันเกษียณตัวเอง ตัวแทนที่จะมาทำงานก็คงมีบ้าง แต่ที่มาได้ทุกวันนี้เพราะผู้พันเป็นคนที่มีความสำคัญมาก แกเป็นคนขยัน คนอื่นก็เป็นสมาชิกชมรมธรรมดา บทบาทก็ยังไม่มีการชัดเจน” (คำไพ พาลี, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2549)

4.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายนอกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายนอกในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี มีดังนี้

4.2.1 การสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายนอกของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี คือการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยงบประมาณนั้นถือมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) อันประกอบด้วย งบประมาณในการปรับปรุงทุ่งหญ้าให้กระทิงและสัตว์ป่าเพิ่มเติม การสร้างโปงคินเทียม แหล่งน้ำ การปรับปรุงถนนที่ใช้ในเส้นทางเดินป่า ซึ่งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ได้เสนอของบประมาณสนับสนุน โดยเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2548 ได้ส่งแผนพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อบรรจุในแผนปี พ.ศ. 2549 ไปยังผู้ใหญ่บ้านใน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านคลองปลากั้ง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านบุงเจ้าคุณ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกำแพง นอกจากนี้ยังขออนุมัติงบประมาณเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว จากองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี แต่งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนยังไม่เพียงพอ เพราะยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐภายนอก ดังคำบอกเล่าของ พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง ดังนี้

“เรายังขาดงบประมาณอยู่มากในการพัฒนา อย่างถนนที่เห็นในหน่วยนี้ เวลาหน้าฝนจะเลอะเทอะมาก นักท่องเที่ยวเขาเข้ามาก็ไม่สะดวก เราก็หวังว่าจะได้งบประมาณทำตรงนี้” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

ภาพที่ 4.36 สภาพเส้นทางที่ใช้ในการเดินเข้าไปชมกระทิง

ภาพที่ 4.37 คุณดาวลอย สร้อยกระโทก กำลังอธิบายโป่งดินเทียม

ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ยังได้ขออนุมัติงบประมาณเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2550 จากองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่อีกครั้ง เพื่อใช้ดำเนินการใน 3 เรื่อง คือ การพัฒนาให้ความรู้ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการให้บริการนักท่องเที่ยวของสมาชิกในชมรม การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว และการพัฒนาวิธีการทำงาน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จำนวน 20,000 บาทในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และการฝึกอบรม แต่บางครั้งอบต.ก็ไม่มีงบประมาณสนับสนุนให้กับชมรม ดังคำบอกเล่าของ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

“ทุกปีก็จะมีงบของบสนับสนุนเส้นทาง การอบรม ทางอบต. ที่เป็นฝ่ายบริหาร จะมีการตั้งงบให้อยู่แล้ว” (สุกัญญา จุ้ยมูล, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ตอนนี้งบต่างๆไม่ค่อยมี เช่นงบผู้ว่าซีอีโอ กรมทางหลวงชนบท ซึ่งได้น้อย เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบ่อย” (ณรงค์ศักดิ์ ศรีงาม, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

4.2.2 ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน

จากผลการวิจัย ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจากการขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยเฉพาะกรมพัฒนาชุมชนที่ยังไม่มีการส่งเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนากรเข้ามาส่งเสริมด้านอาชีพ

เพื่อให้คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นจุดขายได้มีรายได้ ดังคำบอกเล่าของ สมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

“ พวกพัฒนากรยังไม่เห็นมีเข้ามานะ ยังไม่มีคนเก่งๆเข้ามาช่วยกันพัฒนา หาดอาชีพเสริม หรือสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวให้ชาวบ้าน” (วิรัช วงษ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

“ กลุ่มแม่บ้าน หรือมัลลาคูเทศก์บางคน นอกจากทำไร่ ก็ไม่ได้มีอาชีพเสริมอะไรที่จะนำมาขายให้นักท่องเที่ยว นอกจากเวลาไร่จะขามใครออกมา ก็เอามาใส่ถุงขายมีรายได้บ้างเล็กน้อย” (สมศักดิ์ มากด่านกลาง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2549)

“ คิดว่าการที่จะให้มีนักท่องเที่ยวมากขึ้น น่าจะมีคนเจ้าหน้าที่มาส่งเสริมพวกสินค้าโอท็อป หรือน่าจะจัดทำสื่อขายเป็นของฝาก” (สุนิษา มงคลแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

4.2.3 ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากหน่วยงานของรัฐ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่สำคัญคือ ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะช่วยแนะนำ และให้ข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศรับทราบ และยังไม่มียุทธศาสตร์ของรัฐบาลช่วยในการทำหน้าที่ประสานกับสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ในการเผยแพร่ให้เห็นความสวยงาม จุดเด่นและการศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสนใจ เดินทางมาท่องเที่ยว ดังคำบอกเล่าของ ประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลาคูเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

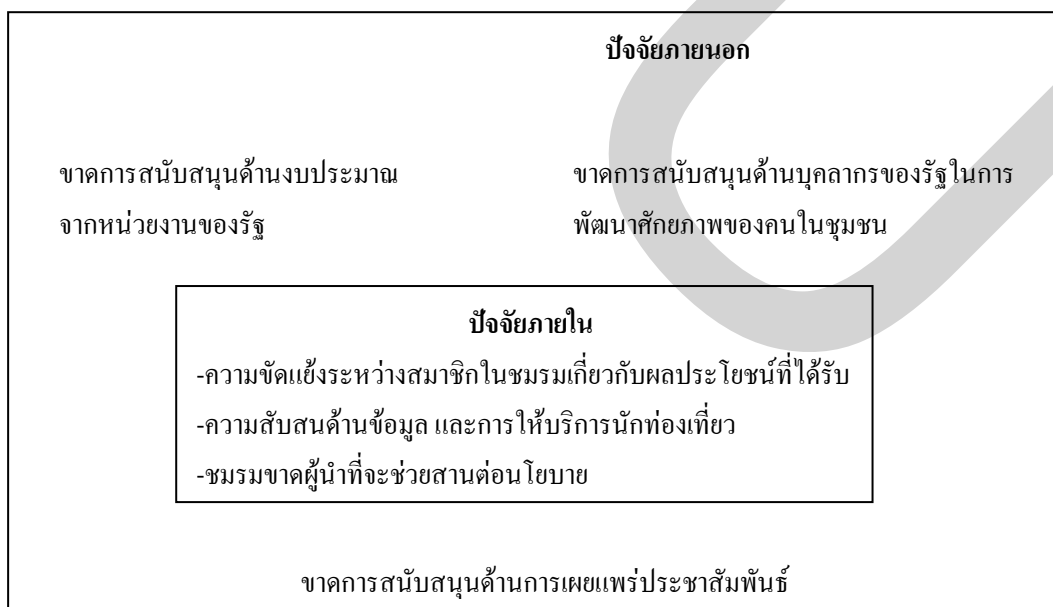
“ปัญหามีอยู่ว่าทำอย่างไรจะให้นักท่องเที่ยวรู้จักที่นี่ให้มากๆ แต่ที่ผ่านมาก็ยังไม่มีใครที่จะช่วยประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้อย่างจริงจัง คนที่มาเที่ยวก็จะเป็นเพียงบอกปากต่อปากจากคนที่รู้จักเท่านั้น” (พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2549)

“ททท. นี้ยัง ยังไม่มีนะ ยังไม่เห็นเข้ามา เพราะถ้าเข้าจะมาดูห้องเที่ยวพวกกระทิง ก็จะไปที่เขาแผงม้าก่อน เพราะรู้สึกว่าจะเห็นกระทิงแน่นอนกว่า ก็เลยยังไม่เห็นมาช่วยประชาสัมพันธ์อะไรให้ที่นี่” (วิรัช วงษ์แดง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2549)

คุณไพบูลย์ สังกัไทย ประธานชมรมโฮมสเตย์ บ้านบุญเจ้าคุณ ยังให้ข้อมูลสนับสนุนด้วยว่า ปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการท่องเที่ยวที่นี่ คือขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานของรัฐ ดังนี้

“ชาวบ้านเองก็อยากให้รัฐบาลประชาสัมพันธ์ชักชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมธรรมชาติที่นี่ ชาวบ้านที่ทำโฮมสเตย์ก็จะได้รับประโยชน์ไปด้วย” (ไพบูลย์ สังกัไทย, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2549)

จากผลจากการศึกษาด้านเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่ามีทั้งปัญหาภายในและภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

ภาพที่ 4.38 แสดงภาพรวมปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

**ตอนที่ 5 ประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ ชมรม
อาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่**

ประสิทธิผลการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ ในชมรมมัลลเทศก์อาสา นั้น จะวัดจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เข้า
มาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ดังมีรายละเอียด
ดังนี้

- 5.1 ประสิทธิภาพของสื่อที่มีส่วนในการตัดสินใจมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่
- 5.2 ประสิทธิภาพของการสื่อสารต่อการรับรู้ข่าวสารด้านเนื้อหาในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- 5.3 ประสิทธิภาพต่อความรู้สึกระทึกใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขา
ใหญ่
- 5.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน
แห่งชาติเขาใหญ่

**5.1 ประสิทธิภาพของสื่อที่มีส่วนในการตัดสินใจมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่**

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตัดสินใจมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยาน
แห่งชาติเขาใหญ่ บริเวณพื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ด้วยสื่อ
ดังต่อไปนี้

1. สื่อบุคคล
  - การบอกต่อกันมาของเพื่อน และญาติ
2. สื่อมวลชน
  - โทรทัศน์

โดยจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว พบว่า มีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. สื่อบุคคล โดยการบอกต่อกันมาของเพื่อนและญาติ ทำให้เกิดการตัดสินใจมา
ท่องเที่ยว ซึ่งวิเคราะห์จากคำพูดการให้สัมภาษณ์ดังนี้

“สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ตัดสินใจมาเที่ยวมากที่สุด โดยมีเพื่อนที่บอกต่อกันมา” (ศรัณยพัชร สุชนทีธรรม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ตัดสินใจมาเที่ยว เพราะ มีเพื่อนที่เคยมาเที่ยวก่อนหน้านี้ ช่วยแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวให้เรารู้จัก” (สุทิตา ประทุมกุล, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2549)

2. สื่อมวลชน ประเภทสื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ได้เห็นภาพ นักท่องเที่ยวจึงตัดสินใจมาท่องเที่ยว ซึ่งวิเคราะห์คำพูดจากการให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ ได้ดูรายการเนวิเกเตอร์ทางช่องสาม สวยดี น่าสนใจ เราก็ดูตัดสินใจที่จะมาท่องเที่ยวที่นั่นว่าเป็นอย่างไร” (สุมณฑา บุญคุ้ม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ ได้ดูรายการท่องเที่ยวทางช่องสามของดีที เจษฎาภรณ์ รู้สึกว่าน่าสนใจมาเที่ยว” (ดวงคำ ปิ่นใจ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

5.2 ประสิทธิภาพของการสื่อสารต่อการรับรู้ข่าวสารด้านเนื้อหาในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข่าวสารด้านเนื้อหาในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่บริเวณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ด้วยเนื้อหาข่าวสารที่ได้รับดังนี้

1. ชมกระทิง
2. เดินป่าและกางเต็นท์ค้างคืนเพื่อสัมผัสธรรมชาติที่สวยงาม

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. การชมกระทิง ซึ่งวิเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ปกติจะไปดูกระทิงที่เขาแผงม้า แต่รู้ว่าที่นี้ก็มีกระทิง จึงอยากชม” (สนธยา พรประทุม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“เรื่องกระทิงเป็นหลักที่ทำให้เราอยากมาเที่ยวที่นี่” (สุทิตยา ประทุมกุล, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

2. เดินป่าและกางเต็นท์ค้างคืนเพื่อสัมผัสธรรมชาติที่สวยงาม ซึ่งวิเคราะห์ได้จากกร สัมภาษณ์ดังนี้

“จะเป็นเรื่องของการเดินป่า เพื่อพักกางเต็นท์ค้างคืน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่น้ำตกวังเหว ซึ่งใช้เวลาเดินเท้า 8 ชั่วโมง” (สุเมธชา บุญคุ้ม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ชอบเดินป่าอยู่แล้ว เห็นว่ามีการเดินป่าเพื่อไปชมน้ำตกวังเหว จึงตัดสินใจมาเที่ยว เพราะชอบสัมผัสกับธรรมชาติแท้ๆ” (ดวงคำ ปิ่นใจ, สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2550)

ภาพที่ 4.39 นักท่องเที่ยวกางเต็นท์ค้างคืนบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

5.3 ประสิทธิผลต่อความรู้สึกประทับใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ประสิทธิผลต่อความรู้สึกประทับใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ได้แก่

1. การให้บริการของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง
2. ความสวยงามของธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. การให้บริการของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง เป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ประทับใจการให้บริการของมัคคุเทศก์อาสาที่นี่ ทำให้เราได้เรียนรู้ธรรมชาติ”(ชาติ อุ่มบางตลาด, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2550)

“ประทับใจที่เราได้เรียนรู้ธรรมชาติจากมัคคุเทศก์อาสา เพราะเราไม่เคยเห็นมาก่อน”(นิศากร เพชรมาตร, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2550)

2. ความสวยงามของธรรมชาติ ซึ่งวิเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“ธรรมชาติที่นี่ยังสวยงาม โดยเฉพาะเส้นทางเดินป่า เพื่อไปชมน้ำตกวังเหว”(สุนงญา บุญคุ้ม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ธรรมชาติที่นี่สวยมากๆ อากาศก็ดี รู้สึกประทับใจ” (ดวงคำ ปิ่นใจ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

5.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. สื่อมวลชน
  - สื่อโทรทัศน์
  - สื่อหนังสือพิมพ์
2. สื่อเฉพาะกิจ
  - สื่อป้ายประชาสัมพันธ์ตามเส้นทาง

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวนั้น มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. สื่อมวลชนประเภทสื่อโทรทัศน์ และสื่อหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์ให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เพราะคนทั่วไปส่วนใหญ่ชอบดูโทรทัศน์ และอ่านหนังสือพิมพ์ในแต่ละวัน ซึ่งวิเคราะห์คำพูดจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ควรมีการเพิ่มสื่อทางโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ให้มากขึ้น เพราะคนส่วนใหญ่ชอบดูกัน” (สุทิษา ประทุมกุล, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

“ ถ้ามีการเผยแพร่การท่องเที่ยวผ่านสื่อโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์มากกว่านี้ คงจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น” (ศรัณยพัชร สุขนทีธรรม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

2. สื่อเฉพาะกิจ ประเภทสื่อป้ายประชาสัมพันธ์ ตามเส้นทาง เป็นสื่อที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูล รายละเอียดต่างๆของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มมากขึ้น เพราะเวลาขับรถผ่านไปมาจะได้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งวิเคราะห์คำพูดจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ควรมีการเพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์ตามเส้นทางมากกว่านี้ นักท่องเที่ยวที่ผ่านไปมาจะได้ทราบว่ามีการท่องเที่ยวอะไรบ้างที่นี่” (ชาติ อุ่มบางตลาด, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2550)

“ ที่นี้ยังมีป้ายแนะนำการท่องเที่ยวน้อยเกินไป จะมีการเพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดที่สำคัญ ให้กับนักท่องเที่ยว” (ดวงคำ ปิ่นใจ, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2550)

ภาพที่ 4.40 ป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวบริเวณหน้าหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง)

ผลจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว เกี่ยวกับเรื่องประสิทธิผลของการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึง ประสิทธิภาพของสื่อที่มีส่วนช่วยในการตัดสินใจมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลักษณะของข่าวสารที่ได้รับในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความรู้สึกประทับใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 24 คน อันประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน (เจ้าหน้าที่รัฐ) และกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 5 ตอน ดังต่อไปนี้ คือ

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และความเป็นมาของ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ตอนที่ 2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ ตำบลวังหมี

ตอนที่ 5 ประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และ ความเป็นมาของ ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี

ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และความเป็นมาของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ แบ่งตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็น 3 ช่วงเหตุการณ์ ดังนี้

1.1 ดงพญาไฟและดงพญาเย็นสู่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ก่อนพ.ศ. 2502-พ.ศ.2504)

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย มีอาณาเขตคาบเกี่ยวติดต่อกัน 11 อำเภอ 4 จังหวัด คือสระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี นครนายก และเป็นส่วนหนึ่งของดงพญาไฟ หรือ ดงพญาเย็นในอดีต ภูมิประเทศเป็นภูเขาน้อยใหญ่สลับกันไป และยังเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ในอดีตเขาใหญ่เต็มไปด้วยอันตราย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แต่ต่อมาชาวบ้านเริ่มบุกรุกเข้าไปจับจอง ทำมาหากิน ถางป่า จนสภาพป่าบางแห่งกลายเป็นทุ่งนา เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีการขุดคลองรังสิต ผ่านทุ่งราบภาคกลาง เรียกว่า “ทุ่งหลวง” เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายก ทุ่งหลวงถูกบุกเบิกเป็นไร่นาอีกครั้ง เมื่อเริ่มมีกิจการรถไฟและก่อสร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ ตัดผ่านดงพญาไฟจากสระบุรีไปยังนครราชสีมา “ดงพญาไฟ” ก็ถูกเรียกใหม่ว่า “ดงพญาเย็น” จากนั้นการพัฒนาก็เริ่มขึ้น มีการสร้างถนนมิตรภาพขนานทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ ประชาชนเริ่มจับจองที่ทำกิน ขณะที่โจรผู้ร้ายเข้าไปช่องสุ่มในพื้นที่ป่า ในปี พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เดินทางไปตรวจราชการและเสนอให้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2505

1.2 จากอุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียนสู่มรดกโลก (พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2548)

ความโดดเด่นของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่มีเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นป่าดิบชื้นที่เป็นแหล่งต้นกำเนิดของสัตว์ป่ากว่า 67 ชนิด และพืชพรรณกว่า 2,500 ชนิด ทำให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ และได้รับสมญานามว่า “อุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน” จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลพยายามผลักดันให้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็น “มรดกทางธรรมชาติโลก” แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชจึงได้นำเสนอผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นมรดกโลกอีกครั้งในปี พ.ศ. 2547 โดยรวมพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว และบุรีรัมย์ ซึ่งคณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ให้ผืนป่าดงพญาเย็น เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ที่มีความโดดเด่น หลากหลายทางชีวภาพ

1.3 ยุคปัจจุบัน(พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน)

ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อหลายรอบด้านหลายจังหวัด และมีสภาพทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาศึกษาและชื่นชมความงามตามธรรมชาติหลายรูปแบบ โดยมีแนวโน้มนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี เพราะมีสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว ขณะที่พื้นที่บางส่วนของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีความสำคัญในแง่ของการสงวนรักษา โดยเฉพาะพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเพื่อไม่ให้สภาพที่สมบูรณ์ได้รับผลกระทบต่อบริบทประกอบอื่นๆในระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเกิดขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการให้ความรู้และบริการแก่นักท่องเที่ยว โดยอุทยานแห่งชาติให้การสนับสนุนในการอบรม ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้ และลดการเข้าไปหาของป่า ถ้าสัตว์มาขายเป็นรายได้ อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นในท้องถิ่นมองเห็นความสำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทั้งนี้การรวมตัวของชาวบ้านที่เข้าร่วมกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีเพิ่มขึ้น แต่ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงคือ หมู่บ้านในตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว ที่ตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ขัดแย้งกับอุทยานแห่งชาติ ให้มีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการจัดการ ประเมินผล และสร้างรายได้ร่วมกัน

ตอนที่ 2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่าการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่นั้น มีรูปแบบการสื่อสาร 5 รูปแบบ คือ

2.1 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใดๆมากำหนด เป็นการสื่อสารที่เกิดจากความสนิมสนมคุ้นเคยและความสัมพันธ์ในทางส่วนตัว ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนากัน โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแทบทุกขั้นตอนของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยเป็นการสื่อสารระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนด้วยกัน ระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรม ระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมด้วยกันเอง รวมทั้ง ระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง อาทิ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยแบ่งลักษณะการสื่อสาร ดังนี้

2.1.1 การสื่อสารระหว่างคนในชุมชนตำบลวังหมี่ด้วยกันเอง สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ด้วยกันเองออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1.1.1 การพูดคุยในวงกินดื่ม เช่นวงน้ำชา

2.1.1.2 การบอกปากต่อปาก

2.1.1.3 การแจ้งทางโทรศัพท์

2.1.2 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่กับหน่วยงานภายนอก สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.2.1 การคุยนอกรอบ

2.1.2.2 การจับเข้าคุย

2.2 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันมากในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น ปรากฏในการประชุมของผู้นำชุมชนที่เป็นประธานและคณะกรรมการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่ โดยมีจดหมายเชิญประชุม กำหนดวาระการประชุม และบางครั้งมีการบันทึกการประชุมในการประชุม นั้นมีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้หัวข้อในการประชุมเป็นการกำหนดกฎ ระเบียบ กติกา ข้อบังคับของชมรม ค่าบริการของนักท่องเที่ยว การปรับปรุงแผน การจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งการสรุปผลการดำเนินงาน

2.3 รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการแต่มีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการแต่มีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย เป็นการสื่อสารสองทางที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น การตอบโต้ ระหว่างกันน้อยมาก ซึ่งการสื่อสารลักษณะนี้ มักจะเกิดขึ้นในการประชุมอย่างเป็นทางการของสมาชิกชมรมมัคคุเทศก์อาสา และการประชุมระหว่างคณะกรรมการชมรมมัคคุเทศก์อาสา กับหน่วยงานภายนอก เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ หรือ มูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยแบ่งลักษณะการสื่อสาร ดังนี้

2.3.1 การประชุมของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี่

2.3.2 การประชุมระหว่างตัวแทนของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์อาสา กับหน่วยงานภายนอก

2.4 รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ

รูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และป้ายประกาศ ซึ่งกลุ่มผู้นำชุมชนสื่อสารกับสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบล้างหมี คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ความรู้

2.5 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบล้างหมี เป็นการสื่อสารที่มีลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเน้นในการรับฟังความคิดเห็น และยอมรับความคิดของผู้อื่น ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยดำเนินอยู่บนพื้นฐานความสมัครใจ มิใช่บังคับบุคคลเหล่านั้นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยผู้วิจัยพบว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 2 ลักษณะ ดังนี้

2.5.1 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน

การสื่อสารจากล่างขึ้นบนในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อนมีการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชาวบ้านที่ประสบปัญหาขอเจรจาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยการเสนอความเห็นให้เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติและมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ รับทราบ

2.5.2 การสื่อสารแบบแนวระนาบ

การสื่อสารแนวระนาบ ที่เกิดขึ้นในการมีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การร่วมดำเนินการวางแผน ร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานภายนอก คือ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยการสื่อสารแนวระนาบมีลักษณะดังนี้

2.5.2.1 การสื่อสารระหว่างชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบล้างหมี กับหน่วยงานภายนอก

2.5.2.2 การสื่อสารระหว่างชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ด้าบล้างหมี กับผู้นำชมรมผู้นำชมรม

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

3.1 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบท (สิ่งแวดล้อม) ที่สำคัญในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษาโครงการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ดังนี้

- 3.1.1 นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- 3.1.2 นโยบายของมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
- 3.1.3 การส่งเสริมผ่านสื่อมวลชน

3.2 ปัจจัยภายใน

- 3.2.1 สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว
- 3.2.2 วิถีชีวิต และ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน
- 3.2.3 ผลประโยชน์จากรายได้ที่ได้รับ

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ภูมิศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ คือ

4.1 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยภายในของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ มีดังนี้

- 4.1.1 ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชมรมเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับ
- 4.1.2 ความสับสนด้านข้อมูล และการให้บริการนักท่องเที่ยว

4.1.3 ชมรมชาลผู้นำนัที่จะช่วยสานต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย

4.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากภายนอกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฤเทศก์ตำบลวังหมี่ มีดังนี้

4.2.1 ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.2.2 ขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรของรัฐในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน

4.2.3 ขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากหน่วยงานของรัฐ

ตอนที่ 5 ประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฤเทศก์ตำบลวังหมี่

ประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฤเทศก์ตำบลวังหมี่ จะวัดจากนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

5.1 ประสิทธิผลของสื่อที่ช่วยในการตัดสินใจมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

1. สื่อบุคคล
  - การบอกต่อกันมาของเพื่อนและญาติ
2. สื่อมวลชน
  - โทรทัศน์

5.2 ประสิทธิผลของการสื่อสารต่อการรับรู้ข่าวสารด้านเนื้อหาที่ได้รับในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

1. ชมกระทิง
2. เดินป่าและกางเต็นท์ค้างคืนเพื่อสัมผัสธรรมชาติที่สวยงาม

5.3 ประสิทธิภาพต่อความรู้สึกระหัดใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่

1. การให้บริการของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฑุเทศกั้ด้าบลวังหมี
2. ความสวยงามของธรรมชาติ

5.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติ เขาใหญ่ นักท่องเที่ยวต้องการให้เผยแพร่เนื้อหาและข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผ่านสื่อ ดังนี้

1. สื่อมวลชน
  - สื่อโทรทัศน์
  - สื่อหนังสือพิมพ์
2. สื่อเฉพาะกิจ
  - สื่อป้ายประชาสัมพันธ์ตามเส้นทาง

อภิปรายผล

รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขา ใหญ่ กรมศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฑุเทศกั้ด้าบลวังหมี

จากผลการวิจัยที่พบว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลฑุเทศกั้ด้าบลวังหมีนั้น มี 5 รูปแบบ คือ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ , การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบมาก , การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการแต่มีปฏิริยาโต้ตอบน้อย , การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ , และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยรูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏ และมีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก คือ การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ , การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบมาก , การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นพรัตน์ มุณีรัตน์ (2541 : 81) ที่ได้กล่าวว่า รูปแบบการสื่อสารสองทางจะทำให้เกิดปฏิริยาโต้ตอบที่แตกต่างกันไป เหมาะกับสถานการณ์

ในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจฉุเทศก์ตำบลวังหมี่นั้น จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า การสื่อสารที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวนี้จะใช้ในการพูดคุยเพื่อค้นหาปัญหา คิดหาแนวทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น และทำความเข้าใจร่วมกัน โดยมีการแสดงความคิดเห็นกันได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นผลเนื่องจากการสื่อสารที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านอยู่แล้ว เช่น การพูดคุยในวงน้ำชา ส่วนรูปแบบการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ จะใช้ในการแจ้งข้อมูลข่าวสารความรู้ต่างๆที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวของชมรม ที่ต้องการความรวดเร็วและความถูกต้องอย่างง่าย ๆ

สำหรับรูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบน้อย และการสื่อสารสองทางที่มีปฏิริยาโต้ตอบมากนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า มาจากความคล้ายคลึงและความแตกต่างของคุณลักษณะกลุ่มบุคคลที่มีการสื่อสาร โดยรูปแบบการสื่อสารที่มีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างผู้นำชมรมคือประธานชมรม คณะกรรมการชมรม กับสมาชิกชมรม และการสื่อสารระหว่าง ผู้นำชมรมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า กลุ่มบุคคลที่สื่อสารกันนั้นมีความแตกต่างกันในหลายด้าน เช่น ความรู้ ประสบการณ์ สถานะทางสังคม เป็นต้น จึงทำให้การสื่อสารที่มีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย ขณะที่การสื่อสารสองทางที่มีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก เกิดขึ้นในการสื่อสารระหว่างผู้นำที่เป็นประธานชมรมกับคณะกรรมการชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจฉุเทศก์ตำบลวังหมี่ ซึ่งต่างก็มีความรู้ ประสบการณ์ สถานะทางสังคมในระดับใกล้เคียงกัน จึงทำให้การสื่อสารมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก นอกจากนี้ปฏิริยาโต้ตอบในการสื่อสารจะมากหรือน้อยยังขึ้นอยู่กับความสนิทสนม คั่นเคยกันของผู้สื่อสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การสื่อสารที่สำคัญในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะของการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการสื่อสารที่เน้นหนักในการรับฟังความคิดเห็น และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า การก่อตั้งชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัจฉุเทศก์ตำบลวังหมี่ เพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่การค้นพบปัญหาของชุมชนและหน่วยงานภายนอก ดังจะเห็นได้จากการวิจัยครั้งนี้ว่า นอกจากจะร่วมกันก่อตั้งชมรม ยังมีการกำหนดแผนการจัดการ กำหนดระเบียบข้อบังคับ การกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดสรรผลประโยชน์ การแก้ไขปัญหา ซึ่งล้วนมาจากการประชุมของกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นประธานชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง กับสมาชิกของชมรม และหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่

Grey-Felder(2001)(อ้างถึงใน ปารีชาติ สถาปัตตานท์ , 2549 : 33) ว่า สิ่งที่สำคัญในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่ “สื่อ” แต่เป็น “เสียง” ของบุคคลที่หลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นหนักในการรับฟังความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงให้ความสำคัญกับความหลากหลายในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น อายุ วรรณะ ประสพการณ์ หน้าที่การงาน โดยดำเนินการบนพื้นฐานของความสมัครใจ มิใช่การบังคับในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่จากการวิเคราะห์ในการรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยพบว่าในการดำเนินงานส่วนใหญ่ เช่นการกำหนดหลักเกณฑ์การปฏิบัติ ยังขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชมรมอย่างแท้จริง เนื่องจากชมรมยังขาดผู้นำ มีเพียงประธานชมรมเท่านั้นที่มีบทบาทหลักในการดำเนินโครงการร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นโยบายมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และการส่งเสริมจากสื่อมวลชน ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต และ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน และผลประโยชน์ที่จะได้รับ

จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ผู้วิจัยพบว่า นโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้นเป็นนโยบายของภาครัฐที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้นนโยบายของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมูลนิธิพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่เป็นภาคเอกชน และได้พยายามสนับสนุนส่งเสริม ทั้งการจัดสรรงบประมาณ การจัดอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ในการทำหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยว แต่การสนับสนุนการดำเนินโครงการก็ยังไม่เพียงพอที่จะให้โครงการมีความยั่งยืนได้

สำหรับปัจจัยภายนอกด้านการส่งเสริมจากสื่อมวลชน ผู้วิจัยพบว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งจากการวิจัยพบว่า หลังจากมีการเผยแพร่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ผ่านสื่อเพียงไม่กี่ครั้ง จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสนใจติดต่อท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ

นพรัตน์ มุณีรัตน์ (2541 : 71) ที่กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งให้ประชาชนเข้าใจ และเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในอันที่จะช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันส่งเสริมและมีการพัฒนา ทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่าการที่หน่วยงานภายนอกที่สำคัญโดยตรง คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. ยังไม่เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมอย่างเต็มที่ที่เป็นเพราะชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมีเพิ่งเริ่มต้นโครงการ

จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน ผู้วิจัยพบว่า สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่นั้น มีความโดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงเอื้อประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ เฮคเตอร์ เซบาลอส ลาสคูเรน (Hector Ceballos – Lascurain) (อ้างถึงใน รุจิรา แก้วไทรเทียน, 2548 : 30) ที่ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเหล่านั้น

ปัจจัยภายในด้านวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของหมู่บ้าน ผู้วิจัยพบว่า วิถีชีวิต และประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้านนั้น ยังไม่มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้ เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไร่จ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จึงเป็นจุดขายที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี เพราะมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม และภูมิอากาศที่เย็นสบายเกือบตลอดทั้งปี

นอกจากนี้ปัจจัยภายในด้านผลประโยชน์จากรายได้ที่จะได้รับ ผู้วิจัยยังพบว่า เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกับชมรม เพื่อร่วมกันส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เพราะทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมีมีรายได้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่ง อลิซาเบท บู (Elizabeth Boo) (อ้างถึงใน รุจิรา แก้วไทรเทียน, 2548 : 30) ที่ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังส่งผลให้มีการสร้างธุรกิจชุมชนเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ได้แก่ การทำธุรกิจโฮมสเตย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดธุรกิจชุมชนของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (อ้างถึงใน กฤษฎา

สุริยวงศ์, 2549 : 33) ที่กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของธุรกิจชุมชน คือการมีวัตถุประสงค์ที่จะนำกำไรที่ได้มายกระดับรายได้ของสมาชิก และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่

จากผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ของชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ มีทั้งปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในของชมรม และปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกของชมรม โดยปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในของชมรมมีหลายประการ ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับ ความสับสนด้านข้อมูล และการให้บริการนักท่องเที่ยว และชมรมขาดผู้นำที่จะช่วยสานต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบาย ซึ่งปัญหาต่างๆเหล่านี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมของชมรมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยังไม่มากเท่าที่ควร โดยเฉพาะ ปัญหาการขาดผู้นำที่จะสานต่อการปฏิบัติงานด้านนโยบายนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า พ.ต.ท.ศักดิ์ศิลป์ เทพกลาง ประธานชมรมเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และเปรียบเสมือนปัญญาของชาวบ้านจะเป็นผู้มีบทบาทรับภาระหนัก ดำเนินการประสานการทำงานของชมรมเป็นส่วนใหญ่ และชาวบ้านเองก็ยังไม่เห็นบุคคลที่จะช่วยงาน และสานต่อการทำงานของประธานชมรมได้

ส่วนปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้แก่ การสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การขาดการสนับสนุนด้านบุคลากรจากภาครัฐในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน และการขาดการสนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งปัญหาต่างๆเหล่านี้ผู้วิจัย วิเคราะห์ว่า ล้วนเป็นปัญหาสำคัญที่จะเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง และมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่ให้เกิดความยั่งยืนได้

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เริ่มสนใจที่จะสนับสนุนส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัลลเทศก์ตำบลวังหมี่มากขึ้น หลังจากประธานชมรม ได้รายงานผลการดำเนินงาน และของงบประมาณสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากรัฐบาล

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี” ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิง

1.1 ชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงควรมีการติดต่อประสานงาน และขอความร่วมมืออย่างต่อเนื่องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน สื่อมวลชน ในลักษณะทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อรับการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรม

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรให้การสนับสนุนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในพื้นที่หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4 (คลองปลากั้ง) ให้มากขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกแห่งหนึ่งที่ยังเป็นสถานที่ศึกษาธรรมชาติอันงดงาม

1.3 หน่วยงานจากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่

1.4 ในกรณีที่ต้องระดมความคิดเห็นของสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมีในเรื่องราวต่างๆ เพื่อปรับปรุงแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การปรับปรุงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หาแนวทางแก้ไขปัญหา ควรใช้วงสนทนาในเวทีที่ไม่เป็นทางการ และเป็นทางการให้บ่อยขึ้น เพื่อเป็นการระดมสมอง โดยนำผลสรุปที่ได้หารือในที่ประชุมก่อนตัดสินใจ

1.5 ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมอาสาสมัครพิทักษ์กระทิงและมัคคุเทศก์ตำบลวังหมี ควรมีบทบาทมากขึ้นในการร่วมบริหารงานด้านนโยบายร่วมกับประธานชมรม เพื่อช่วยสานต่อการปฏิบัติงานของชมรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคต

2.1 ควรมีการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ที่แตกต่างจากตำบลวังหมี่ด้วย เช่น หมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก

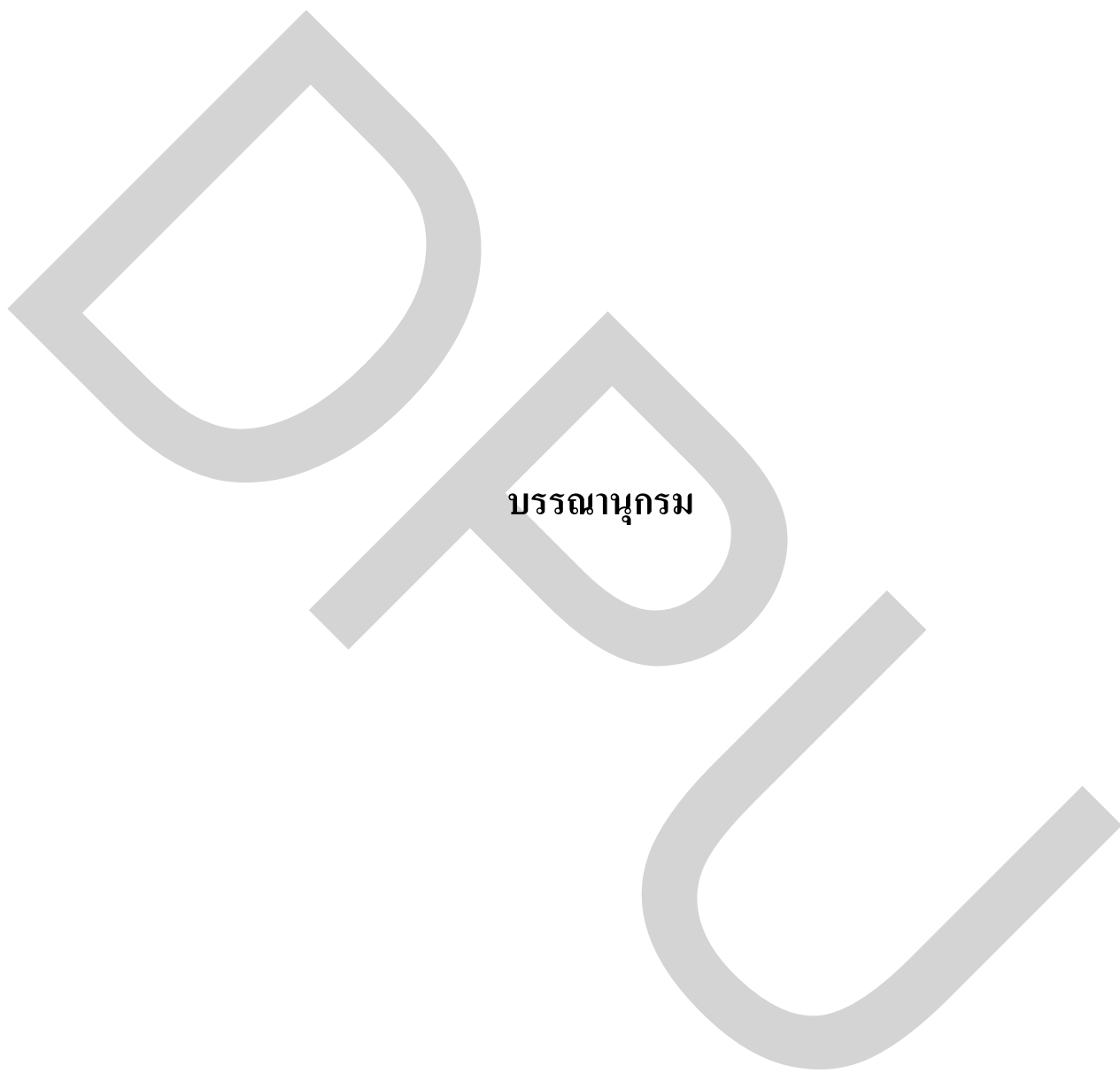
2.2 ควรมีการศึกษานโยบาย และ การใช้สื่อประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อทราบถึงการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน และประสิทธิผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนิน โครงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3 ควรมีการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษา ธุรกิจโฮมสเตย์

2.4 ควรมีการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจ การเปิดรับข่าวสาร เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

หากมีการศึกษาวิจัยในมุมมองหรือแนวทางที่แตกต่างออกไปอีก ผู้วิจัยมั่นใจว่า จะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทยให้เป็นที่น่าพอใจที่สุด เพราะที่ผ่านมารัฐบาลได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมภาพลักษณ์ประเทศไทยไปในทางบวก

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2548). **ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : ซีโน ดีไซน์
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2541). **การศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล**. กรุงเทพฯ.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2542). **การสื่อสารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ.
- กุดวรา สุวรรณพิมล. (2548). **หลักการมัคคุเทศก์**. กรุงเทพฯ.
- ชอุณหเดช พรหมเสริม และคณะ. (2546). **แผนปฏิบัติการ กิจกรรมการท่องเที่ยว รายงานฉบับสมบูรณ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : คอร์ แพลนนิ่ง แอนด์ ดีเวลลอปเม้นท์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). **ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธงชัย สันติวงษ์ (2545). **การจัดการ** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ.
- บัณฑิตศึกษา สาขานิติศาสตร์. (2548). **ปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (ม.ป.ป.). **โครงการการสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชน(รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2549). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน:จากแนวคิดสู่การปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พัชนี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒน์กุล และ ถิรนนท์ อนุวัชรวิวงศ์. (2538). **แนวคิดหลักนิติศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 4) . กรุงเทพฯ : เอลโล่การพิมพ์ (1998).

- มัลลิกา คณานุรักษ์. (2547). **จิตวิทยาการสื่อสารของมนุษย์**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
 ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **พจนานุกรม**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2540). **องค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : แพลน พรินต์ติ้ง .
 สันธุ์ สโรบลและคณะ. (2546). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิด และประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ.
 สุรพงษ์ โสธนะเสถียรและเกศกนก ชุ่มประดิษฐ์. (2549). **การสื่อสารเพื่อการจัดการในชุมชน**. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภัณฑ์เอนด์พรินติ้ง.
 แหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ฉบับสมบูรณ์ .(ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
 อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. และคณะ. (2548). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่องานพัฒนา**. กรุงเทพฯ.
 อรุณีประภา หอมเศรษฐี. (2531). **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
 อรวรรณ ปิลาพันธ์โอวาท. (2537). **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารอื่นๆ

- ปาจริย์ อ่อนสะอาด. (2546). **การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ 602-321 (พิมพ์ครั้งที่ 4)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

วิทยานิพนธ์

- กฤษฎา สุริยวงศ์. (2549). **การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านทรงไทยปลายโพงพาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
 ดารณี ประยูรวงษ์. (2535). **บทบาทผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นตามนโยบายของแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแม่ปะ และหมู่บ้านแม่ขาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทัศนาวลัย อุฑารสกุล. (2544). ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บนเส้นทางศึกษาธรรมชาติสำนักงานอุทยาน – หนองผักชี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สภาวะแวดล้อม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรพัฒน์ ตี๋ตัน. (2546). ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในพื้นที่วนอุทยานม่อนพระยาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง . วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นพรัตน์ มุณีรัตน์. (2541). การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา สวัสดิ์เสรี. (2539). ความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำ กับ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประชาสัมพันธ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กริตพร สุขโกศล. (2547). กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาระณี ประถมบุรณ์. (2524). ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจสมาชิกให้ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์บ้านเก่า. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการประชาสัมพันธ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุจิยา แก้วไทรเทียน. (2548). การเปิดรับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม กับความรู้ ทัศนคติ และ พฤติกรรมการท่องเที่ยวของสมาชิกในโครงการนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ใส่ใจสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยาภรณ์ จรัสด้วง. (2544). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการผังเมือง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุดารัตน์ นาคประกอบ. (2546). **แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ อุทยานแห่งชาติ ป่าหิวงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อิทธิพล ไทยโกมล. (2545). **ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

- Berlo David K. (1960). **The Process of Communication**. New York : Holt , Rinechart and Winston.
- Edward W. (Ted) Manning . (2004). **Dimitrios Diamantis Ecotourism**. London : Typeset by YHT.
- Ralf Buckley . (2003) . **Case Studies Ecotourism**. Australia : CABI Publishing is a division of International.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นามสกุล

นางสาวกัทธา ฉิ่งโส

ประวัติการศึกษา

นิเทศศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกหนังสือพิมพ์
มหาวิทยาลัยสยาม (พ.ศ. 2538)

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

ผู้สื่อข่าวการเมือง สถานีโทรทัศน์ TITV (ITV)

ประสบการณ์การทำงาน

ผู้สื่อข่าวศูนย์ข่าวแปซิฟิก

ทุนการศึกษา

ได้รับทุนศิลปินและสื่อมวลชนดีเด่นในระดับปริญญาโท
สาขาวิชานิเทศศาสตร์ กลุ่มวิชานิเทศศาสตร์
พัฒนาการ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (พ.ศ. 2547)